NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13313

A SHTETL

Isaac Meir Weissenberg

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שול-ביבליאָטעק
סעריע ביזאָקטיאבערישע ליטעראטור

י. מ. ווײַסנבערג

א שטעטל

פארלאג „עמעס", מאָסקווע 1933

13/6061

שול־ביבליאָטעק
סעריע ביזאַקטיאַנעריסטע ליטעראַטור

י. מ. ווייסנבערג

א שטעטל

א דאָר גייט אוועק, א דאָר קומט

צונויפגעשטעלט און ספעציעל באארבעט פאר
דער שול מיט א פאָרעדע — ש. קליטעניק

צענטראַלע ייִדישע ביבליאָטעק
און פּרעסע אַרכיוו

PRINTED in U.S.S.R.

פארלאג „עמעס“, מאָסקווע 1933

וועגן י. מ. ווײַסנבערגס „שטעטל“.

(פאָרוואָרט)

געוויינלעך איז אָנגענומען, אז ווײַסנבערג און אש האָבן אָנגעשריבן צוויי ווערק אפ ענלעכע טעמעס „שטעטל“ אנערעך אין איינער און דער זעלבער צײַט, (6־1905 יאָרן) סארא פארדריסלעכער און גרויסער טאָעס עס איז! נאָר ענלעכע נעמען טראָגן די ווערק פון דיביידע סאָציאל שארף קעגנזעצלעכע שרײַבער.

גאָר אן אנדער וועלט האָט אויסצודיכטן אין „שטעטל“, ווי אין אנדערע זײַנע ווערק, שאָלעם אש — דער בורזשואזער שרײַבער (איצט בורזשואז־פאשיסטישער), און גאָר אן אנדער וועלט, אנדערע באציונגען האָט אויסצודיכטן דער באדײַטנדיקסטער ביז דער אָקטיאַבער־רעוואָליוציע מיטגייער פון דער פראָלעטארישער ליטעראטור מײער ווײַסנבערג.

וואָרעם טעמע איז דאָך אויך א שטיק אידעאָלאָגיע. יענע אלע פאקטן און געשעענישן, וואָס ווײַזן אויס דעם רעוואָליוציאָנערן, דעם פראָלעטארישן שרײַבער פאר די וויכטיקסטע און אנטשיידנדיקסטע אין סאָציאלן לעבן, יענע אלע פאסירונגען און לעבנס־אומשטענדן, וואָס ווײַזן אויס די דאָזיקע שרײַבער פארן יעסאָד פון אלע יעסוידעס, גייט דער בורזשואזער אָדער פריצישער שרײַבער געוויינלעך פארביי. דאָס אויג פון בורזשואזן אָדער רעאקציאָנער־קליינבירגערלעכן שרײַבער איז געווענדט אפ אנדערע פאקטן און אומשטענדן, אפ אנדערע סיטואציעס. און גאָר אָפט זײַנען די אומשטענדן און סיטואציעס אויסגעטראכטע, ניט קיין רעאלע.

אויך די גאלעריי געשטאלטן איז א באזונדערע בא די פארשיידענע שרײַבער.

שאָלעמ אש וועט א בוכ אָנשרייבנ וועגנ שטעטל און דאָס וועט זײַנ א בוכ וועגנ דעמ גרויסנ וואַלד־און ברויט־הענדלער יעכעזקל גאָמבינער מיט זײַנע הינדעלעכ און איטעלעכ, מיט זײַנע סעכסער און שניר, מיט זײַנע זינ און איידעמס. און זייערע מישפּאָכעדיקע צוזאַמענקונפטנ, זייער מישפּאָכעדיקע און גוויר'שע פרייד וועט באַזונגען ווערנ, און ניט נאָר דאָס. אש וועט זיכ סטאַרען באַווײַזנ, אז אַלע שיכטנ פונ דער באַפעלקערונג, אז דאָס גאַנצע שטעטל, טיילנ די גרויסע פרייד פונעמ גוויר יעכעזקל.

וואָרעמ יעכעזקל גאָמבינער וועט בא אשנ דערשײַנענ ווי דער צענטער, ארומ וועלכנ די גאַנצע וועלט דרייט זיכ, ווי דער פּאַר־נאָסע־פאַרזאָרגער פונעמ גאַנצנ שטעטל און אויכ פונ די ארומיקע דערפער.

יעכעזקל גאָמבינערס שטוב איז דער „בעסמעדרעש פונ האַנדל" אינ אשס פּאָזיציוון, אידעאַלנ זינ פונ וואָרט („בעסמעדרעש פונ האַנדל" איז אשס אויסדרוק און מיטנ גרעסטנ ערנסט און דער־עבערעצ געגעבנ).

אינ שטעטל זײַנענ, פאַרשטייט זיכ, דאָ פאַרשײדענע שיכטנ: האַנטווערקער, פורמאַנעס, קליינע קרעמערלעכ, — זיי פאַרזענ איז דאָכ אומעגלעכ, אָבער זיי אַלע וועלנ בא שאָלעמ אשנ דערשײַנענ ווי אָרגאַנישע טיילנ פונ איינ גרויסנ נאַציאָנאַלנ קערפּער, וואָס פרייענ זיכ דערמיט, וואָס אפ דער וועלט זײַנענ דאָ אַזעלכע גוטהערציקע, הערלעכע גווירימ, ווי יעכעזקל גאָמבינער.

„יעדער האָט געגעבנ זײַנ טאָנ און ניגנ — די כסידישע פידל, די באַלעבאַטישע טרומייט, די באַלעגאָלישע בעמבע, און עס איז איינ ניגנ געוואָרנ פונ איינ שטעטל"... (ש. אש „א שטעטל" אויסג. וואַרשע 1911 יאָר ז. 137). פאַרשטייט זיכ, דער גוויר, יעכעזקל גאָמבינער ווערט בא אשנ געגעבנ, ווי דער קאָפּ פונ נאַציאָ־נאַלנ קערפּער און זײַנ טאָנ איז דער כאָשעווסטער אינ ניגנ.

אש האָט דאָ ניט מער ווי אויסגעדיכטעט דעמ באַוווּסטנ טעזיס פונ די בורזשואַזע סאָציאָלאָגנ וועגנ דעמ, אז פאָלק צעטיילט זיכ אפ פאַרשײדענע שיכטנ, און יעדער שיכט פילט אויס זײַנ פונקציע. די העכערע שיכטנ — דאָס בעסטע און שענסטע פונ פאָלק אינ אינ־טעלעקטועלנ זינ — פילנ אויס די וויכטיקסטע, די באַדײַטנדיקסטע

פונקציעס אין לעבן (עקספּלואַטאַטאָרישע ! הענדלערישע !), ווי פירן אָן און באַלעבאַטעווען מיט די אַלע רײַכטימער, וואָס סע שאַפן די אַרבעטנדיקע קלאַסן. די העכערע שיכטן זײַנען דער מויעך פון פאָלק.

און „קלאַסן עקזיסטירן ניט איבער דעם, קעדיי זיי זאָלן פירן צווישן זיך א קאַמף, נאָר קעדיי זיי זאָלן געפינען אַלגעמיינע באַריר־פונקטן אפן באָדן פון אַלגעמיינער סאָציאַלער מיטאַרבעטערשאַפט״. „די קלאָלים פון א נאָרמאַלן לעבן פון יעדער נאַציע איז די פרידלעכע צוזאַמענאַרבעט, די פרידלעכע פאַרשטענדעניש צווישן קלאַסן. דער קאַמף פון קלאַסן — דאָס איז שוין אן אָפּנויג פון אַלגעמיינעם קלאַל, דאָס איז אן אומנאָרמאַלקײַט און אנטהאַלט אין זיך א געפאַר פארן געזעלשאַפטלעכן לעבן, פירט צו קריזיסן״ (טעזיס פון פראַנצויזישן בורזשואַזן סאָציאָלאָג, ט. גרד פראַנצ, אַרויסגעזאָגט אין 1903־טן יאָר).

און טאַקע די געשעענישן פון 1905 יאָר, וואָס האָבן געשטעלט אין געפאַר די עקזיסטענץ פון דער בורזשואַזיע אַלס קלאַס (די פּערספּעקטיוו פון באַלדיקער אַריבערוואַקסונג פון דער בורזשואַז־דעמאָקראַטישער רעוואָלוציע אין א פּראָלעטאַרישער), האָבן געשטויסן דעם בורזשואַזן שרײַבער שאָלעם אַש אָנצושרײַבן א פּאָעמע וועגן א שטעטל, וווּ אַלע לעבן אַזוי גליקלעך און אַלץ דערפאַר, וואָס דאָס שטעטעלע ווייס ניט פון קיין סאָציאַלע אופּטרייסלונגען, עס הערשט דאָרט אידיליע פון קלאַסן און שיכטן. קלאַסן־און שיכטן־אכדעס.

פאַרשטענדלעך, אַזאַ שטעטעלע מיט אַזאַ „עדלמוטיקן״, „הערלעכן״ עקספּלואַטאַטער האָט קיינמאָל אין דער געשיכטע ניט עקזיסטירט. עס איז א דורכויס היסטאָרישע פעלשונג אין די אינטערעסן פון די הערשנדיקע קלאַסן (עקספּלואַטאַטאָרישע) ! עס איז א טרוים פון די עקספּלואַטאַטאָרישע קלאַסן נאָר אַזאַ שטעטל, א טרוים א באַזונדערס נייטיקער אין צײַט פון גרויסע פאַרביטערטע סאָציאַלע קאַמפן.

און גראָד דער פאַקט, וואָס שאָלעם אַש פאַסט אויף בורזשואַזן די פאַנאַנדערשיכטונג אין דער געזעלשאַפט, גראָד דאָס, וואָס שאָלעם אַש לייקנט אין די קלאַסן־און שיכטן־קאָנפליקטן (באַזונדערס שאַרף ווײַזט זיך דאָס אַרויס אין „א שטעטל״ און אין „שלוימע נאָגיד״ (1912 יאָר), האָט אַרויסגערופן א באַזונדערע ליבע און סימ־

פאכיע צו אים בא די בורזשואזע און קליינבירגערלעכע ייִדישיסטישע קריטיקער (פונעם מין ניגער). ער איז געקרוינט געוואָרן פאר „נאָווי פון דער ערד" (ניגער).

מיט וויפל ליבע און וואַרעמקייט זיינען דורכגעדרונגען, לעמאָשל, די דאָזיקע באַלמאַכשאָוועס שורעס: „אומעטום, וווּ עס בילדעס זיך נאָר אפּ א רעגע א קאָנפליקט, קומט אשס ווייכע קינדער־האנט און פארגלעט דאָס. און מיט א קינדערש־אנציקט לאכנדיק אויג שילדערט ער אונדז אלץ, וואָס ברענגט אריין אכדעס, וואָס באהעפט, פאראייניקט, שמעלצט צוזאמען".

און מיט א פּאָר זייטלעך ווייטער: „איז אשס שטעטל א שיינער, ליבער כאָלעם פון א קינדערש געמיט, ווו דאָס לעבן ציט זיך ווי א קלאָר־ווייסער וואָלקן איבער א מילדן בלאָען הימל. (באַלמאַכשאָוועס III ב, צווייטע אויסגאבע, ווילנער פארלאג ז. ז. 19־17).

און אנדערש האָט דאָס ניט געקענט זיין, בורזשואזע אידייען האָבן געמוזט ארויסרופן באשטעטיקונג בא בורזשואזע און קליינבירגערלעכע (רעאקציאָנערע) קריטיקער.

יעכעזקל גאָמבינערס געשטאלט, די געשטאלט פונעם שטעטלדיקן גרויסן וואלד־און טווע־הענדלער, האָט אָביעקטיוו ריכטיק אָנגעצייכנט־דער פּראָלעטארישער פּאָעט, אונדזער איזי כאריק.

אפּ אשס אידעאליזירטן ייִדישן שאבעס. אפּ אשס קוויקענישן און פרייד מיטן „שטויב פון די אלטע הייליקע ספאָרים" (אשס אויסדרוק אין „א שטעטל"), אפּ אשס קעלבענער היספּיילעס מיט די „ליבע פרייטיק־און שאבעס־פארנאכטן", וועט אונדזער איזי אויסשרייען:

אָ־ווא! — פון דער ערד ביז די הייכן,
אר־ווא! — פון די הייכן ביז דאָ,
עס נידערט די גאָלדענע שאָ,
ווערט אלץ מיט שאבעס פארצייכנט.

* * *

„עס טריפן די הימלען מיט זיסקייט,
מיט איידלקייט, מיט סיראָדאָי.
און עס באהאלט זיינע קרעמערשע שליסלען
דער ייִדישער גאָט · אדויני".

(„קוילעכדיקע וואכן") ז. ז. 13־12)

דער „כסידיש־נעגידישער כײַנ״, דער „כסידיש־נעגידישער גלאַנץ״, „די העל־זילבערנע כסידיש־נעגידישע וואָלקנדלעך״, „דער שאַבעס מאָל־קע־כײַנ״ (אַלץ אַשס אויסדריקן אין „אַ שטעטל״) וועלן אינגאַנצן דעמאַסקירט ווערן. עס וועלן אַנטבלויזט ווערן די קרעמערשע שפּיס־לען, וואָס זײַנען פֿאַרבאַהאַלטן אונטער דעם כסידיש־נעגידישן גלאַנץ.

דאָס איז געווען די טעמע פֿון אַשס שטעטל.

ווײַסנבערגס טעמע אין ווערק „שטעטל״ איז געווען די אופֿ־וואַכנדיקע אַרבעטער־באַוועגונג. אים, מײַער ווײַסנבערגן, פֿאַרכאַפּט פֿריער פֿון אַלץ דער פֿאַקט, וואָס אין לעבן הערשט אַזאַ גרויזאַמע עקספּלואַטאַציע, אונטערדריקונג. אָט דער שוידערלעכער פֿאַקט פֿון „דויר הוילעך וועדויר באָ״. דער פֿאַקט, וואָס דעם יונגן אַרבעטער כאַימל שטייט פֿאָר צו פֿאַרקנעכטן זיך באַם באַלעבאָס זעליק און דורכ־מאַכן אַ לעבן, ווי זײַן פֿאָטער נאָטע, און ווער ווייס, עפּשער אויך אומקומען באַם וואַרשטאַט... אים, ווײַסנבערגן, אינטערעסירט ביז גאָר שאַרף די פֿראַגע, פֿאַרוואָס פֿאָדערט זעליק דער באַלעבאָס אייביקע רעכט אויף עקספּלואַטאַציע, אַ דאָר איז אַוועק, אַ דאָר קומט און אַלץ פֿון אונטערנעמערסטוועגן.

אים גייט אָן דער גורל פֿון דעם לוין־אַרבעטער מענאַכעם, וואָס פֿאַרלירט באַגלײַך מיט דער אַרבעטספֿײַקייט די רעכט אויף לעבן, און ווי ער איז געצוווּנגען צו פֿאַרלייקענען זײַן באַשײַמפֿערלעכע קרענק פֿאַרן פֿאַבריקאַנט מאָטל און פֿאַר די איבעריקע און אַלץ דערפֿאַר, ווײַל ער וויל ניט פֿאַרלירן די רעכט אויף לעבן — „איך קען אַרבעטן, איך קען!״ — האָט ער זיך פֿאַרענטפֿערט.

— „לאָז נאָר, — האָט רעב מאָטל אים אָפּגעמאָסטן מיט די בליקן פֿון אויבן ביז אַראָפּ, — וואָס ביסטו אַזוי אויסגעפּאַשעט?״...

מענאַכעם האָט דערפֿילט ווי אַן עקבער וואָלט אים אין האַרץ אַרײַנגעקראָכן. אַ היץ האָט אים אַ שלאָג געטאָן אין געזיכט. טראָפּנס שווייס האָבן אָנגעהויבן אַרויסצוקומען אויפֿן שטערן.

— „גיי־זשע מענאַכעם, אַהיים, — האָט אים רעב מאָטל שוין גוט־מוטיק געזאָגט, — איך זע דו ביסט קראַנק״... (צום איידעם אויף קעסט).

און אין זײַן גרעסערן ווערק — אין „שטעטל״, וועט מײַער ווײַסנבערג פֿאַנאַנדערוויקלען דעם גאַנג פֿון קלאַסן אין שטעטל. ער וועט פּרוּוון נאָכגיין פּוסטריט נאָך די נאָטעס און די מענאַכעמס אין

וויער שפּעטערדיקער פאַרוואַנדלונג. צי וועט אים איינגאַנצן געלינגען וועלן מיר שפּעטער זען.

אָנהייבן וועט זיך דער קלאַסן־געראַנגל אין שטול אין פאַרבינדונג מיט דער געשיכטע פון אַרופֿלייגן אַ כיירעם. „מידראַס האָראַוו אויפֿירטן פייסעכדיקן מעל. שוין דאָ וועט ווײַסנבערג אַנטפּלעקן דעם מאַסן. און ווײַטער וועט זיך דער קלאַסן־געראַנגל אַוועקלאָזן אין די וואַרשטאַטן און וועט זיך פֿולשטענדיק באַפרייען פון די רעליגיעז־שטייגערישע פאָרמעס.

מידראַס האַקאָהאָל״ — פון ראָווס און קאָהאָלס נאָמען — אַף אַרײַנגעהייליקן בונר פון ראָוו אין סויכער קעגן די אָרעמע האָרעפּאַשנע

פון וואַרשטאַט צו וואַרשטאַט, פון אונטערנעמונג צו אונטערנעמונג וועט זיך דורכקײַקלען אַ רײ שטרײַקן.

„און פּלוצלינג, פון דער העלער הויט, מע הייבט נאָך ניט אָן צו וויסן, ווערט אַ שטרייק באַ אייזיק פייגע־ליבעס... נאָר איין געזעל איז אַקשן איז געבליבן זיצן באַם וואַרשטאַט. ער האָט זיך אײַנגעשפּאַרט; איז אונטערגעשפּרונגען אַ האַנט־יינגל אונטערן פענצטער מיט אַ גרינער פלאַש נאַפט אין דער האַנט און האָט זי אים אָן קאָפּ צעבראָכן; און אַ פּוסטקע איז געוואָרן אין אײַזיקס שטוב. און די יונגען האָבן זיך אָנגעהויבן אין מאַרק אַרומצודרייען מיט די הענט אין די הויזן־טאַשן, טאַטעס האָבן אָנגעהויבן נאָכצויאָגן, מע זאָל גיין צו דער אַרבעט, און מאַמעס האָבן זיך אָנגעהויבן נאָכצודרייען, ווי די שאָטנס, הינטער די פּלייצעס און האָבן מיט פינצטערע פּנעמער געבעטן, געכאַלעשט, מע זאָל גיין כאָטש דאַווענען... עס גייט אַ יונג פאָרויס, אַ מאַמע — נאָך, און בעט זיך ראַכמים: וואָס הילסטו פון מײַנע רעשט ביסל יאָרן האָבן? זאָלסט נישט נאָכגיין יעקל סטאָליערס קאָפּ... און טאַטעס און מאַמעס האָבן גאָרנישט געהאָלפן, און דער סטאַרשע סטראַזשניק, מיט וועלכן אײַזיק האָט געשטראָשעט — אויך ניט, און מע האָט די יונגען געמוזט נאָכגעבן. פאַרקירצן דעם „אַרבעטסטאָג״... און נאָך גיכער די יונגע זײַנען אַוועק צו דער אַרבעט, זײַנען שוין אַנדערע אַרויסגעקומען אַף וויער אָרט אויך מיט די הענט אין די הויזן־טאַשן, אויך געמאַכט רעדלעך און געהאַלטן זיך נאָר אין איין סוידען... האָט זיך דאָס געשטעלט אַ זומער, אַז מע האָט דעם מאַרק

ניט ליידיק געלאָזט אפ איין מינוט – נאָר שטרייקן און שטרייקן. עס האָט קיין איין פאבריקל ניט דורכגעלאָזט".

ווענן דעם קליינבירגערלעכן קליינשטעטלדיקן כאראקטער פונ שטרײַק וועלנ מיר זיך נאָך אומקערן, און צו דעם צוועק האָבן מיר טאקע אויסגעשריבן אזא גרויס שטיק, דערווײַל וועלנ מיר באמערקן דעם נײַעם טיפ געזעל בא ווײַסנבערגן, שוין ניט נאָטע, וואָס האָט מוירע הויך און אָפן צו פראָטעסטירן קעגן דער שוידערלעכער עקספלואטאציע, נאָר געזעלן, וואָס שטרײַקן און ווילן שטרײַקן אזוי ווי אין ווארשע, און אפילע טראכטן וועגן א גענעראלן שטרײַק מיט דעמאָנסטראציעס „מיט אלץ, אלץ"... (פאקטיש וועט עס ווײַט אזוי ניט זיין אין ווײַסנבערגס „שטעטל", ניט מיט אלץ, אלץ...).

אין ווײַסנבערגס „שטעטל" קענ מענ מאמעש אָנטאפן פיזיש און ווײַסנבערג האָט שוין אזא קינסטלערישע אייגנשאפט, וואָס בא אים קענען מיר טיילמאָל פיזיש אָנטאפן די געשילדערטע קעגנשטאנדן, טיפן – די אופוואכונג פונעם קלאסנ־באוווסטזײַן באם שטעטלדיקן האנטווערקישן פראָלעטאריער: עס איז צו זען און פילן, ווי־אזוי די נאָטעס און מענאכעמס אָדער זייערע כאימלעך הייבן זיך אָן פארוואנדלען אין א קלאס פאר זיך (אין באציונג צו די זעליקס און מאָטלס זײַנען זיי שוין לאנג א קלאס; אין „אָרעמקײַט פונ פילאָסאָפיע" באמערקט מארקס, אז די ארבעטער בילדן זיך אויס אין א קלאס פאר זיך ערשט שפעטער, דאנ, ווען זיי האָבן שוין א קלאסנ־באוווסטזײַן און פארשטייען די קלאסנ־פארהעלטענישן) מיט דער ערשטער פאָדערונג א „קורצן ארבעטסטאָג. – ד. ה. פונ 7 ביז 7, און אינדערמיט צוויי שאָ רו."

עס איז אומבאדינגט קעדײַ צו פארצייכענען, וויאזוי ווײַסנבערג מאָלט דעם פסיכאָלאָגישן צושטאנד פונ יענעם געזעל, וואָס האָט ערשט נעכטן צום ערשטן מאָל אין זײַן לעבן געהערט א רעדע פונ אן אגיטאטער, און זיצנדיק באם ווארשטאט טראכט ער און פילט נאָכאמאָל דורך די אלע נײַ־געהערטע געדאנקען און אידייען...

„און טיילמאָל שטעלט זיך א האנט אָפ, דאָס העמערל לאָזט זיך אָנמעכטיק נאָך און בלײַבט ליגן אפ דער זויל, פלאך, איבערגעדרייט, ווי אן אָפגעשטאנענע פיש מיטן בײַכל ארופ. און ער, דער

יונג האלט באם עק שטילעכל און קוקט מיט זײַנע אויגן, ווי א קינד, וואָס האָט זיך פאַרטראַכט אינמיטן גאַס מיט א בייגל אין דער האַנט"...

..."עס טרעפט טײלמאָל פאַרקערט, ווען די אויגן בליצן אופֿן וואָס פאָנעם קנייטשט זיך העפּטיק, ווי פּאַליעס וואָלטן איבערן קאָפּ געיאָגט — דעמלט יאָגט מען די פלעקלעך מיט אַן אימפּעט אין דער געלעכערטער זויל אַרײַן, צוטאַנצנדיק מיטן העמערל. איינס־איינס־איינס! איינס! און מיט אַזאַ געשווינדקײַט, ווי מע דעריאָגט עפּעס, ווי מע דערכאַפּט עפּעס, ווי מע וויל זיך מיט עפּעס צוזאַמענשטויסן, עס זאָל קנאַקן, הילכן! און אין אַזאַ צײַט מוז שוין וועלכער עס איז אַרויסשפּרינגען מיט א לידל:

„וואָס טויג אײַך דען ברידער, אַזאַ לעבן —
א לעבן אין הונגער און נויט?

און דער גאַנצער אוילעם, ווי איין כאָר, טוט באַלד אַן ענטפער־אָפּ מיט געזאַנג און געקלאַפּערײַ מיט די העמערלעך, מע שמעטערט די שטיפטלעך אין דער געלעכערטער זויל אַרײַן, ווי די קוילן אין ערגסטן סוינע, און דאָס געזאַנג צעטראָגט זיך דורך די אָפענע פענצטער אַף דער גאַס אַרויס, מעכטיק און מיט ראַש"...

צוויי פּסיכאָלאָגישע צושטאַנדן. דער ערשטער צושטאַנד רעדט וועגן אַרײַנטראַכטן זיך אין אַלע נײַ געהערטע אידייען, און דער צווייטער — וועגן שוין דערטראַכטן עפּעס. און אין בלוט און פלייש וואַכטער געזועל דעמאָנסטרירן, דאָס קליינבירגערלעכע שטעקל אין שרעק אַרײַנוואַרפן און אפילע פּרוּוון דעם „סענדוישע" מיט די „פּשאָ־ריקעס" — דעם ריכטער מיט זײַנע באַהעלפערס פון געריכט אַרויס־טרײַבן...

ווײַסנבערג כאַפּט אויף די פאַרשאַרפטע צווישן־באַציונגען פון די אַרבעטער און באַלעבאַטים. מער פון אַלץ געלינגט אים צו שיל־דערן טיפּן באַלעבאַטים, סיטואַציעס פון מוירעדיקער עקספּלואַטאַציע און אונטערנעמערישע גענאַרערײַ. קעדיי צו דערמאָנען זעליקס „סיס־טעם" פון אויסצאָלן געהאַלט די אַרבעטער („דויר הוילעך וועדויר באָ"). וויאַזוי דער אונטערנעמער מאָטל (אין „צום איידעם אַף קעסט")

„זאָרגט", אז מענאכעם זאָל ניט ארבעטן קראנקערהייט גיי־זשע, מענאכעם, אהיים, איך זע דו ביסט קראנק".

די אונטערנעמער זײַנען שוין לאנג א קלאס פאר זיך, מיט א כיטרער, יאָרנלאנג אויסגעארבעטער טאקטיק און מעטאָדן פון פאר־שקלאפן און אָפּנארן די ארבעטער. אָט שאפט דער אונטערנעמער א געוועט צווישן די ארבעטער, שאפט אן אייגנארטיקע שטעכלדיקע שוויץ־סיסטעם און מיט שטענדיקער שרעק פאר פארקירצונג רופט ער ארויס א געפיל פון גרויסער פאראנטוואָרטלעכקייט פאר דער ארבעט.

אפ יעקלס „מאקסימאליסטישער" פאָדערונג, א קורצן ארבעט־טאָג, ד. ה. פון 7 ביז 7, און אינדערמיט צוויי שאָ רו ענטפערט דער אונטערנעמער „רעב" אייזער: „איך בין אזא נויגעש, כאָלילע, אפן ארבעטער, וואָס מע גייט מיר אויסזעצן די מינוט... גוואלד געשריען, זיי זײַנען דאָך ניט קיין דאָקטוירים, זיי זאָלן מיר קוקן אפן זייגער... וואָרעם, וויאזוי באגיי איך מיך מיט אן ארבעטער?... איך בין דאָך ניט קיין אנדערע? מײַן שיער מוז איך מיר אָפּ־לערנען אלע אינדערפרי, דערנאָך גיי איך דאווענען, האָב איך שוין אוואדע נישט זיי אין זין... ווער קוקט זיך אום, צי ארבעטן זיי, צי באלעמוטשען זיי? וועמעס דײַגע? איך מיין טאקע אינדערעמכן, ווער קוקט זיי נאָך? נו, איך בעט דיך זייער, קען כען מיר אויס־זעצן די שאָ?

אָדער:

„— מיילע, שטרײַקן איז שכרײַקן, — אָבער וואָס האָבן זיי מיר נאָך די גויים ארויסגענומען פון פאבריק?

— וואָס דען הייסט געשטרײַקט — ענטפערט אָפּ יעקל.

רעב אויזער לייקנט אָפּ שטרײַק, קאמף, אין „האצפירע" איז דאָס וואָרט קאמף „פארשכראָכן אין רינגלעך".

דער דיאלאָג צווישן רעב אויזערן און יעקלען איז קינסטלעריש א זעלטענער. עס ווערט אין אים פון קאָפּ ביז די פיס אָפּגע־מאָלט דער אונטערנעמער.

באזונדערס האָפּערדיק ווערן די אונטערנעמער און זייער אגינ־טראָפּ דאָווידל ראָזנצווײַג נאָך די ארעסטן. „עס איז שוין ניט פריער. אויס יידישע קאָזאקן." און קרײַבן זיך שוין אפילע מאכן „א כעוו־

רע קענעגער", ד. ה. אַן אונטערנעמערישע אָרגאַניזאַציע און באַזאָרגן זיך שוין מיט כאַים־יאָסעלעך — אויסוואָרפן, פאַרעטער פון די אַרבע־טער. ווײַסנבערג צייכנט אָן אַ בילד, וויאַזוי די היימישע נאַציאָנאַלע צעיושעטע קאָנטרעוואָלוציע — אין געשטאַלט פון די סאָכרים־יונגען, קאַצאָווים און אַנדערע לומפּן — בושעוועט אין שטעטל, שלעפּט אַרויס אַרבעטער פון די וואַרשטאַטן און צעמיימעסט זיי, איז עס אָן אָנזאָג אָפן קומענדיקן פּאַשיזם... עס איז דאָך אַ בעפּיירעשע שטראָף־עקס־פּעדיציע פון די אונטערנעמער קעגן די שטעטלדיקע אַרבעטער.

„פון די וואַרשטאַטן האָט מען אַרבעטער אַרויסגענומען, פון די בוידעמער אַראָפּגעשלעפּט און געפירט זיי אונטערן געהילכל פון די שטעקנס. דער גאַנצער מאַרק האָט ווי אין אַ קעסל געקאָכט. מע לויפט אַרום צעהיצט מיט אָנגעצונדענע געזיכטער, מיט אַ בלוטדור־שטיקײַט אין די ברענענדיקע אויגן. פענעמער פלאַקערן, און בלוט האָט אין דער לופט געשפּריצט, איבער קעפּ אין בלוט אײַנגעטונקען, די שטיינער האָבן זיך אין בלוט געוואַשן. דער הימל גרוילט, די זון איז רויט. אַ שעכטהויז אַרום און אַרום, און דער גאַנצער מאַרק איז פאַרהאַמערט און פאַרהאַקט"...

„און אָט האָט מען אַ פיר אַרויס געטאָן איינעם, טעוועלען, אַ יינגל פון אַ יאָר 18, וואָס האָט דאָ געאַרבעט בײַגערײַ; פון טיש אַוועק האָט מען אים אַרויסגענומען, נאָך מיט פאַרשאַרצטע אַרבל. אַ פאַרסאַמטן בליק האָט יענער אין דער אָפענער הויז־טיר געוואָרפן... איטשעלע האָט דאָס דערזען, און באַלד האָט זיך אָנגעהויבן דאָס גע־קנאַקערײַ איבערן קאָפּ — האָט ער, איטשעלע, מיט אַ ווילדן קרעכץ זיך אָנגעכאַפּט אָן דער טיר, ווי איינער, וואָס האָט די וואָג פאַר־לאָרן פון אַ שרעקלעכן שטויס, און געמריטשעט האָט ער ווי אַן אָקס. שרעקלעך האָט זיך זײַן געזיכט פאַרקרימט, און די אויגן, ווי צוויי שפּיזן, האָבן אין געשלעג אַרײַנגעקוקט".

און די „האַצפּירע" — דער אָרגאַן פון די יוסטע באַלעבאַטים און סאָכרים, אָט די זעלבע, וואָס האָבן אָרגאַניזירט דעם פּאָגראָם איבער די שטעטלדיקע אַרבעטער — סאָקאָלאָווס „האַצפּירע" נעמט דאָס וואָרט „קאַמף" אין רינגעלעך. באַוווּסטע בורזשואַזע צוויעס.

ניט קיין שפּיל פון נאַציאָנאַלע קויכעס גייט אָן אין שטעטל, בײַ ווײַסנבערגן, נאָר אַ געראַנגל פון קלאַסן. דאָס שטעטל פאַרמאָגט

אפילע אן אייגענע שווארצמייע און ליפערט שווארצמייִשע קויכעס פון אנדערע שטעט. די אייגענע נאציאָנאַלע שווארצמייע ווענדט אָן קעגן די ארבעטער די זעלבע מעטאָדן, וואָס שפּעטער וועלן עס אָנ־ווענדן אין ברייטן מאסשטאב די פאשיסטן און סאָציאַל־פאשיסטן פון אלע לענדער און נאציעס.

לייענסט, לעמאָשל, די ידיעס וועגן דעם בלוטיקן זונטיק אין דייטשלאנד. דעם בלוטיקן זונטיק, וואָס די נאציאָנאַל־פאשיסטן, מיט דער הילף און שיצע פון די סאָציאַל־דעמאָקראטישע פאשיסטן (פּאָ־ליצײַ־פּרעזידענטן), האָבן אָרגאניזירט דעם 17־טן יולי—1932 יאָר אין האמבורג, און טראכסט, ווי ענלעך עס איז אפ דעם אלעם, וואָס איז פאָרגעקומען אין 6־1905 יאָר אין א פוילִיש־יידיש שטעטל...

מיט א באשטימטער פארשארפטער קריטיק באציט זיך מייער ווייַסנ־בערג צום קליינבירגער. עס איז אונדז שוין אויסגעקומען צו דער־מאָנען, דערעך אגעוו, וויאזוי דאָס קליינבירגערלעכע שטעטל פאלט אריַנ אין א טויט־שרעק באַם דע־מאָנען דאָס וואָרט „אָרגאַנ'י אַציע", „כּעוורע ניקעס", און דאָס איז בעשומויפן ניט איבער דער מעכטיקייט פון דער ארבעטער־באוועגונג אין שטעטל, — זי איז אין ווײַסנבערגס שטעטל זייער און זייער שוואך, עס גייט נאָך איר זייער און זייער פיל אָפּ, — נאָר דערפאר, ווייל מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט קליינ־בירגער, שטעטלדיקע קליינבירגער.

— „אז א מאמע האָט געדארפט א קינד איַנצושלעפערן, האָט זי געסטראשעט: „שלאָף, וואָרעם איך גיי רופן די שטרײַקער"... אז צוויי זיצערקעס אין מארק האָבן זיך געקריגט, האָט איינע דער צווייטער א מוירע געמאכט: „נו, נו", איך וועל נאָר א זאָג טאָן מייַנ כאַימלען, וועט מען דיר שוין דאָס מולטערל איבערדרייען"... „און אייַנער א פינטשעלע, וואָס האָט זיך גערעכנט צו די אכדעס־לײַט, האָט קיין ארבעס ניט געהאט אָדער ניט געוואָלט ארבעטן און האָט זיך דערווייַל געכאפּט צום האנדל, אופצוקויפן, וואָס א דאָרפס־ייִד ברענגט אין שטאָט אריין — א פור אויבס, דאָמב אָדער האָניק־קוועטשעכץ, — האָט פינטשעלע, וויבאלד מע האָט אים ניט געוואָלט פארקויפן, געדארפט צולייגן א פינגער צו דער נאָז, געבנדיק אָנצוהערן, אז, אז... איז שוין געענוג געווען. און טאָמער האָט זיך דער ייִד אויסגע־

לאכט, האָבנ זיך מענטשנ בא די קעפּ אָנגעכאפּט: ייִד, וואָס טוט איר?... איר שעכט זיך אָפּ, איר וועט זיך ניט טאָרנ אינ שטאָט אריַינ וויַיזנ".

און קליינבירגער האָבנ זיך טאקע אָפּגעשאָכטנ, דער קרעמער לאָזער האָט פונ וואָרט אָרגאניזאציע באקומענ די „אפּאָפּלעקסיע"...

צו יעקלענ, ווי צו א „פרעדסעדאטעל" פונ א „טאָוועט", קומענ קליינבירגער מיט טיַינעס.

— „יעקלשי... — בייגט זיך אים דער ייִד איבערנ אויער, — איך האָב מיר געוואָלט א פענצטער אויסשניַידנ אינ הינטערגעסל אריַינ. האקלאל, מיטנ סטארשע סטראזשניק בינ איך שוינ אדורכגעקומענ... האָב איך אָבער מוירע פארנ שאָכנ ער זאָל ניט קריכנ אינ קיינ הע־כער אָרט אריַינ... בעט איך דיר יעקלשי"...

— „איך בינ פונ סטאָצק... — הייבט זי אָנ שעמעוודיק, מיט אראָפּגעלאָזטע אויגנ, — האָב איך א מאנ א כאָסיד... ניט צו גאָט און ניט צו לײַט... איך בינ א נייטערנ און מוז נאָך אים געבנ צו עסנ. קענ ניט זיַינ צווישן אונדז קיינ לעבנ... יאָג איך מיך מיט אים ארום שוינ אָנדערהאלבנ יאָר וועגנ א געט — איז אָבער בא אונדז אינ שטעטל ניטאָ קיינ כיַיכ, וואָס זאָל האָבנ א נאָמענ... און מיכנ פאָרנ אינ אנ אנדער שכאָט אריַינ שלעפּט ער אָפּ, שלעפּט אָפּ... און איך האָב מיך ניט צו וועמענ צו ווענדנ... ניט קיינ פריַינט און ניט קיינ קרויווים"...

דאָ הערט שוינ יעקל אויס מיט מער אופמערקזאמקיַיט. עס גע־פעלט אים זייער, וואָס זי איז א נייטערנ — זי „פראָדוצירט"... איז א נוצלעכ גליד אינ דעם „געזעלשאפטלעכנ אָרגאניזם"...

איז דאָך דאָס פריִער פאר אלץ א כאראקטעריסטיק דעם קליינ־בירגער און ניט יעקלענ, דעם „פרעדסעדאטעל" פונ די כעוורעניקעס.

אינ דער לופט טראָגנ זיך קלאנגענ וועגנ כאָגרעמענ. דאָס קליינ־בירגערלעכע שטעטל, ווי דער שנייגער איז, פאלט ווידער אריַינ אינ מויט־שרעק. כאנעלע בערכשעס, די כוקערנ, איז געקומענ צו פאָרנ און א דאָרף בא דער סטאנציע און האָט א „פינקטלעכע" ידיִעה גע־בראכט אינ שטעטל: „א ייִדענע האָט טאקע געזענ אינדערפרי א כאָר קאצאפּנ אינ רויטע העמדלעך, און אינ לײַביקעס מיט פאלבנ ביז צו די קני, האָבנ זיך ארומגעדרייט אפ דער סטאנציע... דאָס זיַינענ געווענ די „כוליגאנעס" טאקע. און מיעוייע, צי זיַינענ שוינ ניטאָ גאנצע דונדערט אזוינע"...

די שאָכנטעס האָבן אויסגעהערט מיט זיפצן: „גאָט דערבאַרעמ־דיקער", און ווישנדיק די הענט איינע אָן די אַנדערע, האָבן זיי זיך איינצ׳קוויַיז פון שטוב אַרויסגעשאַרט. זיי זײַנען שוין ניט גלײַך אַהיים אַוועק, נאָר אָפּגעטראָטן צו אַנדערע שאָכנטעס. די צווייטע צו די דריטע, און אַזוי איינע צו דער אַנדערער, ביז מע האָט עס שוין אַ ן בלענדיווער שטיבל דערציילט. און דערציילט האָט מען עס, אַז האָר און נעגל האָבן זיך קאַפּויר געשטעלט: הונדערט „כוליגאַנעס" מיט שפּיזן און מעסער זײַנען שוין אָה דער סטאַנציע—אַ ליאַדע מינוט קומען זיי אָן...

מע האָט אָנגעהויבן די לאָ־ן צו פאַרמאַכן, אין גאַס איז כּוישעך שטיל... מע האָט נאָר פּישטשען אונטער די פאַרמאַכטע לאָדן גע־הערט... און צײַטנווײַז האָט מען געקאָנט טרעפן לויפן אַ צעטומלטן ייִדן, וואָס האָט זיך מיט שרעק אומגעקוקט באַ יעדן געסל, באַ יעדן ווינקל און איז ווײַטער געפלויגן מיט פאָלעס צעלאָזטע אין דער לופט, ווי די פליגל פון אַ „ווי־עטראַק"...

וווהין לויפט אַזאַ שטייגער־ייִד קען מען ניט וויסן, כּיבע אין באָד אַפן בוידעם אַרופ אונטער די בעזעמלעך אַרונטער.

מייער ווײַסנבערג וואַרפט דעם צעטומלטן ייִדן מיט די צעלאָזטע פאָלעס דעם בײַסיקן אויסגעשריי־כיבע אין באָד אַפן בוידעם און־טער די בעזעמלעך אַרונטער.

און דאָס קליינבירגערלעך־רעליגיעז שטעטל נעמט זיך צו זײַן לאַנג אויסגעפּרוווטן „געווער", צו זײַן טראַדיציאָנעלער „בראָך",—מע קנאַקט מיזמער לעדאָוויד...

און באַם מיזמער לעדאָוויד, אַלס „געווער", „בראָך" אין קאַמפּ מיט פאָגראָמשטשיקעס־דירעקטע אַגענטור פון דער קאָנטררעוואָ־ליוציע,--ווערט דאָס שול־געסלדיקע קרעמערשע קליינבירגערטום בלייבן אויך שפּעטער...

די קריטיק איז גאַנץ אָפט באַ ווײַסנבערגן אַ בײַסיקע.

אין דער דערציילונג „פון רעבנס שטוב", ווו עס ווערט דורכ־געפירט, אין קעגנזאַץ צו שאָלעם אַשן, די אידיי, אַז דעם פישערס יונג קען זיך אין קיין פאַל ניט אײַנלעבן אין דעם שול־געסל—ער קען דאָרט בלויז אומקומען, ווערט די אַלטע פישערקע געשילדערט מיט איר מור־רעדיקער געזונט־גײַציקייט. אַלע נאַכט, ווען דאָס שטע־

טעלע איז שוין טיף פארזונקען אין שלאָף, „און איר לעדנדל דאָס קליינינטשקע" איז שוין אויך פארמאכט, און אין דרויסן הערט זיך שוין קיין שאָרך ניט פון קיין לעבעדיקער באשעפעניש, און דאָס שטיבל מיט די פיר ווענטלעך, דאכט זיך, איז אין שטילקייט פארזונקען,—ערשט דעמלט האָט זי זיי_אלע אין דער ערד, און עס הייבט זיך אָן איר וועלט. און איין גאָט ווייסט, אז שטענדיק, ווען עס קומט די האלבע נאכט, זיצט זי בא א האלב־גראָשנדיק ליכטעלע און ציילט שטיל און קלינגט שטיל, און איר אויער פארנעמט דעמלט אזוינע זיסע קלאנגען פון דעם געלטעניו... פון דעם געלטעניו... אז קיין בעסערע שירע דארף מען שוין פון די מלאָכים אין הימל ניט הערן, ווי זי הערט דאָ אף דער ערד. און ניט איינמאָל טראכט זי, שוין ליגנדיק אפן געלעגער, נאָכדעם ווי זי האָט שוין דאָס ליכטעלע פארלאָשן, און ניט געלאָזט עס ברענען קיין איבעריקע רעגע, אז ווען מע זאָל איר פרעגן אף יענער וועלט, וואָס פאר א גאניידן ווילסטו? וואָלט זי געזאָגט: זיצן און ציילן געלט. מער ניט ווי צוויי ווערטער. דערביי פאלט איר איין: אויב עס איז עמעס, ווי מע זאָגט, אז אין גאניידן איז (זיינען?—ש. ק.), פאראן געפלאַסטערטע ווענט, טאָ ווי וועט זי אירע שמאטקעלעך קענען פארשטעקן?"

און די אלטע פישערקע ברענגט איר אלטן, גרויען, הענדלערישן קאָפּ אף אנטשיידן „די גרויסע" „פּראָבלעם" פון די געפלאסטערטע ווענט...

קעדיי פארגלייכן ווייסנבערגס דעמאסקירונג און קריטיק פון געלט־גייציקייט באם קליינבירגער מיט ש. אשס היספּיילעס פון יענעם סויכער, וואָס שרייט אויס אין א שטעטל: „זע, וואָס געלט באטייט". און מיט וויפל ליבע ש. אש באשרייבט דעם אלטן שטייגער פון יעכעזקלס געלט־רעכענונגען... אייגנטלעך איז נישאָ וואָס וואונדערן זיך—א סאָכריש־בורזשואזער שרייבער...

אין יעדן פראט האָבן מיר צוויי באזונדערע צוגאנגען, צוויי ארטן באציִונגען צו אלע לעבנס אָנגעלעגנהייטן. און ניט צופעליק שיידן זיך אזוי שארף אונטער שאָלעם אש און ווייסנבערג אין זייערע קינסטלערישע מעטאָדן.

ביים ווייסנבערג איז א רעאליסט, איז שאָלעם אש, אין נאָך

גענומען, א ראָמאַנטיקער („א שטעטל", „שלוימע נאָגיד" זײַנען פונ דער ערשטער ביז דער לעצטער שורע געשריבנ פונ א שרײַבער א ראָמאַנטיקער).

און עס איז פאַרשטענדלעך, אידעאַליזירנ דעם גרויסנ וואַלד-און-טוועע הענדלער האָט מענ שוינ איצט אוודאי ניט גע-קענט אפנ באָדנ פונ רעאַלע באַציִונגען פונ קלאַסנ און שיכטנ. מע האָט עס ניט געקענט דערגרייכנ מיט דער הילפ פונ רעאַליסטישנ מעטאָד. די ווירקלעכע באַציִונגען האָט מענ געמוזט קעגנשטעלנ אויס-געטרוימטע באַציִונגען, אַזעלכע באַציִונגען, וואָס האָבנ זיך געמאָלט אינ דער פאַנטאַזיע פונעם עקספּלואַטאַטער.

ניט די רעאַלע ווירקלעכקײַט, ניט די ווירקלעכע באַציִונגען פונעם גרויסנ וואַלד-און טוועע-הענדלער מיט דער האָרעפּאַשנער מאַסע פונ שטעטל און פונ די אַרומיקע דערפער האָבנ אַזויאַרום געקאָנט דינענ פאַר א קוואַל און אויסגאַנג-פּונקט פונ ש. אַש'ס קונסט-מעטאָד. און אינ געגעבענעם פאַל האָט ער אומבאַדינגט געמוזט שטויסנ שאָלעמ אַשנ צום אידעאַליסטישנ קונסט-מעטאָד, צום ראָמאַנטיזם.

ווײַסנבערגס סאָציאַלע לאַגע איז געווענ א קעגנזעצלעכע. ער איז געווענ דורכויס פאַרינטערעסירט צו אַנטבלויזנ די ווירקלעכע באַציִונגען פונ אונטערנעמער און געזעל. די ליניע פונ עקספּלואַטאַציע און אונטערדריקונג. דעם קוואַל און אויסגאַנג-פּונקט פונ ווײַסנבערגס קונסט-מעטאָד האָט אַזויאַרום געקענט דינענ די רעאַלע ווירקלעכקייט, די ווירקלעכע באַציִונגען אינ דער געזעלשאַפט (אינ א וועלכער מאָס ער האָט געקענט אַנטבלויזנ די קלאַסנ-באַציִונגען, דאָס איז שוינ געווענ געווענדט אינ דער רײַפקײַט פונ זײַנ קלאַסנ-אידעאָלאָגיע).

אינ באַציִונג צו שאָלעמ אַשנ האָבנ מיר ספּעציעל אונטער-שטרײַכט „איצט", „אינ געגעבענעם פאַל", דערפאַר, ווײַל מיר ווילנ ניט, אַז מע זאָל פונ אונדזער באַמערקונג וועגנ ש. אַש'ס קונסט-מעטאָד מאַכנ א פאַלשנ אויספיר, אַז יעטווידע אידעאַלי-זאַציע פונ די עקספּלואַטאַטאָרישע קלאַסנ אינ אַלע צײַטנ האָט געמוזט פירנ אינ דער ליטעראַטור צום ראָמאַנטישנ סטיל. די וועלט-ליטעראַטור ווייס פונ פיל בײַשפּילנ, ווענ עקספּלואַטאַטאָרישע קלאַסנ (פּריצים, בורזשואַזיע) זײַנענ אידעאַליזירט געוואָרנ אינ דער רעאַ-ליסטישער ליטעראַטור. צו שאָלעמ אַשנ איז אָבער אונדזער באַ-

מערקונג אינגאנצן צום פּלאַץ. אין די באַדינגונגען פון די אָנוואַקסנדיקע שאַרפע קלאַסן־אופטרייסלונגען, ווען מיט די יעכעזקל גאַמבינערס האָט באַזונדערס געהאַלטן זייער שמאָל, האָט דער רעאַליסטישער מעטאָד ניט געקענט דינען ש. אַשס צוועקן און צילן.

ווייסנבערג האָט אויסגעצייכנט באַנומען זיין קעגנזעצלעכקייט צו ש. אַשן. דאָס איז צו זען פון זיינע שאַרפן, טעמפּעראַמענטפולן פּאַמפלעט קעגן ש. אַשן (אין 1־טן באַנד פון ווייסנבערגס געזאַמלטע ווערק, פאַרלאַג־ווייסנבערג, וואַרשע 1925 יאָר „נישט קיין פּאָרעדע״), ווו עס ווערט אין דער גאַנצער גרייס אָנגעצייכנט דער פּאָרטרעט פון ש. אַש דעם סויכער אין דער ליטעראַטור, געזעלשאַפטלעכן לעבן און זיין באַציִונג צו דער אַרבעטער־באַוועגונג א. א. וו. א. ד. גל.

צי קען מען פון דעם אַלעם, וואָס מיר האָבן ביז איצט פאַרצייכנט וועגן ווייסנבערגן, מאַכן אַן אויספיר, אַז מיר האָבן צו טאָן מיט אַ פּראָלעטאַרישן קינסטלער, אַז ווייסנבערג גיט אַ פּראָלעטאַרישע לייזונג פון אַלע פראַגן, וואָס ער באַרירט אין זיינע קינסטלערישע ווערק. און די צענטראַלע פראַגע אינעם געגעבענעם פאַל—צי גיט מייער ווייסנבערג אין זיין „שטעטל״ אַן אָביעקטיוו און פול בילד וועגן דער אַרבעטער־באַוועגונג אין שטעטל?

די אַרבעטער־באַוועגונג אין ווייסנבערגס שטעטל מיט אַלע שטרייקן און דעמאָנסטראַציעס, מיט אַלע מאַסאָווקעס און „עקספּראָפּריאַציעס״ (באַם שויכעט דעם לעבל ברויט און 10 קאַרבן) שטאַמט נאָך, אין טאָך גענומען. זי איז באַ אים דורכויס אַ סטיכיישע „און פּלוצלינג פון דער העלער הויט, מע הייבט נאָך ניט אָן צו וויסן, ווערט אַ שטרייק באַ אייזיקגערלעכע שטעטל, זי קען אַריינוואַרפן אין טויט־שרעק דאָס קליינבירגער־נאָר בראָנ און טאקע בראָנ! רעוואָלווערן, פּיסטאָלעטן!״ אָבער אין גרונט איז זי נאָך מאַכטלאָז און מאַכטלאָז דערפאַר, וואָס זי האָט זיך נאָך ניט דערטראַכט צום פּראָלעטאַרישן רעוואָלוציאָנערן באַוווסטזיין, זי האָט גאָר ניט קיין פעסטע צילן און ענדצילן. די אַרבעטער באַ ווייסנבערגן פירן אַ קלאַסן־קאַמף מיט זייערע אונ־

טערנעמער. דער קלאַסן־קאַמף טראָגט אָבער מער ווי אָפּט א פּאַר־טיידיקונג־כאַראַקטער, און דאָס וויכטיקסטע: ניט קלאַסנקאַמף בכלל שאַפט א פּראָלעטאַרישע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, נאָר אַזאַ קלאַסן־קאַמף, וואָס פירט צו אויפרייסן אַפּ א רעוואָלוציאָנערן אופן, אַלע סאָציאַלע קאָנפליקטן אין דער געזעלשאַפט, ד. ה. צו סאָציאַלער רעוואָלוציע און פּראָלעטאַרישער דיקטאַטור.

די אָנפירער פון דער באַוועגונג אין שטעטל קאָנען זיך ניט פאַנאַנדערקלייבן אין פּראָגראַמעס פון פּאַרטייען. דער טעמפּעראַמענט־פולער איטשעלע קען אויסשרייען: „וואָס איז די נאַפקעמינע צווישן פּאַרטייען", און דער „גלאַזונער" יעקל סטאָליער, פּאַסקנט: „עס שאַדט ניט אמאָל טעראָר אויך".

כאָטש מע פירט קאָרעספּאָנדענציעס מיט וואַרשע, כאָטש עס פאָרן טייל מאָל אַראָפּ אין שטעטל פאַרשווינדלעך און עס קומען אַפילע וואַרשעווער צוהילף די אַרבעטער אין זייער קאַמף מיט דער היימי־שער נאַציאָנאַלער שוואַרצמייע, כאָטש אייניקע שטעטלדיקע אַרבעטער (איטשעלע) טרוימען וועגן דעם, אַז „עס וועט אַראָפּקומען א וואַר־שעווער קריסט, וועט האַלטן א מאָווע" און מע וועט גיין צוזאַמען... האַנט בא האַנט"... פילט זיך דאָך ניט אין ווייסנבערגס שטעטל דער אָטעם פון יענע פּראָלעטאַריש־רעוואָלוציאָנערע קאַמפן, וואָס זיינען דאַן אָנגעגאַנגען אין לאַנד. גענוג צו זאָגן, אַז אינגאַנצן ווערק „שטעטל" איז ניטאָ קיין איין בילד פון דער רעוואָלוציאָנערער באַ־וועגונג אין לאַנד.

עס שווינדלען דורך די וואַרשעווער יונגען מיט די ניט היגע פאַרשווינדלעך, און אַפּ דעם ענדיקט זיך אַלץ. עס איז זיך א שטעטל, וואָס מאַכט שטרייקן, פּראָצעסיעס, און אַפילע „עקספּראָפּריאַציעס" (קליינשטעטלדיקע! שאָלעמ־אַליייכעמדיקע!) לויט „יעכוילעס", ד. ה. לויט די אייגענע מעגלעכקייטן. וואַרשע, לאָדז, פּעטראָגראַד, מאָסקווע פאַרגרעסערן ניט די דאָזיקע מעגלעכקייטן. די אַרבעטער־באַוועגונג אין שטעטל ווערט ניט געגעבן ווי א טייל פון דער רע־וואָלוציאָנערער לאַנד־באַוועגונג.

כעווראָניקעס מאַכן א מאַסאָווקע, און באַם באַגעגענען צוריק־וועגס דעם פאַבריקאַנט אייזיק פייגע־ליבעס, „האָבן זיי די קעפּ אַראָפּ־געלאָזט". „און אייזיק מיט זיין אײדעם האָבן זיך איבערגעקוקט מיט א

פארברענטע שמייכל אין די בלישטשענדיקע אויגן". ניט פאר רע־וואָליוציאָנערן קליידט אזא גאנג. ווײַסנבערגס פּאָרטרעט פון א רעוואָליוציאָנער איז: „קאַפּעליושלעך מיט מאָדנע בלאסע פענעמער און שטילע אויגן" און דער פּאָרטרעט פון א שטרײַקער: א יונג, וואָס דרייט זיך ארום אין מארק מיט די הענט אין די הויזן־טאשן און סודעט זיך. און דאָס איז דער זעלבער ווײַסנבערג, וואָס קאָן מאמעש סקולפּטאָריש אויסהאקן א געשטאלט פון אן אונטערנעמער...

דער גאנצער סאָציאַליזם באשטייט בא די שטעטלדיקע ארבעטער ליט ווײַסנבערגן אין „אכדעס". און „אכדעס—דאָס איז א מין באשטיין, וואָס אלע באשטייען"—זאָגט איטשעלע. און יעקל זעלבסט האָט מיט אזויפיל מאטערנישן צונויפגעשטעלט: „נידער מיטן קאפּי־טאליזם, עס לעבע דער סאָציאַליזם".

און כעוורע ווונדערן זיך אפילע, וואָס אין גרויסע שטעט „מישן זיך מיידלעך אויך ארײַן" אין דער באוועגונג.

און עס איז גענוג געווען, אז דער שטעטלדיקער סטארשער זאָל אופהערן טרײַבן קאטאָוועסלעך מיטן „יעזורייסקי קאָראָל" און „סודיא", ד. ה. מיט יעקלען און גאָר אפ קיין קאטאָוועס ניט ארע־שטיל, ווי די לעמעלעך". און דאָס ווערק „שטעטל" ענדיקט זיך מיט א בילד פון א צווייטן ארעסט.

„זיי (ד. ה. די זעלנער—ש. ק.), האָבן זיך א כאפּ געטאָן פאר די שיידלען—און דאָס געקלאנג און געבלאנקערײַ פון די גאָלע שווערדן האָט אופגעבליצט... איבער דער שטאָט איז מען געריטן לאנגזאם... די געבונדענע זײַנען געזעסן אפ די וועגן מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און בלאסע געזיכטער און די זעלנער ארום זײַנען נאָכגעריטן, טריט בא טריט קוים צושאָקלענדיק זיך איבער די זאָטלען־אוף־און־אָפּ. די גאס איז פארהאמערט. ווו מאכט, ווו א געוועלבל—פארהאקט. שטיל איז געווען ווי אין אן אויער, די גאס האָט דעם אָטעם אײַנגעהאלטן... און עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס געקלאפּערײַ פון די פערדס טריט און דאָס גע־קלאנג פון די שפּאָרן. עס ווארפט אן איימע, די גאס, דאכט זיך,

וועט אונטער די פארמאכטע לאָדנס אויסשטארבן, און דאָ ציט עס זיך אזוי לאנגזאם, ווי בא א לעווייַע...

דער גרויער מאָרגן־נעפּל האָט זיי פארהילט און אין זיך איינגעזאפּט... און פונדערווייַטנס האָט זיך דאָס אויסגעוויזן, ווי א שווארצער וואָגלענדיקער פלעק, וואָס לאָזט זיך ערגעץ וואנדערן אין דער ווייַטער וועלט ארייַן".

מיר האָבן בעקיוון אויסגעשריבן אזא גרעסער שטיק, ווייַל דאָ איז אזוי שטארק אונטערגעשטראָכן די פערספּעקטיוולאָזיקייַט פון דער באוועגונג. עס איז געבליבן א שווארצער וואָגלענדיקער פלעק, וואָס האָט זיך געלאָזט וואנדערן ערגעץ אין דער ווייַטער וועלט ארייַן.

צי איז עפּשער די ארבעטער־באוועגונג געווען אף אזא פרייִקן עטאפּ פון איר אנטוויקלונג און דעריבער האָט ווייַסנבערג אונדז געשילדערט אזא רעוואָלוציאָנער ניט רייַפע באוועגונג? ניין, בעשום־אופן ניט דאָס. עס איז דאָך 1905 יאָר, ארבעטער בויען אף די מאָסקווער גאסן און אף די גאסן פון אַנדערע אינדוסטריעלע צענטרען באריקאדן. אומעטום, אין אלע ווינקעלעך פון דער רוסישער אימפּעריע גייט א טיפע רעוואָליוציאָנערע יוירונג. די ארבעטער שטייען אין שפּיץ פון דער אָנוואקסנדיקער, בורזשואז־דעמאָקראטישער רעוואָליוציע און שטרעבן צו פארוואנדלען זי אין א פּראָלעטארישער,—ניין, ניט די רייַפקייַט פון דער באוועגונג האָט דאָ געהאט צו באשטימען, נאָר דער פאקט, וואָס דער אידעאָלאָגישער צושטאנד פונעם אווטער, פון ווייַסנבערגן איז געווען — און אגעוו פארבליבן — נאָך זייער און זייער ניט קיין רייַפער. ער האָט ניט געקענט געבן פעסטע צילן און צוועקן דער ארבעטער־באוועגונג. ער האָט ניט געקענט פאנאנדערוויקלען פאר איר פערספּעקטיוון, עפענען האָריזאָנטן, ווייַל ער האָט זיי אליין ניט געהאט און ניט געזען. ער האָט ניט געקענט דעריבער פארבינדן דאָס שטעטעלע מיט די אלע שלאכטן, וואָס האָבן זיך דאן צעפלאקערט אין לאנד און דערמיט נייַע קויכעס און רעוואָליוציאָנערן מוט צוגעבן דעם שטעטעלע. די קלאסן־קעגנזאצן האָט ער אי ניט געקענט דערפירן אינדערטיפ — ביזן געדאנק פון סאָציאַלער רעוואָליוציע און פּראָלעטארישער דיקטאטור, אי ניט געקענט ארויספירן זיי (די קלאסן־קעגנזאצן) פון נאציאָנאלע ראמען און פארוואנדלען זיי אין אלגעמיינע... „דער גוי שמרייַקט ניט", דער „גוי גייט ניט

וואָליוציאָנערע דעמאָנסטראציעס, נאָר אף רעליגיעזע פּראָצעסיעס. עס ענדיקט זיך מיט א מאַפּאָלע, אָבער ווײַסנבערג קען ניט באַגרײַפֿן, אז עס איז צײַטווײַליק, און אומפאַרמײַדלעך איז דער קומענדיקער אופשטײַג און קומענדיקער זיג.

עס איז זייער כאראקטעריסטיש, אז ווײַסנבערג, שילדערנדיק די „כעווּרעניקעס" איז טיף איבערצײַגט, אז יעקל, איטשעלע און אנד. זײַנען פולשטענדיקע רעוואָליוציאָנערן, פּראָלעטארישע סאָציאַליסטן, עס זאָל זיי כאָטש פעלן א האָר. צי רעדט דאָס ניט וועגן דער גוואלדיקער ניט רײַפקײַט פון ווײַסנבערגס קלאסן-אידעאָלאָגיע?

אף דער פראגע, וואָס מיר האָבן אויבן געשטעלט, קענען מיר שוין איצט פעסט ענטפערן: מייער ווײַסנבערג איז ניט קיין פּראָלעטארישער קינסטלער. דאָס „שטעטל" איז ניט קיין ווערק פון דער פּראָלעטארישער ליטעראטור. מייער ווײַסנבערג איז א מיטגייער, „שטעטל" איז א ווערק אן אונדז נאָענטס, א מיטגייערישעס.

ווײַסנבערג איז דער פּסיכאָ-אידעאָלאָגישער אויסדריקער פון די טיילן האנטווערקישע ארבעטער, וואָס האלטן זיך ערשט אין פאַרוואנדלען אין א קלאַס פאר זיך, ביים די גרונט-טיילן פון פּראָלעטאריאט האָבן שוין דעם דאָזיקן פּראָצעס לאנג דורכגעמאכט.

ווײַסנבערגס אידייִשע באַגרענעצטקײַט, זײַן ניט קענען נאָכגיין פוסטריט נאָך די נאָטעס און מענאכעמס יונגען, ווען זיי ווערן שוין פאַרוואנדלט אין פּראָלעטאריער מיט א רעוואָליוציאָנערן קלאסן-באוווּסטזײַן, זײַן „אידייִשע צוגעפּעסטיקטקײַט צו די „דרײַ פייען" אָן העכערע קלאסן-פּערספּעקטיוון" (ליטוואקאָוו) ד. ה. זײַן צוגעפּעסטיקטקײַט צום „ערעוו פּראָלעטארישן האמוין" האָט געמוזט ברענגען צו דעם, אז ער זאָל ניט בעקויעך זײַן צו געבן פאראלגעמיינערטע קינסטלערישע פיגורן פון דער ארבעטער-באוועגונג („שטעטל"). טאקע איבער דעם, וואָס עס האָט אים געפעלט וויסן, פארשטאנד פאר די אלע פּראָצעסן און דערשײַנונגען אין דער ארבעטער-באוועגונג, איז ער ניט בעקויעך געווען געבן א הויך-קינסטלעריש בילד פון די „כעווּרעניקעס". די פאקטן, וואָס ער האָט אופגעכאפּט איז ער ניט בעקויעך געווען דערהייבן צו אלגעמיינע קאטעגאָריעס. ער

איז געבליבן שטעקן אין די ראמען פון די פאקטן. און טאקע פונ־דאנען שטאמט זיין נאטוראליזם, זיין ניט קענען ארויספירן אידייען אין קינסטלערישער פארם פון די אלע געוועזענע און געשילדערטע פאקטן און עפיזאדן.

די געשטאלטן פון די אונטערנעמער, אנגעהויבן פון דעם אונ־טערנעמער זעליק אין זיין ערשטער דערציילונג „דויר הוילעך וועדויר באַ", די געשטאלט פון אונטערנעמער מאטל („צום איידעם אפ קעסט") און די אייזיקס אין „שטעטל", די ארבעטער־געשטאלטן פונעם טיפ נאטע און מענאכעם (און דאס איז אין די פריִקערע דערציי־לונגען), זיינען געשילדערט פיל קרעפטיקער אין פארגלייך מיט די „כעווערניקעס" אין „שטעטל". און דאס דערקלערט זיך אוודע דער־מיט, וואס די ליניע פון אונטערדריקונג איז פאר אים, ווייסנבערגן, געווען גענוג קלאר, דאס האט ער גוט באנומען. די ליניע אבער פון באוווסטזיניקן קאמף מיט אונטערדריקונג, עקספלואטאציע ביז דער ענדגילטיקער רעוואליוציאנערער לייזונג פון די סאציאלע קאנפליקטן — פראלעטארישער רעוואליוציע, האט ווייסנבערג שלעכט באנומען. און דעריבער איז „זיין" ארבעטער־באוועגונג נאך אין טאכ א קליינ־בירגערלעכע.

נאכן „שטעטל" האט ווייסנבערג אנגעשריבן „א טאטע מיט באנים". קיין ענדגילטיקן טראט צו דערנעענטערן זיך צום פראלעטאריאט האט ווייסנבערג ביז די לעצטע יארן, צום באדויערן, ניט געהאט געמאכט. ער איז ארייַנגעפאלן אין דער סוויווע פון בורזשואזע קליינבירגער־לעכ־רעאקציאנערע שרייבער, און כאטש ער האט ניט אופגעהערט צו שטורמעווען מיט פאמפלעטן קעגן זיי, איז ער דאך געבליבן שטעקן אין אן „אידיישן און קינסטלערישן כאאס", ווייל שטעלן זיך אפ בורזשואזע אדער קליינבירגערלעך־רעאקציאנערע פאזיציעס האט אים זיין הארעפאשנער אינסטינקט ניט געלאזט און ווידער, מאכן אן ענדגילטיקן טראט צום פראלעטאריאט איז ער אויך ניט געווען בע־קויעך.

און זיין שאפונג האט זיך אפ א צייט אפגעשטעלט.

ווייסנבערג, דער מיטגייער פון דער כראלעטארישער ליטעראטור, וואס האט מיט זיינע ערשטע טריט פארבונדן זיין קינסטלערישן

טאלאנט מיטן גווירף פון די האָרעפּאַשנע מאַסן, קאָן וואַקסן דאָרט, ווו עס וואַקסט א פּראָלעטאַרישע ליטעראַטור. זיינע פאַרבינדן זיך מיט דער אמעריקאַנישער קאָמוניסטישער צייטונג „פרייהייט“ שאַפט פאַר ווייסנבערגן די נייטיקע סאָציאַלע סוויווע, וווּ ער וועט קענען ווייטער פאָרזעצן זיין שעפערישן וועג, דעם וועג צו דער פּראָלעטאַרישער ליטעראַטור...

באַהאַנדלענדיק ווייסנבערגס „שטעטל“ האָבן מיר זיך באַמיט צו אָפּערירן מיט שאַבלעם אַשס „א שטעטל“. מיר האָבן דאָס אָבער געטאָן נים צוליב געפינען די ענלעכקייט אין די דאָזיקע „שטעטלעך“. אזא ענלעכקייט איז ניטאָ, נאָר צוליב קאָנטראַסט. און דער קאָנטראַסט ווערט באַזונדער שאַרף, ווען מע האָט אין אויג, אַז איינע און די זעלבע געשעענישן האָבן סאָציאַל פאַרורזאַכט די שאַפונג פון די דערמאָנטע ווערק—די געשעענישן פון 5-טן יאָר. און אָנגעשריבן זיינען די „שטעטלעך“ קימאַט אין איין און דער זעלבער צייט. די פאַרשיידענע סאָציאַלע קוואַלן און די קלאַסנפונקציעס פון די ביידע „שטעטלעך“ ווערן באַזונדער בולעט, ווען מיר פאַרגלייכן זיי, און דערפאַר וואָלטן מיר רעקאָמענדירן באַאַרבעטן זיי אין איינ צייט-פּעריאָד (איין ווערק נאָכן אנדערן).

דאָס ווערק „שטעטל“ און די דערציילונג „דויר הוילעך וועדויר באָ“ זיינען דאָ געגעבן מיט באַדייטנדיקע קירצונגען. די קירצונגען זיינען געמאַכט צוליב אידעאָלאָגישע און מעטאָדישע טעמים...

ש. קליטעניק.

א שטעטל

צווישנ מינכע אונ מײַרעוו איז עס געווענ. דער אוילעמ איז אינ בעסמעדרעש. פארנ אָמעד אונ אינ די הענגלײַכטער־ ברענענ ליכט, אונ די ליכט־פלעמלעכ טוקנ זיכ אינ רויכ פונ די פאפיראָסנ. אונ בלישטשענ ארויס ווי פונ א נעפל, וואָס האָט זיכ צעלייגט אונטערנ בעליק.[1] דער אוילעמ איז רעדלעכווײַז פארשמועסט. דער מיטלסטער אינ רעדל רעדט אונ אלע ארומ לייגנ די אויערנ צו מיט אָנגעבוי־ גענע קעפ אונ פארקנייטשטע שטערנס. מע ריכט זיכ שוינ אפנ יאָנטעוו, וואָס דארפ קומענ אינ שטעטל גלײַכ מיטנ געוויסער, באלד ווי דאָס אײַז וועט פלאצנ אונ דער טײַכ וועט זיכ איבער פעלדער אונ לאָנקעס צעגיסנ, פלויטנ אונ ברעטער מיטשלעפנ אונ ערגעצ אינ דער ווײַטער וועלט ארײַנ טראָגנ. מע ריכט זיכ, אונ דער אוילעמ איז פארטונ. קרעמער ווייסנ שוינ הײַנט נישט אפ וואָסער זײַט די דאשקעס שטייענ זיי... ספראווינקעלעכ[2] צו באזאָרגנ, ראָזינקעס אויסצופאקנ, אויסצו־ וועגנ—וואָס א שטעטל דארפ אלצ! באלמעלאָכעס, שנײַדערס צו־ מײנסט, האָבנ שוינ בלאסע, אויסגעצויגענע פענעמער מיט רויטע אויגנ געקריגנ אונ שטיל, ווי די הינדלעכ פארנאכט, שטייענ זיי אונ דער שלאָפ, דאכט זיכ, ליגט זיי אפ די שפיצנ פונ די בלאסע נעזער. שוסטער, ביפראט היגע שוסטער, וואָס ארבעטנ שטיוול פאר די גרויסע שטעט, — זיי איז אלצייינס, זיי זײַנענ הײַנט נישט ברודיק מער ווי א גאנצ יאָר. בינטלעכווײַז שטייט מענ אונ מע רעדט מעקויעכ אָגול־ ניקעס[3] -- יעקל בריסקער אונ נאָכעמ האָמעלער, וואָס וועלנ קומענ באלד נאָכ פייסעכ אינ שטעטל ארײַנ אונ מאכנ א „רוימ“[4], אז דער רועכ זאָל עס כאפנ. די כעוורע קאצאָווימ, יידנ מיט פליישיקע, רויטע פענעמער, מיט פוטערנע היטלעכ אפ די קעפ איבער די אויערנ אראָפ־ גערוקט, אונ מיט די גרינע גארטלעכ אפ די דיקע, פארפעצטע קא־

נאַטעס, האָבן זייער באַזונדערן טיש, קעגניבער דעם באַלעגאָלע־טיש. זיי זיצן אָנגעלענט בא דער וואַנט, און די אויגן פינקלען אפער פון אונטער די טיפע היטלען... היינט, די יאָנטעוו־וואָכ, איילט מען זיך ניט אין שעכטהויז אריין, קיין גרויסע שכיטעס וועט ניט זיין, די באַלעבאָסטעס וויסן שוין נישט, צי זיי לעבן אפ דער וועלט — נאָך פליש אין זין צו האָבן!.. פאר דאָס זיינען שוין די מעלאמדים פאר־ דרייט: צווישן מינכע און מײַרעוו כאַפּט מען א קוק אין „פּמאָכים" וואָס איז אינדערהיים ניט „בענימצע"... א טייל דערזאָגן א מעסיכטע, אנדערע קומען אָפּ מיטן זוכן איבער דער ספאָרים־שאַנק, אַרומפירנ־ דיק מיטן כיילעוונ ליכטל איבער די אָפּגעריסענע רוקנס פון די גע־ מאָרעס. נאָר גאָר אין סאמע אונטערן־אויוון, פאַרוקט אין דער האלב־ פינצטערניש, שטייט רויִק א קופּקעלע יונגוואַרג, זיי גייט דאָס גאָר־ נישט אָן. מיט שיינענדיקע פּנעמער, היטעלעך אפ די שפּיץ קעפּ, שטייען זיי און קוקן מיט וווּנדערלעך־פאַרגאַפּטע אויגן אפ יעקל סטאָליער, א גרויסן יונג, וואָס איז געשטאַנען אינדערמיט און גע־ רעדט עפּעס געלאַסן, מיט א זיסן שמייכל אפן בלאַסן געזיכט, און האָט זיך באַהאָלפן מיט דער האַנט אהין און אהער...

איבערן בעסמעדרעש ווערט דאָס גערודער גרעסער. דאָס געדרע־ דערײַ טראָגט זיך אונטערן בעליק און רוישט אין אלע ווינקעלעך. די ברענענדיקע ליכטעלעך אין די הענגלייכטער טריפן איבער די קעפּ, נאָר דער אוילעם איז פארקאָכט צווישן זיך. פּלוצלינג האָט זיך דאָס אלץ ווי איבערגעריסן. א זעץ אין שולכן אריין — און דער אוילעם האָט די קעפּ א כאַפּ געטון אינדערהייך, די אויגן אויסגעגלאָצט צום שאמעס, וואָס איז געשטאַנען גרייט אפ דעם באלעמער מיט אן אָפן מויל עפּעס אויסצורופן. די יונגע כעוורע האָט זיך א לאָז געטאָן פון אונטערן אויוון אפּער, יעקל סטאָליער בעראָש. זיי האָבן דעם שאמעס ארומגערינגלט, און ער האָט אָנגעהויבן: „ראַבויסיי, — האָט ער זיך צעשאָקלט, מיט די אויגן צום בעליק ארוף, גלייך ער וואָלט דאָרט געזוכט, וואָס ער דארף אויסרופן, — „ראַבויסיי, איך בין אייך מוידיע מידאס האָראָוו אומידאס האקאָהאָל, אז יאָנטעוודיק מעל אריינ־ צוברענגען פון אנדערע שטעט האָט קיין שום העכשער נישט, איז אזוי גוט ווי כאָמעץ: בא רעב אוורעמלען איז האיאָר דאָס מעל — עלף גילדן א פוד, און מאָעסכיטן פאר געמיינע לײַט, אָפּגעקומענע

מענטשן — באַ עליען"... אָפּגעזאָגט און, אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ מיט ן שפּיץ בערדל אַף די פּאַרפּעצטע לאַצן, האָט ער זיך אָנגעהויבן אַראָפּ־צולאָזן פון די באַלעמער־טרעפּלעך.

דער אוילעם איז דערפרישט געוואָרן. די פּענעמער האָבן אופגעפּלאַמט: סטייטש? מע גלעט די בערד, מע בייסט די שפּיצן, מע היצט זיך און מע שאָקלט צו מיט ביידע הענט, דאָס בעסמעדרעש קאָכט, ווי אַ קעסל.

— ראַבויסיי... — האָט זיך ווידער דערהערט אַ קאָל, אַ פּאַרזונקענע קאָל, ווי פון אונטער דער ערד אַפּער, און — אַ פּאַטש אין שולכן 10 אַריין.

דער אוילעם קוקט און גאַפט — יעקל סטאָליער מיט אַ גאַנצער כעוורע. ער איז בלאַס, דערשראָקן, די אויגן פינקלען;

— ראַבויסיי... מע טאָר ניט... מע באַשטייט ניט... אָרעמע אַרבעטערס געלט... מע מעג ברענגען מעל — נישטאָ קיין מאָנאָפּאָל!..

דער אוילעם שטייט און קוקט מיט אויסגעשטעלטע אויגן און אָפענע מיילער. האָט זיך ערשט אַ דין קעלעכל פון דער מיזרעכ־וואַנט דערהערט, וואָס האָט די איינגעהאַלטענע שטילקייט דורכגע־שניטן:

— אַראָפּ, יונגאַטש, אַרצי־מעכוצעפּ־פּאָנעם! 11

— אַראָפּ, אַראָפּ! — איז געוואָרן אַ געשריי, אַ געטומל פון אַלע זייטן, און כעוורע קאַצאָווים האָבן זיך שוין אַ לאָז געטאָן אַפן באַלעמער אַרופּ... איז דאָרט געוואָרן אַ מעהומע צווישן בליצנדיקע פּענעמער און אַ געוואָרפעריי מיט הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט. אַ יאַמקעלעס האָט זיך פאַרקאַכט און אויסגעמישט. יעקל סטאָליער איז פון באַלעמער אַראָפּגעפלויגן און איז אַרויס — אַנטלאָפן מיט אַ גאָלן קאָפּ און מיט אַ צעבלוטיקטער נאָז פון בעסמעדרעש.

איז ער אָפּגעלעגן ביז ערעוו יאָנטעוו. ערשט ערעוו יאָנטעוו באַטאָג, ווען מע האָט די פענצטער אופגעמאַכט, די פייגעלעך האָבן געפּישטשעט מיט גרויס בענקשאַפט און די זון האָט די שטוב אויס־געווייסט מיט אַ שטילער אופגעריכטער ליכטיקייט, איז יעקל פון בעט אַראָפּ און איז פון שטוב אַרויס.

אַ שטילע אופגעריכטע זון האָט געלויכטן איבערן מאַרק. די פענצטער פון די מאַרק־געוועלבער האָבן פיינעוודיק געבלישטשעט. ערטער־

ווייז איז שוין טרוקן געווען, זאמדיק, נאָר אין די ראָוועס פאר די „פּאַטשנים״ האָבן זיך נאָך דינע וואסערלעך געצויגן און צונויפגעגאָסן זיך אין געסל בארג־אראָפּ. און צונויפגעגאָסן האָט עס זיך שטיל, מיט א פרייליכער געשעפּטשעריי, און אונטערגעברומט האָט עס שטילער־הייט, ווי מע שלעפערט איינע קינדער. און גערופן האָט עס זיי, די קינדערלעך מיט די צעשפּאָלטענע מײַטקעלעך, זיי זאָלן קומען גריב־לען מיט רויטע, איינגענעצטע הענטלעך, שטראָלקעלעך [12] צו קלייבן...

און אָפּגעפּראַלט איז טיר־און־פענצטער געשטאַנען. דורך די לע־כער פון די בוידעמס האָבן קראָען, ווײַסע ציכן ארויסגעהאנגען און יאָנטעוודיקע ווײַבערשע קליידער, דאָס ווינטל האָט אַף זיי געבלאָזן, געגלעט און געשפּילט זיך מיט זיי און אונטער זיי אין באהעלטעניש און דורך די אָפענע צענטער ווינקלען ארויס אויסגעקאלכטע קוימען־אויוונס און קוקן מיט א באהאלטנקייט אין מארק אריין, אפן ליכטיקן דרויסן, און באהאלטן זיך, דאכט זיך, און קיפּלען זיך איין אין די ווינקעלעך. און פאר די טירן שטייען שוין ווייבער, האלב יאָנטעוו־דיק אָנגעטאָן, און קאשערן נאָך א קוב אָדער א לאנגע הילצערנע באנק, און אַף די בלאסלעכע געזיכטער דערקענט זיך שוין א שײַ־נענדיק־מידער שמייכל פון: „געלויבט ביסטו, גאָט, וואָס מיר האלטן שוין אזוי ווײַט״... מאָניש גלעזער טראָגט שוין אהיים עטלעכע נייע שינדלען: צו פארדעקן זיין רויט־געפאַרבט טישל, און כאַים — יוינע מעלאמעד, וואָס האָט ערשט הײַנט, דאכט זיך, דעם רוקן אויסגעגלײַכט פון א גאנצן ווינטער, טראָגט אויך די איבערגעטויוולטע קויסעס אין א נייער, רויטער פאטשיילע אהיים, ווי ער איז זיך נויען אלע יאָר. קונדייסים, חיידער־יינגלעך, טייל שוין אין נײַע קאַפּאָטקעלעך, באַ־געגענען זיך מיט שמייכלעך אין די אויגן, מיט א בליק ארויס דאָס ציגל און א טאַפּש מיטן הענטל אַף דער שויס איבער די אָנגעפּיק־טע קעשענעס ניס... אַפילע דאָס דינסטמיידל פון שענק האָט זיך שוין די האָר פארקעמט, א בלאָ בענדל אין צאָפּ אײַנגעפלאָכטן, און טראָגט א „סטעמפּע [13] אַף מאַצע־מעל. דער אַלטער „סטרוזש״ פון די מארק געוועלבער טאָרעט זיך ארום מיטן לאנגן בעזעם אין דער האנט און שארט צונויף די ביסלעך שטרוי און צעריבענע „גראָטשאָווינעס״, [14] נוואָס וואלגערן זיך פאר די טירן ארום, נאָך די פאָדלאָגעס אויסקערן און דעם טאָמעץ טארבוענען. ער טראָגט אָן א ליולקע טאַבאַק, בײַבט

שטיינ פארטראכטערהייט מיטנ בעזעמ אונטערגעשפארט אונטערנ אָרעמ, לאָזט קופקעלעכ רויכ איבערנ קאָפּ, אונ די אויגנ פונ אונטער די ברעמענ קוקנ שטיל אינ דער לופט אריינ... עס כאַפּט אָנ אפ אימ א גרויס ראכמאָנעס. עס דאכט זיכ, אז פאר אימ אונ זײַנ גרויער סוק־מאנע אונ דער קוטשמע אפנ קאָפּ איז שוינ קיינ שומ טקומע נישטאָ, אונ ער וועט שוינ פארבלײַבנ אפ ווײַטער באמ ווינטער... אונ דאָ, דער זומער ווינקט פונ אַלע באהעלטענישנ אונ שפּאַלטנ ארויס, דאָס ווינטל הויכט מיט א ליבער, פרישער ווארעמקײַט, וואָס מישט זיכ אויס מיטנ געפישטשעריי פונ די פייגעלעכ, וואָס טאנצנ אפ די שפּיצנ דעכער, מיט אופגעהויבענע, געטרייסטע קעפּעלעכ צומ ווײַטנ בלאָענ הימל. אונ די וואסערלעכ פונ אונטנ רוישנ, פּלוידערנ אונ גיסנ זיכ צונויפ אינ טײַכ ארײַנ אונ מישנ זיכ אינ די וועלנ אויס, וואָס טראָגנ זיכ איינע נאָכ די אנדערע איבער דער גאנצער ברייט טײַכ, ווי לענגלעכ שוואר־צע רוקנס, אונ דערהייבנ זיכ אונ פאלנ אײַנ איינס נאָכס אנדערע, אופּ אונ אָפּ, אופּ אונ אָפּ, מיט מיליאָנענ בלישטשענדיקע אייגעלעכ פאר דער ליכטיקער זונ, וואָס קוקט אפ זיי מיט א ליבער ווארעמ־קײַט, ווי א מאמע קוקט אפ אירע לוסטיקע קינדערלעכ. אונ דאָס געפלעשטשעריי טראָגט זיכ אינדערלופטנ, צעגיסט זיכ ארומ אונ ארומ אונ די וועלנ אײַלנ אונ יאָגנ זיכ זייער וועג אונטער דער בריק ארונטער אונ ווארכנ זיכ אפ די זײַלנ מיט א געפּאטשעריי, אונ צע־שפּריצנ זיכ אינ דער לופט אונ לײַכטנ, ווי טויזנטער שפּריצלענ קאלכ־וואסער, אונ ארומ אונ ארומ קאָכט עס אונ שוימט, לייבנ־רוקנס, דאכט זיכ, קריכנ ארומ אונטער די זײַלנ מיט צעפּלאָשעטע גזשיוועס אונ וועלנ זיי באלד אונטערטרייבנ אונ אומווארפנ, אונ ווייט איז דאָס פעלד פארגאָסנ, מיט א בלאָענ הימל איבערגעצויגנ. נאקעדיקע שפּיצנ פונ פארטרונקענע צוימענ קוקנ פונ וואסער ארויס, ווי שטומע שעפּ־סענע קעפּלעכ, וואָס האלטנ בא דערטרונקענ ווערנ אונ בעטנ ראכ־מימ בא דער ארומיקער ווײַסער וועלט.

אונ דאָס וואסער רוישט, רוישט אונ קאָכט.

אונ אפנ שאָסיי האָט זיכ א גערויש פונ רעדער דערהערט. אונ באלד איז א ווארשעווער פור געגעבנ א קומ־אָנ אונ א שטעל זיכ אָפּ אפ דער בריק, אונ די פערד האָבנ די קעפּ פארוואָרפנ איינ־האלטנדיק זיכ מיט פארשארטע מיילער אונ אויסגעשטעלטע ציינ מיט

שוים, אז דער דישעל האָט זיכ קאפויר אויסגעשטעלט. פריילעכע, יונגע שטימענ האָבנ שוינ געקלונגענ, אונ שיינענדיקע פענעמער, מיט פאצעטישע היטעלעכ אפ די קעפ, האָבנ זיכ פונ דער בויד ארויסגעוויזנ, איינער נאָכ דעם אנדערנ שפרינגענ זיי אראָפ — ווארשעווער געסט!... דורכויס געפרעסטע קעלנערלעכ, רויטע אָפגעשמיסענע בעקלעכ פונ ווינט, אונ די אייגעלעכ פונ אונטער די דאשעקלעכ קוקנ גאָר „מאמזעריש"... אביסל פארשארט, נאָר עס שאדט ניט — אָנגעלייגטע געסט וועלנ זיי זיינ.

געכאפט די פעקלעכ, טייל די קוישלעכ, אונטער די אָרעמס, אונ מיט שמייכלעכ אונ אופגעהייבענע לויטערע אויגנ אפ די הייזלעכ, געלאָזט זיכ לויפנ אהיימ, ווו ניט איינ מאמע האָט געכאפט אונ אוועקגעוואָרפנ א באנק, אָדער א ברעט אינמיטנ קאשערנ אונ אריינגעלאָפנ אינ שטוב ארייַנ מיט א גערודע...

אונ דער יאָנטעוו איז אָנגעקומענ.

דער ערשטער טאָג יאָנטעוו.

עס איז נאָכ פרי. די זונ האָט זיכ ערשט אפנ בלאָענ הימל ארויסגערוקט אונ מיט א פריש רויט פאָנעם צו די שטילע גאסנ אראָפגעקוקט.

אפ דער גאס הייבט זיכ אָנ איינציקווייז באווייזנ דאָס יונגווארג, מיט צעלאָזטע סאקלעכ, מיט הויזנ־וועסט איבער די קאמאשלעכ, שיינ פארשוירענע פייעלעכ אונ אויסגעלייגטע, ווייסע קעלנערלעכ. מע באגעגנט זיכ מיט שמייכלעכ אפ די פענעמער, א שאָקל מיטנ קאָפ אונ מע שטעלט זיכ אָפ. באלד ווערט א גאנצ רעדל אונ אז איטשעלע קאמאשנ־מאכער קומט נאָכ אויכ צו, — א יונג אינ א פאָר לאקירקעס, מיט א העל סאקל אונ א גלאטיק אָפגעראזירט פאָנעם מיט פינקלענדיקע אויגנ אונטערנ קליינעמ דאשעקל, — ווערט שוינ גאָר לעבעדיק. מע פרווט זיכ שוינ א שטופ טאָנ איינס דאָס אנדערע, מע כאפט זיכ בא אנ אָרעמ אונ מע דערטאפט דערווייל וויפל קויעכ בא יענעמ איז דאָ. אונ עס ווערט א געלעכטערל. אונ גייענ פארביי יונגע, אויסגעצירטע ווייבלעכ אינ שול אריינ, מיט די ביינערנע ס־דורימ אינ די ווייסע טיכלעכ אייַנגעוויקלט, ווארפט כעוורע אויגנ אונ מע שיקט זיי נאָכ ווערטלעכ, אז די ווייבלעכ ווערנ רויט אונ לאָזנ די אויגנ אראָפ, ווייַטער גייענדיק, ווי דורכ א בראנד. אונ טאָמער, אינ

רעכטע פּאַרטאַנקייט, אינ סאַמע בעסטנ, ניט זיכ יעקל סטאָליער א באַוווּז, ער אויכ אינ זיינ יאַנטעווודיקנ סאַק, אונ גייט זיכ, דאָס בלאַסע פּאַנעמ דערהויבנ, די שוואַרצע אויגנ גלייכ אויסגעשטעלט אַפּ דער כעוורע, ווי איינער, וואָס האָט אַלעמאָל גרייט עפּעס נייס צו זאָגנ.

— גוט יאָנטעוו, כאַווײרים! — שטעלט ער זיכ געלאַסנ אָפּ.

— גוט יאָנטעוו, גוט יאָנטעוו, — שאָקלענ אַלע מיט די קעפּ.

— נו, וואָס הערט זיכ עפּעס אינ אַנדוער וואַרשע? — ווענדט ער זיכ צו עטלעכע אָנגעקומענע אַפּ יאָנטעוו.

— נישקאָשע, מע רודערט!... עס גייט א גאַנג... — ענטפערנ די אינ געלעכטערלעכ.

— מע „דעמאָנסטרירט"?...

— פרעגט זיכ! אונ מע זיצט אינ די קאַוויאַרניעס אונ מע האַקט זיכ מיט די מיילער, אז דער רועכ נעמט עס!

— אונ שטרייקנ!

— אויכ... אַלץ, אַלץ...

אזוי־ערנאָב נעמט יעקל סטאָליער אָפּ א גרוס פונ „זיינ" וואַרשע אונ צעשמועסט זיכ, וואָס אמאָל טיפער — אונ דעריקער פרעגט ער זיכ אויס, צי מע האָט עפּעס אסאַכ שפּיאָנענ אַוועקגעלייגט אינ דער לעצטער צייט... ווענ נישט זיי, וואָלט ער דאָכ פאַרשפּאָרט צו זיצנ אינדערהיימ אונ „פאַרפאָלגט צו ווערנ פונ פאַנאַטיזמוס"...

נאָר שטענדיק צעקלאַפּט איטשעלע קאַמאַשנ־מאַכער יעדנ וויכטיקנ שמועס:

— קומט, כעוורע — גיט ער א רופ — א סאָפּ, אריינ צו מאָטעלענ, ווערנ מיר מאַכנ א יאָנטעווודיקנ שנאַפּס.

אונ כעוורע שאַרנ זיכ אריינ צו מאָטעלענ. אינ א גלעזערנער טיר, וואָס ווייזט ארויס אינ גאַס אריינ א טשייניק אַפּ א בלעכנ שילדל, מיט אנ אופגעשניטענער לימענע אונ א גלאָז מיט א טיי־לעפעלע — אונ דאָס אַלץ איז אויסגעמאָלט אינ איינ קאָליר — געל.

עס געדויערט נישט לאַנג אונ עס ווערט שוינ א געזינגעריי, וואָס לאָזט זיכ אַפּ דער גאַס ארויס הערנ:

„ברידער אונ שוועסטער פונ ארבעט אונ נויט,
די אַלע, וואָס זיינענ צעזייט אונ צעשפּרייט"...

דאָס האָבן די וואַרשעווער געבראַנגט אַזאַ ליד, וואָס יעקל סטאָליער האָט נאָך ניט די זכיה געהאַט צו הערן ביז היינט. די ניי־ערע געפעלן אים שענער: „וואָס אַמאָל גייט עס פאָרווערטס"... טראַכט ער זיך מיט אַ גליקלעכן שמייכל אויפן בלאַסלעכן געזיכט.

און אַז יידן גייען פון שול מיט די טליתים אונטער די אָרעמס און שטעלן זיך אָפּ פאַר דעם געזאַנג, צי זיינען ניט אַמאָל זעלנער אָנגעקומען, — שטייט יעקל סטאָליער מיטן פּאָנעם אין דער שויב און קוקט אַרויס מיט שטילער, ליכטיקער האָפענונג אין די אויגן, און אויף די ליפּן שוועבט אַן אויסגעלייטערטער שמייכל: „וואַרט, וואַרט, אַלטע נאַראָנים, איר וועט שוין שפּעטער געוואָר ווערן"... פון איין זאַך האָט ער נאָר גרויס צער — ס'איז ניטאָ, ווער זאָל קענען זיין, די אַרבעטער, גוט דערקלערן זייער לאַגע. ווען ער זאָל קענען פאַר זיי האַלטן אַ רעדע, אַך אַ רעדע... — זיפצט ער שטיל אויף.

איז ער אַ גאַנצן יאָנטעוו אַרומגעגאַנגען ווי אָן אַ קאָפּ. האָט ער געקלערט און געקלערט ביז ער האָט עפּעס צונויפגעשטעלט פאַר זייערטוועגן, און אַכרונ שעל פּייסעך האָט ער געלאָזט צו וויסן טאָן אין דער „מאַסע" אַריין און מע האָט זיך פאַרזאַמלט אונטערן טע־פּערס באַרג, הערן, ווי ער, יעקל, וועט עפּעס פאַרלייענען. איז כּעוו־רע געשטאַנען אונטערן באַרג מיט אויפגעהויבענע פּנימער און אַרויפ־געקוקט מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם צו יעקלען — איבערן באַרג. איז ער געשטאַנען אינדערהייך, און אויפן בלאַסן פּאָנעם האָט געשפּילט אַ רויטלעכע פאַרב, און די אויגן האָבן געגלאַנצט, גלייך צוויי נע־שאָמע־קנייטלעך וואָלטן זיך אין זיי אָנגעצונדן. האָט ער אַרויסגענו־מען אַ פּאַפּיר מיט גרויסע אויסיעס, האָט אַ קוק אַראָפּ געטאָן צום אוילעם און האָט אָנגעהויבן צו לייענען אַ שטיקל צום גראַם, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אָפּגעטאָקטע ווערטער און אויך צום גראַם:

„נידער מיט דעם קאַפּיטאַליזם!"
„עס לעבע דער סאָציאַליזם"!

האָט עס דער גאַנצער אוילעם אונטערגעכאַפּט און געענדיקט מיט אַ געשריי „הוראַ, הוראַ"!

און דעמאָלט האָט יעקל סטאָליער אַראָפּגענידערט פון באַרג און

פאַרמישט זיך צווישן אוילעם, וואָס האָט זיך מיט אָפענע מיילער און פאַרפלאַמטע פּנעמער צוריק געלאָזט אין שטאָט אַריין מיט אַ געזאַנג.

און באַלד נאָך יאָנטעוו, די פּאַצעטלעך זיינען אַוועק צוריק קיין וואַרשע, „אָגולניקעס" האָבן זיך אָנגעהויבן אין שטעטל אַריין צו באַ־ווייזן, צו מאַכן אַ „רוים", און די פאַבריקאַנטן האָבן גרויסע ליידי־קע צוקער־פּעסער אונטער די פענצטער אָנגעגרייט, אָנצופּאַקן זיי מיט שטיוול, — האָבן די „יונגען" שוין אַלץ געהאַט פאַרגעסן, און מען איז זיך געזעסן באַ די וואַרשטאַטן, צו צוועלף, צו פופצן מאַן אין אַ ווערקשטעל, די אַרבל פאַרקאַשערט ביז איבער די עלנבויגנס, די פּנעמער רויט און באַדעקט מיט שווייס, וואָס האָט געראָנען ביז איבער דער גאָמבע, און זיי האָבן געקלאַפּט מיט די העמערלעך איבער דער זויל און ווייטער זיך צוגעזונגען.

מאַכט זיך אָבער איינמאָל אַ מייסע, עס איז געקומען אַראָפּ צו פאָרן עפּעס אַ פרעמדער יונגערמאַנטשיק אַפ אַ שאַבעס, און דערצו נאָך אַזוינער, וואָס דאָס גאַנצע שטעטל האָט ניט אָנגעהויבן צו וויסן, ווער ער איז, ווייל ער איז ניט איינגעשטאַנען באַ הערשל מענאַשעס, ווו אַלע „אָגולניקעס" שטייען איין. און עפּעס אַ מאָדנע ברילע איז דאָס: אַן איידלס, מיט אַ בלאַסלעך, לענגלעך געזיכט, אַ בלאָ ה.זמדל אונטערגעבונדן מיט רויטע פּאָמפּאָניקלעך. אַ שפּינקעלע אונטערן האַלדז, אַ שוואַרץ קאַפּעליושל אַפן קאָפּ און שוואַרצע לאַנגע לאָקן ביז איבער די אַקסלען צעלאָזט. איז עס אין שאַבעס געווען. די זון האָט פונקט געשיינט, און כעוורע יונגוואַרג האָט זיך אַרומגעדרייט אַהין און צוריק איבער דער גאַס, עפּעס שטאַרק צערודערט. ווייבלעך און מיידלעך זיצן אַפ די „פּאָטשינע"[16], אַז ויווי שאַבעס באַטאָג נאָך דעם עסן, אויסגעפּוצט אין די שאַבעסדיקע קליידער און קלאָרע פאַר־טעכלעך — וויסן שוין אַפילע, וואָס פאַר אַ קונצן „דער דאָזיקער" וועט מאַכן באַם גאַלעך אַפן הויף... און די כעוורע יונגען אינמיטן גאַס קוקן אים אויך נאָך שטיל און שווייגנדיק, און טיילמאָל טוט מען זיך אַ שמייכל איבער איינס צום אַנדערן. און יעקל סטאָליער, זעט מען, קלעפּט גאָר אָן אים, שוועבט אויך איבער די גאַסן אַהין און צוריק און אַלעמאָל וואַרפט ער עפּעס אַריין אַ סאָד צווישן כעוורע, נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, ביז דער אוילעם איז ביסלעכווייז ערגעץ פאַרשוווּנדן געוואָרן און די גאַס איז ליידיק געבליבן...

און צומאָרגנס האָט שוין דאָס גאַנצע שטעטל געררוישט, אַז ניט קיין קונצנמאַכער איז דאָס געווען, נאָר אַ וואַרשעווער, איינער פֿון יענע „פֿאַרשווינדלער“... און די יונגען אין די וואַרשטאַטן זײַנען עפּעס שטילער געוואָרן און אָנגעהויבן צו כאָלעמען איבערן שטיוול, וואָס מע האַלט אויף די קני אינמיטן איבערנייען, אָדער קאָווען. יענץ בלאַסלעכע געזיכט, וואָס איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן בוים מיט פֿאַרטראַכטע אויגן, קען זיי גאָרנישט פֿון זינען אַרויס. עס זיצן אין איין וואַרשטאַט אַרום צוועלף מאַן געזעלן מיט האַנט-יונגען, קוקט זיך איינער צום צווייטן נישט אום, און יעדער פּאָר זיך איז פֿאַרטראַכט מיט אַ רויק אַראָפּגעלאָזט געזיכט און שטילע אויגן, וואָס שטייען אומבאַוועגלעך איבער דער אַרבעט. און טײַלמאָל שטעלט זיך אַ האַנט אָפּ, דאָס העמערל לאָזט זיך אָנמעכטיק נאָך און בלײַבט ליגן אויף דער זויל, פֿלאַך, איבערגעדרייט, ווי אַן אָפּגעשטאַנענע פֿישל מיטן בײַכל אַרויף. און ער, דער יונג, האַלט באַם עק שטילעכל און קוקט מיט אַזוינע אויגן, ווי אַ קינד, וואָס האָט זיך פֿאַרטראַכט אינמיטן גאַס מיט דעם בייגל אין דער האַנט.

— וואָס זיצסטו, טאַם? — רייסט איבער אַן עלטערער געזעל.

— הום... — כאַפּט זיך דער יונג ערשט אויף און טוט פֿאַרשעמט אַ שמייכל און, ווי צו פֿאַרענטפֿערן זיך, לאָזט ער פֿאַלן עטלעכע ווערטער — „איי... ווער עס האָט ניט געזען“...

און וואָס געזען, ווען געזען, זאָל מען אים שוין אַ גליד איבערהאַקן, וועט ער נישט דאָס מויל עפֿענען, איידער ער קוקט זיך אום, צי דער מייסטער איז ניטאָ אין שטוב...

עס טרעפֿט טײַלמאָל פֿאַרקערט, ווען די אויגן בליצן אויף, דאָס פּנים קנייטשט זיך העפּטיק, ווי פֿאַליעס וואָלטן איבערן קאָפּ געיאָגט — דעמלט יאָגט מען די פֿלעקלעך מיט אַן אימפּעט אין דער געלעכערטער זויל אַרײַן, צוטאַנצנדיק מיטן העמערל, איינס-איינס!... איינס-איינס!... און מיט אַזאַ געשווינדקייט, ווי מע דעריאָגט עפּעס, ווי מע דערכאַפּט עפּעס, ווי מע וויל זיך מיט עפּעס צוזאַמענשטויסן, עס זאָל קנאַקן, הילכן! און אין אַזאַ צײַט מוז שוין וועלכער עס איז אַרויסשפּרינגען מיט אַ לידל:

„וואָס טויג אײַך דען, ברידער, אַזאַ לעבן
אַ לעבן אין הונגער און אין נויט?...“

און דער גאַנצער אוילעם, ווי איין כאָר, טוט באַלד אַן ענטפער אָפּ מיט געזאַנג און געקלאַפּעריי מיט די העמערלעך, מע שמעטערט די שטיפּטלעך אין דער געלעכערטער זויל אַריין, ווי די קוילן אין ערגסטן סוינע, און דאָס געזאַנג צעטראָגט זיך דורך די אָפענע פענצטער אַף דער גאַס אַרויס, מעכטיק און מיט ראַש.

און אַז עס טרעפט גראָד, יאַנקל סטאָליער גייט פאַרביי און דערהערט דאָס געזאַנג פאַרגאַנווועט זיך אים אַ שמייכל אין די ווינקלען פון די ברעמען, און די אויגן שטראַלן מיט האַרציקער פרייד צו די אָפענע פענצטער...

פאַרנאַכט. מען לייגט אַוועק די אַרבעט, לאָזט מען זיך אין גאַס אַריין. מע גייט שוויַיגנדיק, מע באַגעגנט זיך מיט די יידן, וואָס שטייען אַפן שול־הויף אַרומגעגאַרטלט מיט רויטע פאַטשיילעס און וואַרטן אַף אַ שטערן... קוקט מען זיך איבער מיט זיי און מע גייט ווייַטער... מע שפּאַצירט פּאָרלעכווייז, אָבער מע כאַפּט זיך אַריין צו מאָטעלען אין טיי־הויז, הערן אַ יידיש וואָרט!... ווער שמועסט אַ לידל — איז אוודאי גוט...

שאַבעס באַטאָג קען מען דאָס גאַנצע שטעטל אויסשאָקלען פאַר איין יונג, די גאַסן זייַנען לער, די לאָנס צוגעלענט, עס הערט זיך אַ שנאָרכען, און די יונגע זייַנען פאַרקראָכן מיט יעקל סטאָליער הינטערן נייעם בעסוילעם אַרונטער...

נאָר ווען די זון לאָזט זיך שוין אַראָפּ אין יענער זייַט טייַך, אין וואַסער שפּיגלען זיך שוין אָפּ די רויטע הימל־פלאַמען, און איידעלע יונגעלייַט מיט בלאַסע צורעס, מיט שיך און זאָקן און מיט פאַרשטעקטע הענט אין די גאַרטעלעך פון די שלאַפּראָקן גייען זיך בענימעס שפּאַצירנדיק, אַף דעם ברייטן וועג — הערט מען שוין די כעוורע צוריק גיין מיט געזאַנג אין שטאָט אַריין...

און איינמאָל, שאַבעס פאַרנאַכט, האָט זיך דער סמאַרשע סטראַזשניק פאַרגאַנווועט הינטערן שעכטהויז און אַפּערגעקוקט פון הינטער אַ ווינקל־וואַנט, מיט די שעכענע שליפעס און מיט דעם שטערנדל אַפן היטל...

און אַז די כעווורע איז אין שטאָט אַריין, אין דער ערשטער גאַס, איז פאַר אַ טיר פון אַ הויז מיט וויַיס־געמאָלטע לאָדנס געשטאַנען אייַזיק פייגע־ליבעס, דער גרעסטער פאַבריקאַנט פון שטיוול, ער מיט זייַן

איידעם הערשעלע, די סאקן צעלאָזט, מיט די קייטלעך איבער די גרינע פליושענע וועסטן, און האָבן נאָכגעקוקט מיט פארביסענע ליפּן, אראָפּגעלאָזטע קעפּ און פארבאָרגענע בליקן פון אונטערן שטערן אפּער. כעוורע האָבן אויך די קעפּ אראָפּגעלאָזט... און אייזיק מיטן איידעם האָבן זיך איבערגעקוקט מיט א פארברענטן שמייכל אין די בלישטשענדיקע אויגן..

דערנאָך, ווען דער „סטארשע" איז צוריקגעגאנגען פון הינטערן שעכטהויז, האָבן זיי אים אריינפארבעטן אין שטוב אף כאלע און יידישע פיש.

דער איידעם האָט אים צוגערוקט א שטול, אייזיק האָט זיך גע־פּאָרעט מיטן טישטעך אויסגלייכן, אָפּשאָקלען, און כאוועלע דאָס ווייב איר איבערגעגאָסן קייטל, וואָס דער לובלינער גאָלדשמיד האָט עס אין דעם גאָלדענעם קייטל, וואָס דער לובלינער גאָלדשמיד האָט עס בא דער סערוואנטקע. ארויסגענומען דאָס קארפּינקעלע בראָנפן און צוגעטראָגן עס צום יונגן ווייבל, וואָס איז אפן בעט געלעגן, און געקיפּלט זי, זי זאָל צוגיין צום טיש דערלאנגען — „מע מוז פאר אן אָרל אויך אמאָל יויצע זיין"... — האָט זי צוגעשמייכלט, ווי א ליבע מאמע, וואָס ווייס און איז גענים...

פון דעמלט אָן איז דער סטארשע סטראזשניק געוואָר געוואָרן פין נאָך א ניי וואָרט — „אכדעס"! אז יידישע ווערטער קען ער פיל און האָט זיי ליב, לעמאָשל: „קאלע", „באָד", „מאכן א שפּיל" — האָבן פארשיידענע טייטשן, נאָר קומען קומט פון זיי ארויס בולקע מיט פיש... ציינד נאָך א וואָרט, וואָס גיט כאלע מיט פיש: „אכדעס".

יעקל סטאָליער וויטער איז דערגאנגען, אז ער דארף מאכן קע־סיידער פארזאמלונגען און דער סטארשע דארף זיך פארגאנווענען הינטערן שעכטהויז.

אין א צייט ארום האָט שוין דער סטארשע געהאט פארשריבן אין ביכל אלע נעמען פון די אכדעס־לייט; יעקל סטאָליער איז גע־שטאנען אפן ערשטן זייטל, אויבנאָן:

„יאנקל פישער"...

קיינער האָט אָבער נית געקוקט דערויף. כעוורע אין „טשיינע" מערט זיך. עס קומט אן אפּדערנאכט, ווערט ענג אין לעצטן שטיבל, ווי נאָר א באלמעלאָכע, א האנט־יונג, קומט ער דאָ אהער, פארברענגט

דאָ א שאָ, צוויי. און ווערט שוין א כעוורעמאַנ[19]. יעקל סטאָליער האָט האשגאָכע[20] אפּ אַלעמ. אפילע זיך לוסטיק מאכנ לאָזט ער נישט; ער וויל, מע זאָל ניט שפּרינגענ אפּ טיש און בענק, ניט איינברעכנ די בעטנ. ער פירט אויך „קאָרעספּאָנדענציע" מיט ווארשע... לעזט פאָר די בריוו, און פונ דעמ וואקסט אויך די כעוורע פונ טאָג צו טאָג, וואָס א נאכט — ווערט אינ שטיבל ענגער, פרייליכער, לעבעדי־קער.

און איינמאָל האָט יעקל געבראכט א גאנצנ פּאק פּראָקלאמאציעס און אָנגעהויבנ צו טיילנ, אזויוי אינ די גרויסע שטעט. איז אָבער דער אוילעמ — ווי איטשעלע קאמאשנ־שטעפּער זאָגט — גערארגעט אפּ דער „איוורע"... און ווי יעקל סטאָליער קלאָגט זיך — „טאַלמעטוירע־קאַליקעס" — מוז ער אַליינ פאָרליינענ. דער אוילעמ רינגלט אימ ארומ, מע שטייט איבער טיש און בענק, איינער אפּנ אנדערנ, איינער איבערנ אנדערנ, איבער די קעפּ און איבער די אקסלענ, מע כאפּט זיך אינדערלופטנ, און יעקל סטאָליער הייבט אופּ די פּראָקלאמאציע צומ לאָמפּ:

— „גענאָסענ און גענאָסינענ!"

— פּארטייטש! — רופט איטשעלע.

כאוויירימ און כאווערטעס... — ענטפערט יעקל.

— וואָס פאר א כאווערטעס!...

אינ גרויסע שטעט — דערקלערט יעקל — באטייליקנ זיך מיידלעך אויך.

— הייסט עס, מישנ זיך אויך אריינ?... פרעגט מענ נייגעריק.

— אוואדע...

נאָר דאָ הי... שמייכלט איטשעלע, א פארשאָלטענע שטאָט דאָס איז...

— גיב אימ שוינ א פּאָר מיידנ... — כאפּט עמעצער אונטער, און כעוורע צעלאכט זיך. איטשעלע הייבט נאָך אָנ צו קלאפּנ איבער די אקסלענ, ווערט שוינ גאָר א געקאָכעריי, אז גאָט זאָל אָפּהיטנ. און מע הייבט זיך אָנ צו וואַרפנ איבער טישנ און איבער די בעטנ. היטלענ פליענ אינדערהייך, די קוילעס שלאָגנ־אָנ אינ באלקנ. דערווייל טרעט עמעצ אָנ א קינד אפּ א פיסל, צעשרייט זיך עס; קומט אריינ צו לויפנ טויבעלע, מאָטעלעס ווייב, מיט א גוואלד, כאפּט דאָס קינד

אפּ דער האנט, שטילט עס אײַנ. כעוורע ווערט דערווײַל אביסל גע-לאסענער, צעלייגט זיכ אפּ די בעטנ אינ דער ברייט, מיט די קעפּ אָנ-געשפּארט אָנ דער וואנט אונ מיט די בײַכער ארופּ, ווי די לעשטשעס. אונ אויב איטשעלענ פּארגלוסט זיכ ארופּצוקריכנ מיט די קניִענ אפּ די בײַכער, ווערט א געשלעג, מעג מענ שוינ פונ שטוב אנטלויפנ. יעקל סטאָליער וויל דערפאר שטראָפנ: מע דארפ לייענענ! מע הערט נישט, אלע זײַנענ צוזאמענ אונ עס איז פריילעכ. „אכדעס״ — ווייסט מענ שוינ אזוי אויכ: דאָס איז א מינ „באשטיינ, וואָס אלע באשטייענ״ — זאָגט איטשעלע. לאָזט יעקל סטאָליער אָפּ אונ בעט נאָר זיכ צעגיינ אהיימ:

— גייט, קינדער, שלאָפנ, — זאָגט ער, — איר וועט דארפנ מאָרגנ ארבעטנ, א טאָג א יאָר.

אונ אז אינ שטעטל האָט זיכ נאָכאמאָל באוויזנ אזא פארשווינדל, ווי דער ערשטער, אונ נאָכ מיט א הויסאָפּע: מיט א גראָבנ שטעקנ אינ דער האנט, איז שוינ אפנ שטעטל גאָר אנ איבערקערעניש גע-קומענ. נישט לאנג האָט ער געווײַלט, אונ באלד נאָכ זײַנ אוועקפאָרנ האָבנ אסאכ יונגענ קוידעמקאָל געלאָזט זיכ וואקסנ די „גושיוועס״ אונ איינציקווײַז אָנגעהויבנ ארײַנצוקריכנ אינ בלאָע העמדלעכ. אונ פלוצלינג, פונ דער העלער הויט, מע הייבט נאָכ נישט אָנ צו וויסנ, ווערט א שטרייק בא אײַזיק פייגע־ליבעס... נאָר איינ געזעל, איינ אקשנ איז געבליבנ זיצנ באמ וואַרשטאט. ער האָט זיכ אײַנגעשפּארט; איז אונטער-געשפּרונגענ א האנט־ייִנגל אונטערנ פענצטער מיט א גרינער פלאש נאפט אינ דער האנט אונ האָט זי אימ אָנ קאָפּ צעבראָכנ, אונ א פוסטקע איז געוואָרנ אײַזיקס שטוב. אונ די יונגענ האָבנ זיכ אָנגע-הויבנ אינ מארק ארומצודרייענ מיט די הענט אינ די הויזנ־טאשנ, טאטעס האָבנ אָנגעהויבנ נאָכצויאָגנ, מע זאָל גיינ צו דער ארבעט, אונ מאמעס האָבנ זיכ אָנגעהויבנ נאָכצודרייענ, ווי די שאָטנס, הינטער די פלייצעס אונ האָבנ מיט פינצטערע פּנעמער געבעטנ, געכאלעשט, מע זאָל גיינ כאָטש דאווענע... עס גייט א יונג פאָרויס, א מאמע — נאָכ, אונ בעט זיכ ראכמימ: וואָס ווילסטו פונ מײַנ רעשט ביסל יאָרנ האָבנ?... זאָלסט נישט נאָכגיינ יעקל סטאָליערס קאָפּ. אונ זאָלסט מיר נישט אָפּטרעטנ פונ לעבעדיקנ גאָט! אונ טאטעס אונ מאמעס האָבנ גאָרנישט געהאָלפנ, אונ דער סטארשער סטראזשניק, מיט וועלכנ אײַזיק

האָט געסטראשעט — אויך נישט, און מע האָט די יונגען געמוזט נאָכגעבן, פארקירצן דעם „ארבעטסטאָג"... און נאָך גיכער די יונגען זיינען אוועק צו דער ארבעט, זיינען שוין אנדערע ארויסגעקומען אפ זייער אָרט. אויך מיט די הענט אין די הויזן־טאשן, אויך געמאכט רעדלעך און געהאלטן זיך נאָר אין איין סוידען... האָט זיך דאָס געשטעלט א זומער, אז מע האָט דעם מארק ניט ליידיק געלאָזט אפ איין מינוט — נאָר שטרייקן און שטרייקן. עס האָט קיין איין פאבריקל ניט אויסגעמיטן. א פאר־שלעפטע קרענק. און אז עס קומט א שאבעס אינדערפרי, די זון שיינט, שטיפט די כעוורע אין גאס ארום, אין די שאבעסדיקע סאקלעך, מיט אויסגעפוצטע קאמאשלעך און ווייסע קעלנערלעך אפ די העלדזלעך. און אין שול איז שטיל, ווי אין א גאניידן... דער שאמעס קלאָגט זיך, אז ער האָט קוים א מיניען. און יוינע דער סויפער, אז ער גייט מיט זיין מיניען אהיים פון שטיבל און דערזעט די כעוורע אפ דער גאס, באפאלט אים א גרויס טרויעריקייט און ער זיפצט אָפ: ריבוינעשעל־וילעם, איך פאר מיין כיילעק בין זיי מויכל...

און נאָך דעם עסן מאכן זיך ווייטער רעדלעך אפ דער גאס, די „טשיינע" איז שוין־פול אָנגעפאקט, דער גארבער־פאכ — יידן שוין מיט בערד — זיינען אויך געקומען, מע זאָל זיי „פארטיידיקן" פון די קאפיטאליסטנס הענט... זיצן זיי אלע אויסגעזועצט ארום טיש און מאָטעלע, דער באלעבאָס — אויבנאָן, אין קאפל אפן קאָפ און מיט די בלויזע העמד־ארבל, האלט ער זיך דאָס קינד אפ דער שויס, און טויבעלע דערלאנגט עסן. טוט זיך דאָרט אָפ א שטיקל וועלט — דער אוילעם ארום ווארפט גלייכווערטלעך, אז מע האלט זיך בא די זייטן. א יונג פון א יאָר זעכצען שטייט בא א טאטן, וואָס האָט לאכנ־דיקע אויגן, מיט צוגעשוירן בערדל, פעלט עס אויך נישט מער, נאָר מע זאָל עס א צי טאָן, זאָל עס אליין לאכן. — שטייט ער, דער יונג, „מעלקט" אים בא א קנעפל און טייטש עפעס צו אים, גיט אים עפעס צו פאו־שטיין, און ווען מע דארף, שאָקלט ער צו מיט די הענט, רעדט אביסל הייסער און גאָרעט אריין אין אים, דער טאטע, — וואָס שטעלט אזוי די אויגן אויס, זאָל א שטיקל באגריפ קריגן... כאפט אָבער פונקט עמעץ אָן דעם פאָטער באם אקסל:

— יויעלקע, יויעלקע! — ביסט א שיין ליים, זע איך; דער זון לערנט גאָר דיך...

מעגסט דיך אפּ אים פאַרלאָזן... — ווינקט דער טאַטע מיט די ברעמען, און דער דזשעק ווינקט מיט.

— הער־זשע... — ציט דער זון דעם טאַטן באַם בערדל. יענער אָבער לאָזט נישט אָפּ:

— און מיר יויעלקע, אין זײַנע יאָרן?...

— האַ!... — טוט יויעלקע א הייב מיט דער האַנט איבערן קאָפּ, — האָב איך שוין געהאַט כאַסענע געהאַט... „זי" האָט שוין, דאַכט זיך, מיר „געיאַטלט" אויך... מיט אים טאַקע... — ווינקט ער אַפּן זון.

— שײַע! — כאַפּט ווידער איינער אָן א צווייטן, וואָס זיצט מיט א ברייט סאַמעטן היטל אַפּן קאָפּ און קוקט אין טיש אַרײַן, ווי אַן אָקס אין דער קאָרעטע, — שייע! זאָלסט וויסן, אַז אַפּ דיר איז געפאַלן דער גורל, זאָלסט אין דער מינוט אַראָפּנעמען די לײַכטער פון טיש...

שײַע שווײַגט מיט א נאַרישן שמייכל אַרום די גלאַנציקע ליפּן און קוקט אַפּן אוילעם מיט קעלבערנע אויסגעגלאָצטע אויגן, צי עס איז עמעס... דער אוילעם האַלט זיך אײַן נישט אויסצושיסן מיט א געלעכטער.

אַנישט — ציט יענער ווײַטער מיטן שמייכל אין די אויגן, — אַנישט -זאָלסטו געבן א האַלבן רובל אַפּ ביר.

שײַע שווײַגט ווײַטער — ביידע פּסאָקים[21] זײַנען שווער... און ער ווייסט נישט וואָס צו טאָן, צי זאָל ער זיך צופּן באַם קליינעם בלאָנדן בערדל, צי זאָל ער זיך פּריער קראַצן אין א פּייע פאַר גרויס אַגמעסנעפּעש...

— וואָס שווײַגסטו? — מאַכט זיך יענער בייז, — לאָז זיך דיר דאַכטן, אַז דאָס זאָגט דיר צאַלקע מעשאַמעש אין גרינעם שלאָפראָק און הייסט דיר שטעלן א פּאָר פלעשלעך ביר?...

— איך שעם מיך צו זאָגן... — ענטפערט שײַע און טוט זיך א שמייכעלע. דער אוילעם פּלאַצט אויס מיט א געלעכטער.

— קאַלב איינער דו, פאַרוואָס ביסטו אַלײַן נישט אַהער געקומען, נאָר מע האָט געדאַרפט צוויי מאָל נאָך דיר שיקן?

— איך האָב געוויגט דאָס קינד, — האָט ער קאַם אַרויסגעשטאַמלט, און דאָס אַרומיקע הילכיקע געלעכטער האָט זיך נאָך שטאַרקער צע־קייקלט איבער דער שטוב.

און באַלד האָט זיך א פּעסעלע ביר באַוויזן, מיט א מאַשינקע, און דער אוילעם האָט גענומען טרינקען.

איטשעלע איז אויך אָנגעקומען, און אין שטוב איז נאָך פרייליכער געוואָרן.

נאָך די ערשטע עטלעכע גלעזער ביר, אז די פּענעמער האָבן שוין אביסל געפלאַמט, האָט איינער א פּאטש געטון אין טיש אריין:

— קינדער! א טקיעס־קאַפּ[22] זיך געבן, די פאבריקאנטן, די הינט אָנצולערנע!...

— קינדער! — האָט א צווייטער א פּאטש געטאָן, — עס וועט זיי די כאָלערע טרעפן, איינס בא איינס!...

— קינדער! — מאכט א דריטער, — אזא באנדיט, ווי מיינער איז, זעט מען ניט אזוינס!...

— גיי, גיי... א גארבער־פאבריקאנט איז גאָר עפּעס אנדערש... אזא באנדיט, ווי דער מיכל איז, — וואר איך וועל לעבן! דעם ווינטער, הערסטו, האָב איך דאָך געאַרבעט בא אים, וויל איך איינמאָל באנאכט נעמען א שטיקל שטעקעלע, וואָס איז געשטאנען אין ווינקל באם קוימען, — וויל איך עס נעמען אָפּצויאָגן מיך פון די הינט, וואָרעם די צויג זיינע האָט געברענגט אָנצושלעפּן א גאנצע „טשאַטע" פאר דער טיר... וויל איך עס נעמען, גיט ער אוואדע א קום צו: ניטע!... און נעמט עס מיר ארויס פון דער האנט... דאָס ווייב, זאָגט ער, דארף עס פאר א „פּאָמיאָטלע" דעם אויוון אויסצוקערן. איך האָב געמיינט, איך פּאַל אנידער... דו פארשטייסט אזוינס?... א מאראָכע[23], הערסטו, די צויג האָט מיך געקענט, האָט זי מיך א גאנצן וועג געלעקט און די גאנצע באנדע האָט מיך אונטערגעפּירט מיט דערעכערעץ! אנישט וואָלט איך צעריסן געוואָרן אף שטיקער!

— און איך, הערט איר, — טוט אן עלטערער מיט א שווארץ בערדל א פּאטש אין טיש אריין, — איך שריי איין געשריי, אז אזוינס ווי מיינער איז! — האָ, האָ, האָ!... דאָס, ברידער, איז א כאָמיקל[24]... א שטילס, מיטן קעפּל צווישן די אקסלען... דאָס שטעלט זיך דיר ארויס באלד באגינען פאר דער טיר אויסקוקן די ארבעטער. קום איך אנדערש דער ערשטער — ענטפערט ער מיר גוט יאָר... — וויבאלד — שפּעטער, דרייט ער דאָס קעפּל אוועק אין א זייט... נו, איז מען דאָך נאָר א מענטש, — מע טוט א קוק, ווי יענער ארבעטער האָט שוין היינט אָפּגעטאָן א וועלט, ווערט מען טאקע געפּלאַטשט בא זיך... וואָס־זשע טו איך? דערציי̈ל איך אים א מייסע, אז באשער בעכיין,

דער און דער האָט זיך געהארגעט מיטן ווײַב, איז זיך די גאנצע שטאָט צונויפגעלאָפן און איך אויך... אזויע־נאָך, פאר שטייט איר מיך... גאָרנישט, פאר דאָס צומאָרגנס מוז איך שוין קומען מיט א האַלבער שאָ פריִער פאר אַן אנדערן און קריג שוין דעם ברייטן „גוט־יאָר"... און ער ווערט שוין מיט מיר א גאנצער מעכוטן, דערציילט מיר פון זײַנע געשעפטן, אינדערמיט ווארפט ער מיר אריין, אז בכיין, איך בין דער בעסטער ארבעטער... און יענער—יענער טויג שוין היינט אפּ א קאפּאָרע! ווי קומט ער שוין מיט אים איבער צום סאָף זמאַן... און אז יענער קומט, גיט ער אים א ווײַז אָן אף די גרינגערע שטיקלעך בוקאטן, קעדיי ער זאָל מיך קענען דערייאָגן און איך זאָל מיך נישט לאָזן... אזא „סיבירניק"[25] איז דאָס...

מע מוז זיי אָנלערנען, מע מוז! — האָבן אַלע זיך אָנגערופן. — א שטרײַק, א שטרײַק!

און דאָס האָט שוין געהייסן אונטערגעשריבן די פאפּירן.

— און דו, שײַע־קאַלב, ווערסט דאָך גיין מאָרגן צו דער ארבעט — וועלן דײַנע ביינער צעבראָכן ווערן!

צומאָרגנס האָט מען פון רעב אויזער גארבער אריבערגעשיקט נאָך יעקל סטאָליער. יעקל איז אהינגעגאנגען.

רעב אויזער, א לאַנגער ייִד מיט א לענגלעך געזיכט, מיט א צווייִשפּיציקער באָרד איז געשטאנען אין טאַלעס און טפילן מיט א זילבער־נער אטאָרע[26] איבערן קאָפּ, וואָס האָט אים ביז אין דער העלפט לאַנגער נאָז פארדעקט. ער האָט געהאַלטן באַם לייגן די ראביינו טאמס טפילן, און ווי ער האָט דערזען יעקל סטאָליער, האָט ער אים אָנגעוויזן אף א געבעטער שטול און געבעטן זיצן:

— נו, וואָס וועסטו זאָגן עפּעס גוטס?... — האָט רעב אויזער אָנגעהויבן, זיך א וויש געטון מיט דער האנט איבערן געזיכט און אויסלאָזנדיק באַם שפּיץ באָרד.

— וואָס זאָל איך זאָגן? — האָט יעקל געענטפערט מיט האַלב־אראָפּגעלאָזטע ברעמען, עטוואָס א הייב טוענדיק מיט איין אקסל.

— מע זאָגט דאָך עפּעס, אז דו האָסט די גאנצע דייע... און ביסט נישט קיין נאר אויך, זאָגט מען... וואָלט איך געוואָלט מיט דיר

איבערשמועסן, צי ס'איז גלײַך אזוי?... מײלע, איך ווײס, עפשער קומט עס מיר?...

— ס'איז נישט פאראנ, צי עס קומט יאָ, צי עס קומט נישט... אזוי פירט זיך אינ ווארשע אויך, אונ אפ דער גאנצער וועלט. אז מע שטרײַקט, שטרײַקט מענ...

— מײלע, שטרײַקנ איז שטרײַקנ — — אָבער וואָס האָבנ זײ מיר נאָך די גויִים אויך ארויסגענומענ פונ פאבריק?

— וואָס דענ הײסט געשטרײַקט?

— ע, נישט דאָס מײנ איך... איך מײנ נאָר דאָס, ווי קומט מענ עס ארײַנ צו יענעמ באלד מיטנ געשלעג?... זײ האָבנ דאָך געכאפט אײַזנס אפ די גויִים. צײַט איך לעב! — — מיטגעבערענגט נאָך מיכלס ארבעטער אויך צו מיר אפנ הויפ... אינ א קוטל־הויז [27] טוט זיך דאָך שוינ אזוינס ניט אָפ...

— ווער איז שולדיק, אז די גויִים האָבנ נישט געוואָלט ארויס־גײנ אלײנ?

— הערסטו, דאָס שרײַ איך דאָך אויך, אז נאָר די ייִדנ... אינ שוך ארײַנ איז גוט צו גײנ מיט ייִדנ...

— אונ אינ קאמפ ארײַנ אויך...

— וואָס פאר א קראמפ ווײַטער? א, א, קאמפ... יאָ, יאָ... אינ „האצפירא‟ [28] טאקע שטײט עס פארשטראָכנ אינ רײַנגעלעך... נאָר אזוי צי אזוי. וואָס ווילנ זײ? — — זײַ־זשע מויכל, ווי הײסטו, ס'איז מיר גאָר אראָפ פונ רײַענ, — האָט רעב אויזער געקנײטשט דעמ שטערנ, צולײגנדיק א האנט אונ ווײַטער אראָפגעווישט מיט איר ביז איבער דער שפיצ באָרד.

— יעקל.

— יעקל?

— זײ ווילנ א קורצנ ארבעטטאָג. דאָס הײסט, פונ זיבנ ביז זיבנ, אונ אינדערמיט — צוויי שאָ רו...

— זײער פײַנ, זײער פײַנ... — ציט רעב אויזער, — נאָר איך ווײס נישט, צי דו ביסט עפעס געניט אינ מײַנ ארבעט — — בא מיר אר־בעט מענ דאָך ניט קײַנ יוכטנ, נאָר גרינגע לעדער „פאָדעשוואנע‟. אפקײנ, ביסטו דאָך נישט קײנ נאר... אויב זיך דארפ אמאָל, א צוויי

דרײַ ארבעטער זאָלן בלײַבן אביסל לענגער באנאכט, מאכמעס מע דארף איבערגלעטן מיטן רעדל, — וואָס טוט מען?...

— נעמט מען אנדערע מענטשן אפ באנאכט.

רעב אויזער האָט זיך פארטראכט.

— אזוי הייסט עס... איין זאך נאָר וואָלט איך געוואָלט ויסן, האָט ער זיך ווײַטער אָנגערופן, — כמיינ מיט די ארבעטער טאקע מיילע, וואָס איז שײַעכ... ס'איז דאָך אזא זאך, וואָס טוט זיך אומעטום דאָס אייגענע, ווי דו אליין זאָגסט — אפ דער גאנצער וועלט... און מינאסטאמ שטעקן דאָך אין דעם מענטשן־קעפ... וואָלט איך נאָר געוואָלט ויסן, צי קוקט מען אמאָל אפ יענעמ מיימעד [29] אויכ... אשטייגער, א זאך, וואָס קען ניט זײַן!.. אָט, ווי לעמאָשל, דו זאָגסט אצינד... קומט אויס, איך זאָל די גאנצע פאבריק אָפשטעלן... נו, מײַנ דײַגע, וועל איך נישט ארבעטן...

— שטעלט אָפ... — האָט יעקל צוגעשאָקלט מיטן קאָפ.

איך האָב פארגעסן, — מאכט ווײַטער רעב אויזער, — איך בינ אזא נויגעש [30], כאָלילע, אפן ארבעטער, וואָס מע גייט מיר אויסזעצן די מינוט... גוואלד געשריגן, זיי זײַנען דאָך נישט קײַנ דאָקכוירים, זיי זאָלן מיר קוקן אפן זייגער!.. וואָרעמ וויאזוי באגיי איך זיך מיט אן ארבעטער... איך בינ דאָך ניט קיינ אנדערער — מײַנ שיִער [31] מוז איך מיר אָפלערנען אלע אינדערפרי, דערנאָך גיי איכ דאוונען, האָב איך שוין אוואדע נישט זיי אינ זינען... ווער קוקט זיך אום, צי ארבעטן זיי, צי באלאמוטשען זײַ? וועמעס דײַגע? איך מיינ טאקע אינדערעמעסן, ווער קוקט זיי נאָכ! נו, איך בעט דיך ווייער, קען מען אויסזעצן די שאָ?...

— עס קאָן אָבער אנדערש ניט זײַן.

— וואָרעם גלויב זשע מיר, אז מיר פלאצט אזוי אויך די גאל אכצן מאָל א טאָג, ווי אלעמאָל לויפט אן אנדער אונטערן פלויט ארונטער, מיקלאָמערשט... פארשטייסט, פאר א טערעצ... און ווי וועלוועלע שלעפט זיך מיט דער קאנ, טריט בא טריט, פונ הינטער דער שאָפע צו דער ברונע צו, קען אויך דאָס בלוט געזעצט ווערן! איך וואָלט באדײַ דורכן פענצטער ארויסגעשפרונגען! אָנגעשעפט אימ די קאנ וואסער — נא דיר און גיי, אבי מײַנע אויגן זאָלן דאָס נויט ציקוקן... און דו דארפסט זען, ווי אלע גיבן זיך מיטאמאָל א שטעל

אָפּ און וויקלען פּאַפּיראָסן! עס גייט זיך די גרינגע גאַך אָן... כאַפּ איך שוין אַרויס מײַן בוישקע מיט פּאַפּיראָסן און צעטײל — — — וואָרעם פאַרוואָס? — — בײַ מיר אַן אַרבעטער איז אויך אַ מענטש, גלײַך מיט מיר... נאָר אַצינד, זעסטו, אַז זיי זײַנען שוין יאָ אַזוי, וועלן זיי בײַ מיר גאָרנישט אויספירן.

— האָב איך נישט וואָס צו זיצן, — האָט יעקל געזאָגט, אויפשטייענדיק פון שטול.

ער האָט פאַרקנעפּלט דאָס אייבערשטע קנעפּל פון פּאַלטאָ, אַ זאָג געטאָן אַ גוטן טאָג און איז אַרויס פון שטוב.

. . . .

און געווען איז שאַבעס אינדערפרי, ווען איטשעלע האָט געזען, אַז היינט איז די ליבע צײַט געקומען אָפּצורעכענען זיך מיט דער כעוורע קאַצאָווים פאַרן געשלעג פון ערעוו פּייסעך, האָט ער צונויפגענומען אַ מאַכנע מיט יונגען און איז אַרײַן אין קליינעם שולכל, ווו די כעוורע קאַצאָווים דאַווענט באַגינען. האָט דער אוילעם געהאַלטן אינמיטן „אל אדון". און ווי זיי האָבן דערזען די באַנדע, איז זיי וואָרעם געוואָרן אין די לײַבער און האָבן אַרופגערוקט די טאַלייסים העכער איבער די קעפּ. געמאַכט זיך פאַרטיפן אין באַל־טפילעס קאָל און נאָכגעזאָגט וואָרט בײַ וואָרט מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם אָטעם... און דערווײַל האָט כעוורע געפינקלט מיט די אויגן און געזוכט עפּעס אַן אָנהייב. ביז איטשעלע האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו זעליק שינדער, דעם שטאַרקסטן קאַצעוו, און איז אים פאַרפאָרן צווישן די אויגן, אַז עס האָט אַ הילך געטאָן! דאָס גאַנצע שולכל איז פאַרגליווערט געוואָרן און שטיין געבליבן מיט אָפענע מײַלער און אויסגעגלאָצטע אויגן. און באַלד איז געוואָרן אַן אויסגעשטרעקעניש פון הענט צו די הענגלײַכטער, און עס איז געוואָרן אַ געפּליקערײַ פון עפּעס (רערן), אַז מע האָט געמיינט דאָס גאַנצע שולכל קערט זיך איבער, און כעוורע זײַנען באַלד אַרופּ אַפּ טישן און בענק און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויסגעמישערײַ און אַ געדרייערײַ פון הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט, מיט אַ געשטיקערײַ און רײַסערײַ און אַ מין ווילד אַרומכאַפּן זיך, מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם אָטעם. און מע האָט מער נישט געהערט, ווי דאָס שאָרכן פון די הענט, וואָס האָבן זיך געהויבן איבער די קעפּ, און דאָס שאָרכן

פון די טאַלייסים, וואָס האָבן זיך דערצווישן געפּלאָנטעט. און איינער דעם אנדערן און אַלע אינײנעם האָבן זיך געריסן, געשלעפּט בא די קעפּ, געשטיקט און געבערענ: מיט די אויגן, מיט א ווילדער אָנ־געצונדענער טײַווע, איינער דעם אנדערן אין די העלדזער אַרײַנצו־קריכן, און פּלוצלינג האָט עס א קנאַק געטאָן איבערן גאַנצן שולכף: מיט אַן אימפּעט פון א געוואָרפענער, צערייצטער כײַע, האָט ארויס־געריסן א פוס פון שולכן, און מע פאָרט שוין מיט אים איבער קעפּ. עס ליגט א יונג אַפּ זעליק שינדער איבער דעם ברייט טיש אריבערגעבראָכן, און דריקט אים באַם האַלדז, אַז דער קאָפּ פארינ כט זיך איבערן קאַנט פון טיש, עמעצער אין א טאַלעס ליגט און מע קנאַקט צו מיט די פּיס. א גאַנצע קופּע האַלטן זיך צוזאַמען בא די קעפּ, אײַנגעטיפּט און אײַנגעביסן מיט די הענט און מיט די ציין איינער אין אנדערן, איינער אין אנדערן, און די גאַנצע קופּע, די שווערע, צונויפגעקיפּלטע, אומגעלומפּערטע, קופּע, האָט אויסגעזען ווי איין גרויסע כײַע מיט טויזנטער ריזעוודיקע גלידער, וואָס גראָבט און אמפּערט זיך און רוקט זיך און שלעפּט זיך איבער אַלע ווינק־לען. טייל זײַנען געפאַלן און האָבן זיך נאָכגעשלעפּט מיט אײַנגע־גראָבענע הענט און פיס אין טאַלייסים, געשלעפּט און געפאַלן, געפאַלן און געשלעפּט, און ווײַטער זיך אײַנגעגראָבן איינער אין אנדערן, איינער איבער אנדערן, און אַלע אינײנעם, ביז עס האָבן זיך שוין א פּאָר קרעכצן, ווי פון באַהאַלטענע ווינ־קעלעך ארויסגעריסן. נאָך א ניצאָכן און נאָך א ניצאָכן, און די הענט איבער די קעפּ און דאָס וואַרפן זיך איינער אין אנדערן און איינער איבערן אנדערן האָט אָנגעהויבן צו גיין רעגלמעסיקער, גלייכ־גילטיקער, נישט געזוימט און נישט געאַמפּערט, נאָר געהויבן די הענט און אראָפּגעלאָזט, געהויבן און אראָפּגעלאָזט. א שטויס אַהין, א שטויס אַהער. אין וועלכע עס האָבן זיך בא די האָר געריסן, האָבן זיך שוין גלאַט געהאַלטן, ווי פּאָר א מאַשקן נאָר... מע האָט געשפּירט, ווי דער אײַנגעהאַלטענער אָטעם האָט שוין נאָכגעלאָזט, ווי די לופט איבער די קעפּ פאַרכאַפּט שוין נישט אַלץ מיט א פּאָטשלינגענדיקן אָטעם, און האָט שוין א ציטער געטאָן, ווי ארום א דרייידל, וואָס האַלט שוין אין פאַלן... און פּלוצלינג, אין אַלע ווינקעלעך אַפּ איינ־מאָל, זײַנען אַלע פּנעמער שטיין געבליבן, ווי אָפּגעשמועסט זיך,

מיט אראָפּגעלאָזטע הענט און געקוקט זיך אין די אויגן אריין, ווי פרעגנדיק זיך, וואָס דאָ איז געווען... עס האָט אויסגעזען, אז מע וועט זיך באלד פארוואונדערט צושאָקלען מיט די קעפּ... נאָר איינער באם אנדערן האָט שוין דערזען דאָס בלוט אפן פּאָנעם און איז צו זיך געקומען... נאָך א מינוט, און איטשעלע איז שוין געשטאנען, ארומגערינגלט מיט זיינע כעווריע, בא דער טיר, נאָך מיט דעם פּוס פון שולכן אין דער האנט, אין גאָלן קאָפּ, די האָר צעשויבערט, און געקוקט מיט א מידן שמייכל אף די פארברענטע ליפּן צום אוי־לעם אין די אָפּגעריסענע טאלייסים. עמעצער האָט אים דאָס היטל דערלאנגט, האָט ער עס אָנגעטאָן, ארויסגעלאָזט דאָס האָלץ פון דער האנט און איז ארויס מיט דער גאנצער כעוורע אף דער גאס, מיט צעקרעלטע פּענעמער; די היטלען און די האָר צעקנוידערט, די הענט פארבלוטיקט.

דאָ האָט מען באגעגנט יעקל סטאָליער און ארומגערינגלט אים מיט א פרייד אף די צעריסענע פּענעמער. זיין בלאסלעך געזיכט האָט אויך געשמייכלט, קוקנדיק אף זיינע יונגע כאַיל: עס שאדט נישט אמאָל "טעראָר" אויך, — האָט ער גוטמוטיק מיטן קאָפּ צוגענייגט.

האָבן זיך אָבער פארנאכט, אפן שול־הויף, די קאצאָווים מיט די פורמאנעס געמאכט איינע האנט, אז ווי מע וועט פּאקן אן אכדעס־מאן, זאָל מען אים א זייט אונטערהאקן. האָט דאָס גאנצע שטעטל זיך געשראָקן: מיעדייע, וואָס דאָ קען נאָך ארויסקומען... ווי אָבער עס איז געקומען נאָך די ווארשעווער "יאזדע", האָט מען גאָרנישט אָנגעהויבן צו וויסן, פונוואנען און פון וואָס, זיינען די פורמא־נעס צוריקגעקומען מיט ליידיקע וועגן. מיט געשוואָלענע קעפּ און צע־הארגעטע פּענעמער, אז מ'האָט קיין אויגן נישט ארויסגעזען. דאָס האָט מען זיי שוין אין "זאיאזד" אזוי צורעכט געמאכט און ארויסגעטריבן מיט די ליידיקע וועגן. האָט דאָס גאנצע שטעטל די קעפּ אראָפּגעלאָזט. און מענדל לייזערס, דעם שניט־סויכער האָט מען א מעסער פאר־רוקט אונטערן אָרעם — האלעווײַ זאָל ער די נאכט אויסהאלטן.

האָבן ווייבער אָנגעהויבן צו שעלטן שטילערהייט, מיט ארופגע־לייגטע הענט אף די מיילער. מענער זיינען ארומגעגאנגען אָנגעבלאָזן, און דאָס יונגוואַרג האָט די קעפּ אופגעהויבן און געקוקט יעדערן מיט א שמייכל אין די אויגן אריין...

מע האָט אָנגעהויבן צו מאכן אַ'ע פארנאכט פארזאמלונגען היינ־

טערנ בעסוילעמ, אָדער הינטערנ „צמענטאזש" [33] אונ זעליק שינדער מיט נאָכ קאצאָווימ אונ באלעגאָלעס, גאנצע רייקימ [34] — מיט גרינע גארטלענ, האָבנ זיכ אויכ אָנגעהויבנ נאָכשלעפנ נאָכנ יונגווארג אפ די פארזאמלונגענ, מיט אראָפגעלאָזטע קעפ אונ האָבנ געביסנ די שפיצנ פונ די בלאָנדע בערדלעכ — הייסט עס, אז זיי ווילנ זיכ אויכ אײַנקויפנ אינ די כעוורע „אכדעס"...

ווערט אונדזער שטעטל מיט איר גרויסער קראפט אונ שטאר־קער באוועגונג באוווסט אינ אלע שטעטלעכ ארומ אונ ארומ אונ עס קריגט שוינ קאָמוניקאציע מיט שעדלעצ אונ מיט ראדאָמ אויכ... גייט נישט אוועק די וואָכ, וואָס עס זאָלנ ניט אדורכפאָרנ א צוויי, דרײַ פונ יענע פארשווינדלעכ.

דעמ סטארשע סטראזשניק איז צו דער שווערד נאָכ צוגעקומענ א רעוואָלווער אפ דער זײַט... אונ די טאנדייט־שנײַדער. וואָס האָבנ ביז אהער ניט געוואָלט צושטיינ צו די אכדעסניקעס, האָבנ זיכ אופ־געהערט אקעגנצושטעלנ אונ אויכ געמוזט מאכנ א שטרײַק, אזוינס, פאר וועלכנ זיי האָבנ זיכ די יאָר אונ די טעג פארשאָלטנ. זיי האָבנ געמוזט אופהערנ צו נעמענ ארבעט אהיימ. געמוזט נעמענ די מאשי־נעס אפ די פלייצעס אונ איבערטראָגנ צו די טאנדייטער, צו די בא־לעבאטימ אינ שטוב ארײַנ, ארבעטנ. האָבנ זיי געזיפצט. טאטעס האָבנ זיכ שטיל געקלאָגט: מע האָט מיט א מיידל א שידעכ צו טאָנ, עס דארפ קומענ א כאָסנ, א מעכוטנ אינ שטוב ארײַנ, אונ דאָ האָט מענ אפילע דאָס מאשינדל אויכ ארויסגעטראָגנ...

אזוי איז עס געגאנגענ א טאָג אומ א טאָג אונ, אז א מאמע האָט געדאָרפנ א קינד אײַנצושלעפנ, האָט זי געסטראשעט: „שלאָפ, וואָ־רעמ איכ גיי רופנ די שטרײַקער"... אז צוויי זיצערקעס אינ מארק האָבנ זיכ געקריגט, האָט איינע דער צווייטער א מוירע געמאכט: „נו, נו — איכ וועל א זאָג טאָנ מײַנ כאימלענ וועט מענ דיר שוינ דאָס מולטערל איבערדרייענ"... אונ אז איינער א יונג, וואָס האָט א גאנצ יאָר א ליבע געפירט מיט א כסידיש מיידל — זומער הינטערנ בעסוילעמ אונ ווינטער אפנ אפטײַקערס גאניק, אכוצ בריוועלעכ, וואָס ער האָט געשריבנ צו איר, וואָס „צײַכנט זיכ מיט איר טייערנ „נאָ־מענ" פייגעלע גרינבלאט", האָט ער אצינד שוינ ארויסגעשטעלט דעמ

פּאַטער אירגן א פּאַדערונג, ער זאָל אים געבן די טאָכטער... און איי־
נער א פּינטשעלע, וואָס האָט זיך געַרעכנט צו די אכדעס־לייט, האָט
קיין ארבעט נישט געהאַט, אָדער נישט געוואָלט ארבעטן און האָט
זיך דערווייל געכאַפּט צום האנדל, אופצוקויפן וואָס א דאָרפס־ייִד
ברענגט אין שטאָט ארײַן — א פור אויבס, דאָמב, אָדער האָניק־קווע־
טשעכץ, — האָט פּינטשעלע, וויבאַלד מע האָט אים נישט געוואָלט
פארקויפן, געדארפט צולייגן א פינגער צו דער נאָז, געבנדיק אָנצו־
הערן, אז, אז... איז שוין גענוג געוועזן. און טאָמער האָט זיך דער
ייִד אויסגעלאַכט, האָבן זיך מענטשן בא די קעפּ אָנגעכאַפּט: ייִד,
וואָס טוט איר?... איר שעכט זיך אָפּ, איר וועט זיך נישט טאָרן אין
שטאָט ארײַן ווײַזן... און ביסלעכווייז, אז איינער האָט געהאַט אפּ
דעם צווייטן א שווער ביטער הארץ, איז מען טאקע געקומען אין
„טשיינע" ארײַן אפּ א קלאָג. און יעקל סטאָליער האָט א וויכ הארץ,
קען ער נישט צולאָזן קיין „אומרעכט" און זעט זיך צוצובויגן, עס
זאָל נישט געשען קיין אוולעס. און אז יעקל זיצט בא דעם טישל אין
אנדערן כיידער, געפינען זיך שוין ארום אים א פּאָר יונגען — כעווריליים,
בא דער זייַט שטייען א פּאָר פרעמדע מענטשן, נישט פון היגעדיקן
רייַסטער [35], נאָר וואָס זייַנען גלאַט געקומען מיט א באקאָשעלע א קליינס.

— וואָס האָט איר געוואָלט? — פרעגט יעקל א ייִד, וואָס האלט
זיך שוין א לאנגע צייַט בא דער באָרד און צאפּלט מיט די אויגן
צו אים, אז דאָס היטל מיט דער יארמלקע לאָזט זיך אים אזש
אפּ א זייַט אויער אראָפּ.

— יעקלשי... — בייגט זיך אים דער ייִד איבערן אויער, — איך
האָב מיר געוואָלט א פענצטער אויסשנייַדן אין הינטערגעסל ארײַן.
האקלאל — מיטן סטארשע סטראזשניק בין איך שוין אדורכגעקומען...
האָב איך אָבער מוירע פארן שאָכן. ער זאָל נישט קריכן אין קייַן
העכער אָרט ארײַן... בעט איך דיך, יעקלשי...

— נו, נו... — טוט יעקל א שאָקל מיטן קאָפּ, אויסשטעלנדיק צוויי
גוטע טויבנ־אויגן, און דער ייִד וואָלט שוין געגאנגען שהערן אין
טאלעס אין קיטל, אז עס איז קראנט... [36].

— און וואָס האָט איר פארלאנגט?... ווענדט ער זיך ווייַטער
צו א יונג ווייַבל, א בלוט־און מילך, וואָס איז געשטאנען אין א
זייַט, אייַנגעהילט אין א פאטשיילע.

— איך בין פון סטאָצק... — הייבט זי אָן שעמעוודיק, מיט אראָפּ־געלאָזטע אויגן, האָב איך א מאַן, א כאָסיד... נישט צו גאָט און נים צו לײַט... איך בין א נייטערן און מוז נאָך אים געבן צו עסן, קען נישט זײַן צווישן אונדז קיין לעבן... יאָג איך מיך מיט אים ארום שוין אָנדערהאַלבן יאָר וועגן א געט — איז אָבער באַ אונדז אין שטעטל נישטאָ קיין טײַך, וואָס זאָל האָבן א נאָמען... און מיטן פאָרן אין אַן אנדער שטאָט ארײַן שלעפּט ער אָפּ... און איך האָב מיך נישט צו וועמען צו ווענדן... נישט קיין פרײַנט און נישט קיין קרויווים...

דאָס הערט שוין יעקל אויס מיט מער אופמערקזאַמקײַט. עס גע־פעלט אים זייער, וואָס זי איז א נייטערן — זי „פּראָדוצירט"... איז א נוצלעכ גליד אין דעם „געזעלשאפטלעכן אָרגאניזם"... און ער פרעגט זיך אויס איינציקוויז, צי זי איז עפּעס א באַלעזונע, און דעריקער, צי קען טאקע נישט זײַן קיין לעבן צווישן איר און דעם מאַן. און אַז ער זעט אײַן, אַז זיי זיינען „צוויי פארשיידענע וועלטן", שאָקלט ער איר אויך צו מיטן קאָפּ... און די כעוורע יונגען, וואָס שטייען דערבײַ און קוקן זיך אײַן מיט אָפענע מײַלער און אויגן: אין דעם ווײַבלס געערויטלט געזיכט, דערהיצן זיך, די מענטשעלעך אין די אויגן הייבן אָן צו גלאַנצן, און זיי לייגן איר פאָר, אַז זיי קענען טאקע באַלד מיט איר מיטפאָרן מעקויעך דעם אייסעק.

טיילמאָל פאלט אויך ארײַן מיט א אימפּעט א ייִדענע מיט א פארדרייטער קופּקע, א צעפּלאַמט געזיכט, פײַערשפּריצנדיקע אויגן, און האַלט אויסגעשטעלט צוויי הענט מיט לונג...

— זעט, מענטשן־קרוינ — ציטערט זי אויש — מע נעמט, מע בינדט מיר אָפּ די קאַץ, אָפּ צעלאָכעס, זי זאָל מיר די לונג פון קוישל ארויס אופרעסן און די רעשטע אין זאמד אויסנאָרען!... — קלאָגט זי זיך אָפּ די שכיינים.

און אַז יעקל שווײַגט, רעדט זי זיך כאָטש פון האַרץ אָפּ, ווערט אויך א קאָפּ לײַכטער...

יעקל הערט אַלץ אויס, נעמט אַלץ צו, און דערפאַר האָט אים דאָס שטעטל ליב געקראָגן. מע רופט אים שוין הינטערוווילעכס „רעב יעקעלע דײַען"... און אין די אויגן לויבט מען אים אין טאָג ארײַן פאר זײַן גוטסקייט, פאר זײַן כאָכמע... אפילע באַם סטאַרשע סטרא־

זשניק אינ די אויגנ האָט ער אויכ נויסעכיינ געווענ: „יעווּרעיסקי קאַראַל" רופט ער אימ. אונ דער „סודיא", וואָס קומט צו פאָרנ איינ מאָל איִנ כוידעש אפ א פּאָר טעג, אָפּצופּארטיקנ די היגע לאָדענישנ, קענ זיכ גאָרנישט אָפּוווּנדערנ, וואָס פאר א פייַנ שטעטל דאָס איז געוואָרנ, אויס פּראָשעניעס, אויס אַלצ...

נאָר איינער איז שטארק בארויגעז אפ די אַלע מייַסעס. דאָס איז דאָווידל ראָזענצווייַג. דאָס איז א ייִדל א רירעוודיקס מיט לויפּנדיקע אייגעלעכ, מיט נייַנ מאָס רייד, שפּרינגט באמ רעדנ אינ די אויגנ ארייַנ, כאפּט זיכ מיט הענט אונ מיט פיס אפ יענעמ.

ער איז אויכ א געמאָרע־קעפּל, ווענ מע דארפ, אנ אייצע געבער אונ א שטיק אדוואָקאט.

עס קומט אריַנ א ייִד מיט אנ אייסעק, גיט ער באלד א דריי ארויס דאָס ברענענדיקע לעמפּל, וואָס שטייט אפנ טיש—אונטער א בלויער שייַנ, שפּרינגט צו צומ ספּאָרימ־שענקל, כאפּט ארויס א סייפער מיט דראָבנע אויסעלעכ אונ ציפערנ בא די זייַטנ—בלעטערט, בלעטערט אונ טוט זיכ א שטעל אָפּ אפ איינ אָרט מיט לויפנדיקע אייגעלעכ איבער די שורעלעכ, א לייג צו א האנט צומ שטערנ, א וויש אראָפּ ביז איבערנ קליינעמ בערדל אונ באלד צוריק א הייב אופ דעמ קאָפּ: א—הומ... זעצ דיכ, זייַ זשע מויכל—טוט ער פלינק א וואָרפ איבער מיט די אייגעלעכ אפ א ליידיקער שטול,—אזוי, פארשטייסטו מיכ... עס איז אפילע א פארפלאָנטערטער אייסעק, נאָר מער נישט, ביסט דאָכ געקומענ צו מיר... וועט מענ זענ אנ אייצע... קוידעמקאָל, פארשטייסטו מיכ, איז א פּראָשעניע, אונ טאקע באלד מיט דער סטאטיא „טשיסטא טריסטא סאָראָק פיאט"... וואָס איכ האָב דאָ ערשט טאקע אופגעזוכט עקסטרע פאר דייַנעטוועגנ, פארשטייסטו מיכ... אונ אזוי, פארשטייסטו מיכ, וועט עס שויַנ גיכער זייַנ אינ אָרדענונג...

—יאָ, יאָ... דאָווידשי,—שמעלצט זיכ דער ייִד אינ אימ פאר נאכעס,—איכ ווייס, א געמאָרע־קעפּל...

אונ דאָווידל ראָזענצווייַג גיט באלד א קלונג אָנ א ביינערנ מויערקעפּל אפנ טיש אונ עס קומט אריַינ צו פליענ א זונדל, א

פאצעטל, א האָזל מיט אופגעשטעלטע אויערלעך און האלב צוגעמור־
שעטע אייגעלעך:

— וואָס פארלאנגט דער פּאָטער?...

— נעם נאָר געשווינד די פעדער אין דער האנט אריין... „יעוואָ״ אזוי און אזוי, — טוט דאָווידל ראָזענצווייג א דיקטיר, און דאָס זונדל, וואָס זיצט שוין מיט דער פעדער איבערן פּאפיר, מאכט א געדרייעלע מיט א ריצ, און די פעדער הייבט אָן סקריפּען צוטאנצנ־ דיק, און דער פּאָטער דיקטירט ווייטער, ארומגייענדיק איבערן צי־ מער אינעם ציצענעם שלאָפראָקל:

— אזוי ווי דער „לעווי גרינשטיין״ האָט מיט „מענאשע כומערנ״ אזוי און אזוי... לאָכיינ, — „פּאָעטאָמו״, הייסט עס, האָב איך גרויס „טשעסט״, און אזוי ווייטער, די סטאטיא — די און די...

פארטיק. דער ייִד כאסמעט אונטער... עס וועט שוין זיין גוט!..

קומט ווייטער אריינצוגיין דעם אייגענעמס באלדאָוועמ, דער „לע־ ווי גרינשטיין״ און בעט אים אויך דאָס אייגענע: דאָווידשי... קרוי־ נישי... טוט ער ווייטער א כאפּ דעם אוסטאוו און געפינט פאר אים אויך א טשיסטא־טריסטא, נאָר שוין סאָראָק שעסט... און עס וועט אויך זיין אין אָרדענונג...

אָט דעם פארשוין האָבן די אלע מייַסעס פון יעקל סטאָליער נישט געקענט געפעלן. ער גייט ארום מיט א פינצטערן בליק. און דערזעט ער יעקל סטאָליער אפ דער גאס, זעט מען באשיימפערלעך, ווי דער מענטש ווערט גרין און געל...

יעקל אָבער האָט זיך געטון דאָס זייניקע, אלע טאָג זיך אריינ־ געכאפּט אפ א פּאָר שאָ אין דער טשיינע אריין און „אָפּגעקאשערט״ אלע „דיעלעס״, שטעטישע און פון דער סוויווע... און עס גייט שוין אין נאָמען פון דער „אָרגאניזאציע״... די אָרגאניזאציע — הייסט עס — האָט באשטימט, און מע ווייסט שוין וועמען מע מיינט... עס קומט אריינצוגיין אין טשיינע דער אייגענער פינטשעלע טאקע, וואָס שרעקט די דאָרפס־ייִדן און דערציילט יעקלען א מייַסע, גלאט אין דער וועלט אריין, פון זיינע זיידן, וואָס עס קומט אים טויזנט גילדן בא איינעם, לאָזערן, וואָס האָט דאָס געוועלב... מיינט יעקל, אז ער דערציילט אים גלאט א מייַסע, און פינטשעלע פוילט זיך נישט טא־ קע באלד אריבערצוגיין צו לאָזערן אין געוועלב אריין:

— זאָלט איר וויסן, רעב לאָזער, די אָרגאַניזאַציע האָט באַשטימט, איר זאָלט אוועקגעבן מײַנע זיידן די טויזנט גילדן...

— קינד, — הייבט יענער אָן צו בעטן, — דו ווייסט דאָך נישט די גאַנצע זאַך, ס'איז דאָך שוין א מײַסע פון א יאָר פופצן צוריק, דײַן זיידע איז נאָך געווען דעמלט א „פשיסטעווצע"... האָט ער מיר געבראַנגט פאַרלעגערטע סכוירע, א קעסטל פלוימען — הוילע שימל... האָב איך זיי נישט געוואָלט צונעמען, אָבער כ'האָב דאָך מיך באַלד פאַרגלײַכט מיט אים...

ענטפערט פינטשעלע:

— אנישט וועט מען קישקעס שלעפּן אינמיטן דער גאַס!?...

און כאָטש פינטשעלע איז באַלד אוועק, אָבער דאָס וואָרט „אָרגאַניזאַציע" איז געבליבן... דער ייִד ציטערט, דאָס ווײַב איז שוין גרין און געל.

און טאַקע דעם אייגענעם פרייטיק, נאָכן מערכעצ, ווען לאָזער איז אינדערהיים געזעסן איינער אליין, דאָס ווײַב מיט די קינדער זײַנען אין געוועלב געווען, די כאַפּעס זײַנען שוין געווען געגרייט צום טיש, מיט א ווײַס טישטעכל איבערגעדעקט, דאָס גלעזל פון לאָמפּ מיט דער רויטער פּאַטשיילע לאָזערס איז שוין אויך געלעגן גרייט אויפן טיש, און ער, לאָזער, האָט דערווײַלע א גלעזל טיי געטרונקען, דערזעט ער, ווי די טיר מאַכט זיך אויף שטילערהייט און א שטיל קעפּל מיט סוידעס אין די אויגן, פינטשעלעס אויגן, קוקן אַרײַן... ווערט אים נישט גוט... דאָס בלוט האָט אים האַסטיק א שלאָג געטון אין פּאָנעם אַרײַן, די אויגן האָבן אָנגעהויבן צו גלאָצן, די האַנט צו ציטערן מיט דעם גלעזל טיי, און טוט זיך א קער אום פון שטול אַראָפּ, בלײַבנדיק ליגן א קנויל... פינטשעלע שפּרינגט צו מיט צעמישטע אויגן און מאַכט א גוואַלד, כאַפּט א שעפּ וואַסער, שפּריצט אויפן געזיכט, רייסט און שרײַט, ביז עס איז געקומען אָנצולויפן א פולע שטוב מענטשן. עס האָט זיך געמאַכט א געריײַסערײַ, א געכאַפּערײַ און א געפילדער, אלע מיט איבערגעבויגענע צעמישטע פּנעמער, מע פאַלט איבער לאָזערן, מע האָט אים באַ די שלייפן געריסן, גוואַלדן געמאַכט און ניט געקאָנט אים דערמינטערן. גיט מען א גאָס א גאַנצע גלאָז קאַלט וואַסער אין פּאָנעם אַרײַן, רײַסט ער אויף די ברעמען, אין די אויגן שנײַדט זיך אויס א שאַרף גלאָצן

און ער מאכט זיי צוריק צו. דער דאָקטער איז געקומען, צעיאָגט דאָס רעדל, געהייסן א פענצטער אופמאכן און האָט אים באטראכט. ער ליגט אינמיטן שטוב אויסגעצויגן. דאָס געזיכט שטארק געל, און אלע ווײַלע דאָס אייגענע גלאָצן מיט די אויגן... דער דאָקטער האָט א דריי געטאָן מיטן קאָפּ און שטיל געבליבן. ער האָט אים דעם דויפעק געהאלטן, קראָפּליעס געגעבן און דערנאָך געהייסן אים אפּן בעט ארופלייגן. צום אוועקגיין האָט ער געזאָגט עטלעכע מענטשן שטילערהייט הינטער דער טיר: „טאק, טאק[39]... אפּאָפּלעקסיא"... און אויסשפרייטנדיק די הענט, האָט ער א קוועטש געטון מיטן קאָפּ צווישן די אקסלען...

און אזוי איז טאקע געווען...

דערווײַל הערט זיך נישט קיין פרײלעכס אין ווארשע, ווי אויך פון אנדערע גרויסע שטעט — באקו ברענט... טאָטערן שעכטן מענטשן אין די גאסן. און דאָ, שמועסט מען, זאָל זיך אויך עפּעס נײַעס מאכן „דעם זונטיק"...

און דער זונטיק איז געקומען.

פויערים פון ארומיקע דערפער, מיט די גרויע סערמיינגעס, גראַ־נאטענע היטעלעך, גלאנצנדיקע דאשקעס און שטיוול מיט הויכע קנאפּל זײַנען אָנגעקומען מיט רויטע, צעהיצטע פּענעמער און אָנגעהויבן די שטאָט צו פארפלייצן. גאלאָכים פון נאָענטע „פּאראפיעס"[40] זײַנען אויך אהער אָנגעקומען מיט זייערע מאכנעס. דאָס געזאנג אין קלויס־טער, די פארזונקענע טענער פון אָרגל האָבן זיך פון הינטער די הויכעדיקע ווענט ארויסגעריסן און צעגאָסן זיך איבער די שטיפּע דעכלעך פון שטעטל, און צעוויגט זיך אין דער לופט און אָנגעפילט זי מיט שרעק.

און אינמיטן טאָג איז מען ארויס אפּן ארומגעצוימטן הויף ארום קלויסטער—פריער מיט א הייליק בילד מיט א גאָלדענער קויל אפּ דעם שפּיץ, און דאָס האָט א בליץ געטון אקעגן דער זון מיט מי־ליאָנען גאָלדענע שפּיזלען, פלוצלינג א שפּראָץ געטון און די אויגן פארכאפּט. דערנאָך א פאָן מיט א ווײַסן איינקעפּיקן אָדלער. האָבן אלטע לײַט געזאָגט, אז דעם אָדלער האָט מען שוין ניט געזען א יאָר דרײַסיק. נאָכדעם איז געגאנגען א פאָן מיט רויטע און ווײַסע בענדער, און נאָך איינער, ווײַטער, מיט אן אויסגעמאָלט צעטל—אויך

אזא בילד א היליקס. און די פענער האָבן געפלאטערט אינדערהייך
איבער דעם מויער ארום קלויסטער און האָבן האקאָפּעס געמאכט
לאנגזאם ארום דער וואנט, און א שמייל איינגעהאלטן געזאנג האָט
זיך געהערט, ביסלעכווייז האָבן זיך די פענער דערנעענטערט צו די
אָפענע טויערן, און דערזען האָט זיך א מאכנע פענעמער א ריי־
רעוודיקע מאכנע פון פענעמער איבער פענעמער און אקסלען איבער
אקסלען. גויים אין די גאָלע קעפּ, פויערטעס מיט רויטע און ווייסע
פאטשיילעכלעך ביז אונטער דער גאָמבע האָבן זיך דורכגעשלאָגן דורך
די ענגע טויערן און געלאָזט זיך מיט די פענער פאָרויס איבערן ברייטן
זאמדיקן וועג, וואָס ציט זיך אין גרינעם פעלד אריין. אקסלען און
סערמינגעס און קעפּ איבער קעפּ הייבן זיך און רודערן, איינס נאָכס
אנדערע, איינס נאָכן אנדערן, אלץ ווייטער און ווייטער. און פון די
אָפענע טויערן קומען אלץ ארויס נאָך און נאָך פענעמער, עס ווערט
זיך, דאכט זיך, גאָרנישט אויסלאָזן. און א לייכטער שטויב האָט זיך
אונטער די טויזנטער באוועגלעכע טריט דערהויבן מיט א שטיך נאָכ־
שאָרכן פון א יאם גראָע סערמינגעס און בלויע געשטרייפטע „כוקענ־
קעס". און דער אוילעם האָט ווייטער גערודערט. קעפּ איבער קעפּ,
אופ און אָפּ, אופ און אָפּ, ווי די וועלן איבער א לאנגן שטראָם.
די פענער פלאטערן. פאָרויס גייען די גאלאָכים, מיט בלאסלעכע רונ־
דיקע געזיכטער, אָנגעטון אין די ווייסע העמדלעך און קאנטיקע
שווארץ־סאמעטענע מיצלעך איבער די קלאָרע שטערנס; הינטער זיי —
דער נאראָד, א טויזנטיקע מאכנע, א שווייגנדיקע און אונטערטעני־
קע, וואָס ציט און ציט מיט שטילע אראָפּגעלאָזטע געזיכטער אונטער
אן איינגעהאלטן, טיף געזאנג. און ווייט, ווייט ציט זיך די לאנגע
שווערע מאסע נאָך יענעם עק נאָך, וווּ די פענער וויַען און קאש־
פערן נאָך זיך אין גרינעם פעלד אריין. און איבערן בארג, וווּ מע
נעמט געל זאמד צו דער פּאָדלאָגע לעקאָוועד שאבעס, האָבן זיך
אָנגעהויבן ווייבער און מיידן צו באווייזן. און יידן באלמעלאָכעס
מיט די נאקעטע העמד־ארבל זיינען אויך ארויסגעקומען א קוק טון:
אבי, געלויבט צו גאָט, מע מיינט נישט זיי... און ווייבער האָבן אויך
גאָט געדאנקט פאר דעם כעסעד, וואָס זיי זיינען נישט ווערט, און
האָבן אויך גוטווילליק נאָכגעקוקט דעם האמוין, וואָס האָט זיך געצויגן:
ואָל זיין פענער... זאָל זיין א האָלץ, א שטיין, א ביין, אבי מע זאָל

יידישע קינדער לאָזן געמאכט. און ווײַט זיינען די בלאָע הימלען אָפן געשטאנען. איטשעלע און יעקל סטאָליער און די ווארשעווער האָבן זיך אויך געשטעלט אפן בארג און שטיל נאָכגעקוקט. מע האָט מער ניט געזען, נאָר קעפּ־אײַן און קעפּ־אויס, א יאם גאָלע קעפּ, און קעפּלעך מיט רויטע און ווײַסע פאטשיילעכלעך, וואָס האָבן ארויס־געפעכלט, ווי צעזייטע בלימלעך פון צווישן דער מאכנע, וואָס האָט זיך געוויגט נאָך די פענער נאָך. און די פענער האָבן געווייעט, גע־פּעלבלט זיך און צעשפּרייט אין דער לענג און אין דער ברייט און האָבן זיך אָפּגעשטעלט פאר א בוים, און דער גאנצער נאראָד איז שטיין געבליבן. דאָ האָבן זיך די וועגן צעשפּרייט אף צוויי, און אונטער דעם בוים איז א קרייץ געשטאנען, אײַנגעטיפט אינעם שאָטן פון די געדיכטע צווײַגן. דאָס געזאנג איז נאָך טיפער געוואָרן און דער נאראָד שטילער... און אָט לאָזט מען זיך שוין אראָפּ קניען... די גאנצע מאכנע לאָזט זיך אראָפּ און אראָפּ, פון איין עק ביז צום אנדערן, ווי די זאנגען איבער א גרויס פעלד, ווען א ווינט איז דורכגעצויגן און אלע קעפּלעך געבויגן. איין פאליע איז איבער אלע קעפּ פארבײַגעגאנגען, אָנהייבנדיק אין איין עק און אויסלאָזנדיק אין צווייטן עק. אלץ קניט, אלץ שווײַגט. מיט געבויגענע נאקנס און אראָפּגעלאָזטע געזיכטער צו דער ערד... און דאָס געזאנג פון אויבן צעגיסט זיך ארום און ארום נאָך שטילער, נאָך טיפער און נאָך אײַנ־געהאלטענער און ווערט, דאכט זיך, אלץ שטילע קעפּלעך, וואָס לאָזן זיך אף די קניען אראָפּ, — זיס אײַנשלעפערן און לאָזן זיי ליגן מיט די פענעמער אײַנגעטיפט אין זייער אייגענער שויס...

און פּלוצלינג אן איבעררײַסן פון דעם שטילן געזאנג... אין יע־נעם עק דערהייבט מען זיך שוין, און קעפּלעך איבער קעפּלעך הייבן אָן קעסיידער אופצוקומען.

דאָס געזאנג האָט זיך אפסניי דערהויבן. און די גאנצע מאכנע האָט זיך א ריר געטון, לאָזנדיק זיך ווײַטער איבערן וועג אין גרי־נעם פעלד ארײַן. און ווײַבער און מיידן מיט יונגען זײַנען אפן בארג געשטאנען, ווו מע נעמט געל זאמד אף שאבעס, און האָבן נאָך־געקוקט.

ווײַט איז די מאכנע שוין אוועק. ווײַט, ווו דער ברייטער זאמ־דיקער וועג זעט אויס ווי א שמאָל, ליכטיק שלענגל, וואָס שלענגלט

זיך צווישן די גרינע פעלדער, בארג־אויף און בארג־אָפּ. און די מאַכ־נע האָט זיך געצויגן און געצויגן קאַם נאָר מיטן אויג צו דערזעען, זי האָט אויסגעזען, ווי א שווארץ פּאַסיקל אינמיטן פון א גרינער וועלט ארויפגעוואָרפן...

און פון דעם בארג, ווו מע נעמט געל זאַמד אף שאַבעס, האָבן זיך יונגען און מיידן אָנגעהויבן צוריק אראָפּצולאָזן, נאָר איטשעלע איז געבליבן שטיין א פאַרטראַכטער, מיט ווייטע, אויסגעשטעלטע אויגן.

— לאָמיר גיין, — האָט אים דער ווארשעווער געוועקט.

— זאָג נאָר, — האָט זיך איטשעלע ווי אופגעכאַפּט, — וואָס איז דאָס פאַר א גאַנג געווען, זייער הייַנטיקער גאַנג?...

— א פּראָצעסיע... — האָט דער ווארשעווער געענטפערט.

— א רעליגיעזע, — האָט יעקל סטאָליער פאַרבעסערט.

— דו האָסט דאָך עפּעס געהאַט געזאָגט, — מאַכט איטשעלע צום ווארשעווער, — אַז עס וועט אראָפּקומען א ווארשעווער קריסט, וועט ער האַלטן א „מאָווע״[41]. און מע וועט גיין צוזאַמען?...

— האַנט בא האַנט... — פאַריכט יעקל.

— ע... — גיט דער ווארשעווער א הייב מיט די אַקסלען, — די הייַנטיקע איז דאָך גאָר עפּעס אַנדערש... דאָס זענען „נאַראָדאָווצעס״...

נאָר איטשעלען האָט עס געקרענקט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דער ווארשעווער האָט זיך עקסטרא אויסגעזוכט א געבילדעטע וואָרט „נאַראָדאָווצעס״, אבי נאָר צו פאַרגלעטן...

און אונדזער אוילעם האָט זיך אויך פאַרבענקט נאָך א פּאָן. דער ווארשעווער פּעפּעעסאָווע[42] האָט דאָס אייַנגעזען און מוירע געהאַט, יעקל סטאָליער זאָל עס ניט פאַרכאַפּן, יעקל סטאָליער ווייַטער האָט אויך דאָס אייגענע אייַנגעזען און מוירע געהאַט, אַז דער ווארשעווער זאָל עס ניט פאַרכאַפּן. זיינען איבער נאַכט אופגעשטעלט געוואָרן צוויי פּע־נער, אין דער „טשייַנע״ טאַקע, און אינדערפרי האָבן זיך שוין יונגען געזאַמלט פאַר די גלעזערנע טירן — שיין, ריין, די היטלעך אָפּגעפּוצט, די פּענעמער אָפּגעוואַשן, און די אויגן האָבן געבלישטשעט גאָר יאָנטעווודיק.

דער אוילעם זאַמלט זיך, ווערט וואָס אמאָל גרעסער, די גאַס ווערט שווארץ, באַלייגט... און ווו איז דער ווארשעווער, דער ווער־

שעווער!... האָט איינער דעם אנדערן. געפּרעגט, און עס איז געוואָרן א געפּאָרעריי, א גערײידערײ און ס'איז געלאָפן הין און צוריק, אז די גאס האָט ניט גערוט.

— נו, וואָס שטייט מען?.. כאזערט יעקל איבער צום ווארשעווער נאָך די גאנצע צייט שווייגן.

— נו, גייט... וואָס ווילט איר פון מיר?... — בלאָזט זיך דער ווארשעווער, א קוועטש טוענדיק מיט די אקסלען. נאָר אז יעקל בלייבט צוריק אנטשוויגן, רופט זיך איטשעלע אָן:

— הער נאָר, ווארשעווער יאָלד — מיין נאָר ניט, אז מיר זיינען דיינע פּרייערס...

— ווער זאָגט, אדעראבע, — פאַרענטפערט זיך דער ווארשעווער, —נאָר איך קען נאָך ניט גיין... ווייל איך, מוז איך אייך זאָגן, האָב ארויסגעשיקט מענטשן דעם טעלעגראַם איבערצורייסן — — מוז איך אָפּ זיי ווארטן...

— אזוי איז שוין עפּעס אנדערש... — האָט ערשט איטשעלע א הייב געטון מיטן קאָפּ. נאָר יעקל איז געבליבן שטיין נאָך מער פארזונקען, וואָס דער ווארשעווער איז פאר איינער... ווי אלץ פאַר־כאפּט ער... און יעקלען דאכט זיך, אז ער האָט עס אויך אין זין גע־האָט צו טון. נאָר עס איז אים גאָר פון זין ארויס.

עס קומען אָנצולויפן עטלעכע קונדייסים מיט פּרײלעכע, שיינענ־דיקע פּנעמער, פּאַרקאָכט, און די דאשעקלעך, נעבעך, פאַרדרייט, זיי רייסן זיך אריין אינמיט רעדל, צום ווארשעווער און רומען אים עפּעס איין, אונטערשטעלנדיק די מײלעכלעך אונטער זיין אויער...

— און ווו זיינען זיי?... — פּרעגט ער איבער.

— גייען שוין... שוין... איבערגעריסן... עס האָט אזש א ציכער געטאָן דער דראָט: בר־רר־רר...

און באלד זיינען נאָך עטלעכע יונגע אָנגעקומען מיט ניצאָכן־שמייכלדיקע אויגן, פאר זיי איז געגאנגען איינער פאָרויס, אין א מארנארקע מיט שטיוול און א רויט שאלעכל אפן האלדז, מיט א ווייסן שטעקן אין דער האנט. נאָך פונוויי־טנס האָט ער שוין עפּעס א סיגנאל געמאכט: א כאפּ געטאָן דעם שטעקן אינדערהייך, מיט דעם געבויגענעם הענטל ארוף, עפּעס א ווייז געטון דעם אוילעם מיט א ווונק־צו אינדערהייך און א שפּרונג אונטער געטון, ווי

מע כאַפּט עפּעס אָן אינדערלופטן. און א האַק האָט ער געטון מיט דער שאַרף פון דער האַנט אין דער לופט אַריין, און א שאָקל־צו מיטן קאָפּ. „שוין״ — האָט עס געהייסן. „אָפּגעפּאַרטיקט״...

צווישן אוילעם האָט זיך אָנגעהויבן א געסוידעריי, א געשעפּ־טשעריי מיט אומרויִקע באַוועגונגען אויף די געזיכטער: זעלנער וועלן קומען, זעלנער... דער נאַטשאַלניק וועט געוואָר ווערן... נאָר דער וואַרשעווער איז געווען פאַרטאָן אין זיין זאַך; איצט איז עס „פּאָלקאָם!״, האָט ער צו זיך געשמייכלט, און ער מיט יעקלען האָבן זיך א ריר געטון מיט די פענעמער פאָרויס און דער גאַנצער אוילעם האָט זיך א ריר געטון מיט די פענער פאָרויס און דער גאַנצער אוילעם האָט זיך א ריר געטאָן נאָך.

די גאַס איז געווען פאַר זיי, ווי אָפּגערוימט, די געוועלבער פאַרהאַקט, און כעוורע האָט געמאַרשירט, ציענדיק זיך נאָך די פּע־נער. באַלד האָט זיך א געזאַנג אויפגעהויבן, און אַלע פּענעמער און אַלע אויגן האָבן געשיינט מיט איין גליק און איין פרייד. דאָס גע־זאַנג ווערט שטאַרקער, ראַשער, די פענער ווייען און דער אוילעם רודערט נאָך מיט פאַרפלאַמטע פּענעמער און אָפענע מיילער פון גע־זאַנג, וואָס האָט די גאַנצע גאַס אַרומגעכאַפּט.

אינעם גאַנג זיינען נאָך אַנדערע צוגעשטאַנען. דער אוילעם האָט זיך נאָך מער פאַרגרעסערט, און „אויסרופן״ און „ענטפערן״ האָבן די גאַס פאַרהילכט. מ'איז אָנגעקומען פאַר דעם בורמישטש[43] גאָרטן, פאַר דער קאַנצעליאַריע.

דער אוילעם האָט זיך אָפּגעשטעלט, אויסגערופן עטלעכע מאָל די „פּאָדערונגען״, וואָס זיינען געוואָרן אונטערגעכאַפּט מיט א יאַם קוילעס פון דער גאַנצער הילכיקער מאַסע. דערנאָך האָט מען זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט אין גאַס אַריין. און [illegible]נער האָט ניט באַמערקט, ווי אין גאָרטן, פאַרוקט הינטער דער [illegible]אַנקע, שטייט דער בור־מישטש מ'ט דעם אַקציזניק, דער סטאַרשע און עטלעכע האָלצהעקער אין די סוקמאַנעס, מיט די העק אויף די הענט, און אַז זיי סוידען זיך עפּעס און וואַרפן בליקן אויף די דעמאָנסטראַנטן... דער וואַרשע־ווער איז באַגייסטערט, ער פירט... יעקל, ווידער, ווייס בא זיך, אַז ער פירט גאָר... און וואָס ווייטער אין דער גאַס, אַלץ העכער ווערט דאָס „אויסרופן״, אַלץ רוישנדיקער די קוילעס, אַז עס דאַכט זיך די גאַס וועט פּלאַצן. די פענער פּלאַטערן, ווייען איבער די קעפּ און

דער אוילעם ציט נאָך און ציט. מע זעט נאָר איין לאַנגע רירעוודי־קע מאַכנע, קעפּ און קעפּ, וואָס באַוועגן זיך אינעם געריוש פון א יאַם מיט קוילעס.

מע גייט און מע גייט.

אין מאַרק אַריַין, אין מאַרק אַריַין!

און דער מאַרק איז ליער. די טישלעך פון געבעקס — ליער. עס וואַרפט זיך א דערשראָקן, בלאַס פּאָנעם דורך א שפּאַרע פון א געוועלב, וואַרפט א צעמישטן בליק אַף די פענער און אַף דער צוואַמענגעשטויסענער מאַכנע אַרום, און די טיר גיט זיך צוריק א פאַרהאַק...

די פענער ווייען, ווייען. און דער וואַרשעוווער איז שוין אַרוף אַף א טישל מיט זיַין פאָן אין דער האַנט, און יעקל סטאָליער, ווידער, מיט זיַין פאָן אין דער האַנט איז אַרוף אַף דעם אַנדערן טישל קעגניבער. און דער אוילעם אַרום די טישלעך און אַרום די פענער איז געבליבן שטיל און האָט אַרופגעקוקט זיי אין די פענעמער אַריַין. האָט אָבער יעקל נישט געהאַט וואָס צו ריידן, האָט דער וואַרשעווער געגעבן א הייב־אָן א רעדע, אַז דער קאָפּ זיינער מיטן קאַפּעליוש האָט זיך אַזש א שאָקל געטון, ווי אופגערודערט צום אַרויסשיטן. און ער האָט גערעדט און גערעדט, און געוואָרפן מיטן קאָפּ און געמאַכט מיט די הענט און מיט די פיס, ווי טיילמאָל דעם פאָרעצס פערד פאַר רעב איַיזיקס געוועלב... און דער אוילעם איז געשטאַנען מיט אָפענע מיַילער אונטער א האָגל פון ווערטער און געקוקט אים אין פלאַמיקן געזיכט, וואָס האָט אַזש געציטערט פון באַוועגונגען, און אין די אויגן, וואָס האָבן געברענט, ווי צוויי שטורקאַצן.

האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפצופליען ווייַבער מיט פאַרשאַרצטע אַרבלען, מיט הענט פון טייג; און מיידלעך מיט צעשויבערטע האָר און מיט קינדער אַף די אָרעמס; און די קינדער מיט בייגל אין די הענט, און אַלע האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום אוילעם און צוגעשטופּט זיך אויך עפּעס צו הערן...

און אָט באַוויַיזן זיך פון עק מאַרק־גאַסל אַרויס די זעלבע האַלצהעקער פון הינטער דער אַלטאַנקע, איצט טראָגט שוין יעדער פון זיי אין בוזעם צו איַינציקע כאַלעס, פון וועלכע די אַרויסגעשאַרטע שפּיצן זיַינען שוין אָפּגעביסן, איינער פון זיי שלינגט איַילנדיק אַראָפּ דעם ביס, מאַכט זיך גלייך די וואָנצעס, שאָקלט אָפּ די

קרישקעס פון די לאצן, נאָך דעם אויך די איבעריקע מאכן זיך גלייך, ווי גרייטנדיק זיך צו עפּעס, און אַלע רוקן זיך צו דער קופּע, שטעלן אוף אַן אויער, אויך עפּעס צו הערן פון דעם אַלעם גוטן...

און ווי דער וואַרשעווער האָט דאָס דערזעען, גיט ער זיך געשווינד א וואָרף איבער אַף אַן אַנדערן טאָג, ווי א קאָמעדיאַנט אַפן שטריק, און גיט א הייב אָן נאָך העכער און נאָך שאַרפער:

— „בראַטשאַ, כאָוואַזשישע!"... גיט ערשט אַפּסנײַ א פּאָר אַרויס, און־דאָס ציינגל האַקט, קנאַקט, ווי אין קרויט אַרײַן, ווי א לײַנענע מילכל מיט די האַמערס, און ווי א מילשטיין אונטער די וואַלצן.

און די גויִם מיט די ברוינע מעגושעמדיקע פּענעמער, מיט די דיקע ליפּן און בלאָנדע וואָנצן, קרימען, שמייכלען איינער צום אַנדערן. און אָט האָט זיך איינער גאָר הינטער די ווײַבער און די מיידנס פּלייצעס געשטעלט, בייגט זיך איבער מיטן קאָפּ אין רעדל אַרײַן, מאַכט א סאַמעוואַטע פּאָנעם, און בליקנדיק מיט דערשראָקענע אויגן אין ווינקל מאַרק אַרײַן, שטאַמלט ער: „זאָלמערזשי ידאָן, זאָלמערזשי" !!.

עטלעכע ווײַבער, די נאָענטסטע, האָט עס א בליץ געטאָן אין די אויגן, און ציטערנדיק האָבן זיי זיך א כאַפּ געטאָן מיט אויסגעשטרעקטע קעפּ און פינקלענדיקע אויגן איבער אַלע קעפּ אַריבער... און אין דער רגע איז עפּעס ווי א שטומע אײַנגעהאַלטנקייט געוואָרן צווישן אויך־עם, און אַלעמענס בליקן האָבן זיך אָן זייערע אָנגעצונדן... צעמישטע פּענעמער האָבן זיך א רגע איבערגעפינקלט מיט די אויגן — און איינ עלעקטרישער פונק האָט זיי אַלע א כאַפּ געטאָן און — א שליידער! און די גאַנצע קופּע האָט זיך א הייב געטאָן.

— שטייט, שטייט!! — האָט יעקל סטאָליער פון טישל אַראָפּגעשריען מיט אַלע קויכעס, און איטשעלע איז אויך אַרופּ אַפן טישל און נאָך העכער געשריגן און געמאַכט מיט די הענט, און דער אוילעם איז נאָך מער פאַרטומלט געוואָרן, און נאָך שאַרפער האָבן די אויגן געגלאָצט... דאָך איז מען שטיין געבליבן — עפּעס האָט זיי א ביס געטאָן און עפּעס האָט זיי צוריק פאַרכאַפּט, און זיי האָבן די וואָג פאַרלוירן. נאָר בא די זייטן אַרום איז מען שוין געלאָפן און אַף דער ערד זיך אומגעוואָרפן. ווייבער און מיידן איז ניט מעגלעך געווען אײַנצוהאַלטן. אויסגעשטרעקטע הענט האָבן זיך אין קליידער און

—אין פיס איינגעדרייט, און מע איז געפאַלן און געטרעטן, געטרעטן און געפאַלן, איינער איבערן אנדערן, איינער איבערן אנדערן, און עס האָט שוין ניט געהאָלפן, כאָטש דער מיטלסטעד אויבן האָט געשטורעמט: שטייט! שטייט! א צעמישונג איז געוואָרן — קופּעס אף קופּעס, הענט מיט פיס, מיט פּענעמער, מיט צעשויבערטע האָר — אלץ אינאיינעם אויסגעמישט געוואָרן און געוואַלגערט זיך איבער דער ערד, און אלע צוזאַמען האָבן זיך געריסן איינער פארן אנדערן, איינער פארן אנדערן, און אלע צוזאמען האָבן זיך פעסט צוגעהאַלטן מיט איינגעקלאַמערטע הענט און פינגער איינער אין אנדערן; און עס איז געוואָרן ווי איין צונויפגעגאָסענע קופּע, וואָס וואַרפט זיך און ראנגלט זיך מיט הונדערטער הענט און פיס. און דאָך האָבן זיי זיך א וועג באפרייט, און צייט איין מינוט זיינען זיך צעפלויגן אלע ווייבער און מיידן און א שפּאָר ביסל יונגע אויך. געבליבן שטיין אפן אָרט זיינען נאָר די רעכטע עמעסע מאנספּארשוינען — בלויז געקליבענע... און דער וואַרשעווער האָט זיך צוריק געווענדט צו זיי מיט אופגעהויבענע אויגן און געוואַרט ביז דער אויבעם וועט זיך דערוועקן באַרויקן.

אציינד האָבן שוין די האָלצהעקער נישט געהאט וואָס צו מאכן, האָבן זיי זיך אָנגעהויבן צוריק צו רוקן אין מארק־געסל אריין און געלאָזט זיך גיין צו דער קאַנצעלאַריע מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ.

פארנאכט האָט שוין דאָס גאנצע שטעטל געוווּסט, אז דער מעדע־גראפּ איז איבערגעהאקט. צומאָרגנס אינדערפרי זיינען שוין זעלנער געווען.

גענומען האָט מען איין יעקל סטאָליער און אוועקגעפירט אים אין אויעזד צום נאטשאלניק.

אז מע האָט אים פון שטוב ארויסגעפירט מיט זעלנער בא די זייטן, האָט אים קיינער נישט געקענט קוקן אין בלאסן פּאָנעם אריין, נאָר דער קרעמער, דער שאָכן, האָט לאנג געקוקט און געקנייטשט דעם שטערן: צוויי גילדן קומט אים פאר פּאפּיראָסן...

— דער וואַרשעווער, — האָט א פּורמאַן דערציילט, — האָט נאָך באנאכט אויקער געווען צו דער באַן...

און די זון האָט זיך איר וועגס געשיינט. אלץ האָט זיך אין א יאם ליכטיקייט געבאָדן, די אויבערשטע פענצטער איבער די מארק־

געוועלבער האָבן אפּן מאַרק אַרויסגעקוקט, עס האָבן זיך אָנגעהויבן באַוויַיזן איַיזיק פייגע־ליבעס מיט זיַין איידעם הערשעלע און דאָווידל ראָזענצווייַג מיט אַ פּאַרוקט היטל איבערן שטערן, די הענט אונטערן רוקן און דאָס בייַכל אַ ביסל ׳אויסגעשפּיצט. און באַלד האָבן זיך רעדלעך געמאַכט, באַלעבאַטישע רעדלעך פון ייִדן׳ מיט בערד, דערי־קער פאַר דעם מאַרק־ברונים — דאָווידל ראָזענצווייַג שטייט צווישן אַ גאַנץ רעדל, היצט זיך עפּעס זייער און שאָקלט שטאַרק צו מיט די הענט, אַוואַדע וועגן די אַכדעס־לייַט. קיינעם פון די כעוורע זעט מען נישט. אַלע האָבן זיך, ווייַזט אויס , באַהאַלטן.

דאָך, אין יענער זיַיט מאַרק באַווייַזט זיך איטשעלע. דאָס גע־זיכט בלאַסלעך, די אויגן אַראָפּגעהאַנגען, ווי ער וואָלט עפּעס אַ פּרעטענזיִע געהאַט צו דער וועלט און וויל בעסער קוקן אַף די שפּיצן פון זיַינע לאַקירענע שטיוול, די הענט האַלט ער פאַרלייגט אַרונטער, אַזוי אַז די ברייטע פלייצעס צוזאַמען מיט דעם קאַרק קומען אויס עטוואָס געזונקען, און אין די אויגן שפּיגלט זיך אָפּ אַ בלישטשענ־דיקע פייַכטקייַט. און אַז ער וואַרפט אַ בליק פון אונטערן־שטערן אַפער צו די ווייַטע רעדלעך מענטשן, זעט מען, ווי די קינבאַקן רודערן, ווי זיי וועלן אָנגעשטרענגט ווי די קראַטן...

ער קומט וואָס אַמאָל נעענטער. כאַיִמ־יאָסעלע, אַ שוסטער־גע־זעלן, זעט איר, שטייט אויך אינמיטן רעדל, אויך אַ באַלעבאַטישער יונג געוואָרן... איטשעלע איז פאַרבייַגעגאַנגען און האָט זיך געוואָלט גיט ווייסן מאַכן, פילנדיק ווי אַלע קוקן אים נאָך. הינטער די פליי־צעס דעריאָגט אים אָבער אַ קאָל: נישטאָ קיין קייסער, זאָגן זיי... קיין גאָט איז נישטאָ...

— נאָר קעמפער זייַנען דאָ!... — כאַפּט כאַיִמ־יאָסעלע אונטער מיט אַ געלעכטערל. איטשעלע האָט זיך באַלד אַ דריי־אויס געטאָן און שטיין געבליבן, אָפּמעסטנדיק כאַיִמ־יאָסעלען מיט אַ שאַרפן בליק. מיט צוויי טאָג צוריק איז ער נאָך אַליין אַ קעמפער געווען... דאָס בלוט האָט אים אַ שלאָג געטאָן אין פּאָנעם אַרייַן און די אויגן זיַי־נען פאַרגאָסן געוואָרן פון צאָרן.

דאָס רעדל איז פאַרשטיינערט געוואָרן. דאָוויד ראָזענצווייַג האָט זיך געשווינד אַ רוק אַרויס געטאָן און אָקעגן געלאָפן איטשעלען מיט די הענט:

הער נאָר, זע, וואָס דו ביסט... קוקסט שוין בייז... ווייסט ניִשט, וואָס און ווען און — שוין... ביסט שוין גרייט... דאָס מיינט ער דאָך דעם וואַרשעווער... נו, אדעראבע, ביסט דאָך עפּעס א מענטש מיט שׂכל, ביסט דאָך נישט פון די קליינע לאָבוסלעך... האָט דאָס געהאַט עפּעס א פּאָנעם?... אָן אנדערער, ביסט א שלימעזאַלניק — פאַרדעק... טו נישט אזוינס, מע זאָל דארפן דערקענען, ווער דו ביסט... פאַרשטייסט? טשעפּע ניט מיטן קייסער און באַהאַלט זיך נישט. פע... ס'איז דאָך מיעס צו קוקן. וואָס זאָגט מען היינט? — די מיַיז זיינען זיך צעלאָפן... און אַלץ ווער? דער וואַרשעווער. ער איז שוין אַנטלאָפן... אָבער אייַך האָט ער איבערגעלאָזט דאָס פּעקל... דאָס האָט ער, הייסט עס, אייַך אונטערגעדרייט?... —

איטשעלען האָבן די רייד געטראָפן. ער האָט מיט די ליפּן פאַרביסן און דעם בליק אַראָפּגעהאַנגען. און נישט ענטפערנדיק, האָט ער א קוועטש געטאָן מיט די אַקסלען און געמומען אַוועקגיין — „כאַפּט זיי איין כאָלערע מיטן וואַרשעווער צונויף!"... — האָבן זיך די פוסטן זיַינע פאַרקוועטשט — „ס'אַנדערע — האָט ער זיך געטראַכט — צייט די מיַיסע מיט לאָזערן, דעם געוועלבניק, איז ער שוין סייווי-סיי אויס!"

אזוי איז ער זיך געגאַנגען און געטראַכט. און דאָווידל ראָזענצווייג האָט זיך שוין צוריק אין רעדל אַריינגעכאַפּט און האָט זיך ערשט אָנגעהויבן צו צעשפּרייטן מיט די הענט:

— וואָס קלערט איר, צי איך האָב אים גוט געגעבן?... איך האָב אים געגעבן צו פאַרשטיין און געוויזן אים ווי ווייט נאַריש זייערע אַלע זאַכן זיינען און ווי ווייט זיי ליגן באַגראָבן...

— אבי איך האָב געמיינט, הע, הע, — לאַכט כאַיִם־יאָסעלע, — אַז ער לויפט שוין צו מיר צו...

— נאָך אזא נאר זאָל ער זיין?... — קוקט אים דאָווידל ראָזענצווייג אָן. — ער וואָלט דען נישט צעריבן געוואָרן פון אונדז אַלע?... און אַז מע האָט א שווער א שטאַרקן יונג, ווי דו, אַשטייגער, האָסט... און נאָך דערצו צוויי ברידער דעם שווערס — אייזערנע יונגען טאַקע, פּרעגסטו נאָך אים?... שוין! ס'איז נישט פריער, אויס יידישע קאַזאַקן!..

— קומט, לאָמיר גיין ערגעץ, — האָט אייזיק פייגע ליבעס זיך אַ ריר געטאָן און נאָך אים דער איידעם.

— קומט... — איז דאָווידל ראָזענצווייג באַשטאַנען און כאַים־יאָסעלע אויך מיטגעשלעפּט.

לאַנגזאַם, שפּאַצירנדיק, זיינען זיי אַלע געגאַנגען אין איין שורע. די קעפּ אויפגעהויבן, די הענט אונטער די רוקנס, און כאַים־יאָסעלע אויך דאָס אייגענע, אַ נאַריש אויפגעשטעלט בלאָנד פּייעלע, אַ פאַרקעמטס הינטערן אויער, דאָס היטעלע אַפּ דער זייט, דעם סאַק צעלאָזט, ווי עפּעס רעכטס, און דער גאַנג איז וואַקלענדיק אין דער ברייט, ווי „מאַכט אַ וואַרע"... און קוקן קוקט ער אַצינד אַפּ אַלע זייטן, צי זעט מען אים כאָטש... ער גייט מיט אייזיק פייגע־ליבעס, דעם גרעסטן פאַבריקאַנט פון שטיוול, מיט זיין איידעם הערשעלע, אַ קאָפּ־שטיק און האָט נאָך צו דרייצן יאָר פאַרקלונגען דאָס שניידערשע שולכל מיט זיין לייענען אין סייפער... ווייבער האָבן דורך שפּאַרעס אַריינגעקוקט... און מיט די אַלע און מיט דאָווידל ראָזענצווייג אויך — איז ער, כאַים־יאָסעלע, כאַוער און גייט מען טאַקע צו דאָווידל ראָזענצווייג אין שטוב אַריין...

אין אַ באַזונדערן קאַבינעטל, ווו דער „אוסטאַוו" רוט, זיינען זיי אַלע אַריין און געזעצט זיך אַרום טיש, פּאָנעם צו פּאָנעם, אייזיק פייגע־ליבעס האָט אַרויסגעוואָרפן אַ רובל פון זיין פּאָרטמאָנע אַפּן טיש אַרופּ און אַ ווונק געטאָן, זאָל מען ברענגען אַ שנאַפּס אָדער וואָס...

כאַים־יאָסעלע האָט שוין געוואָלט כאַפּן און לויפן, נאָר דאָווידל ראָזענצווייג האָט אים באַם אַרבל אָנגעכאַפּט: כאַלילע־וועכאַס... און ער האָט געמאַכט אַ קרום פּאָנעם. זאָל גאָט שומער אומאַציל זיין. און אַ קלונג אָן באַ דעם מויערקעפּל אַפּ דעם טיש האָט ער געטאָן, האָט זיך די טיר אַ פּראַל אויפּ געטאָן, און דאָס זינדל איז אַריינגעפלויגן:

— וואָס פאַרלאַנגט דער פאָטער?...

— עס זאָל געבערענגט ווערן שנאַפּס און ביר... — האָט ער דעם רובל דערלאַנגט.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום זיינען שוין פלאַשן מיט גלעזער געשטאַנען אַפּן טיש.

דאָווידל ראָזענצווייג איז ארופּ אין דער הייך, דעם ראָליעט אראָפּ־צולאָזן איבערן פענצטער:

— מע וועט זיי ווייזן, די לאָבוסעס... — האָט ער, נאָכלאָזנדיק די שטריקלעך, מיט אָנגעשטעלטע בליקן אפּ אייזיק פייגע־ליבעס, געטיינעט.

— מע וועט זיי דושען!... — האָט ער געענטפערט און א צי־געטאָן זיך בא די צוויי שפּיצן פון דער באָרד.

— מיר וועלן אויך מאכן א כעוורע, כעוורע קענעגעד...[45] האָט הערשעלע אונטערגעכאפּט.

— א צעטל וועט מען אויסשטעלן, און אלע באלעבאטים וועלן זיך איינשרייבן... — טאנצט דאָווידל ראָזענצווייג אונטער, ארויסווייזנדיק זיין כאריפעס וועגן א פּלאן מיט אן אָרדענונג...

— און דו, פיינער באָכער, ווענדט זיך אייזיק צו כאיִם־יאָסעלען, וואָס קען זיינע אייגענע אויגן נישט גלויבן, מיט וועמען ער זיצט אלץ, — דו האָסט גאָר מוירע אריינצוקומען צו מיר אמאָל, גלייך איך וואָלט גאָר קיין פאבריק נישט געפירט?... מענטשן האָבן מאויל... און אז איך דארף אן ארבעטער, א באלמעלאָכע... מוז איך מיך בעטן...

— איך וועל אייך זאָגן דעם עמעס, רעב אייזיק, — האָט יאָסעלע א פּאָר גראָבע ליפּן אופגעשטעלט, ווי אין הייסער קאשע אריינצובלאָזן, — איך האָב אליינ אויך געטראכט, אז איך וואָלט געוואָלט ארבעטן בא אייך. —

— אוואדע, אוואדע... — איז דאָווידל ראָזענצווייג אונטערגעשפּרונגען, — ביסט דאָך עפּעס א היימישער יונג, און דער שווער דיינער, — ווארפט ער פינקלענדיק איבער די בליקן אפּ אייזיקן, — איז דאָך אוואדע פון אונדזערע מענטשן...

פון דעמלט אָן האָט שוין כאיִם־יאָסעלע געארבעט בא רעב אייזיקן —

רעב אייזיק פּלעגט אים גוטברודערשאפט א פּעטשל טאָן אין די פּלייצעס:

— כאיִם־יאָסעלע, זאָלסט שטרייקן גלייך מיט זיי... — האָט ער מיט א גיפטיק שמייכעלע אָנגעוויזן אפּ די איבעריקע געזעלן, — זאָלסט זיין א גלייכער קעמפער. הערסט?

— כאַים־יאָסעלע, — האָט ווייטער דאָס איידעמל, א קלוגער יונג און נאָך א באַלקוירע דערצו, זיך אָנגערופן, — כאַים־יאָסעלע, דער נאטשאַלניק איז גאָר א נאר... וואָס מאכן זיי, די היגע קעמפער, מיט אזא קאפּ זעלנער, וואָס ער האָט אראָפּגעשיקט צו זיי? — אף איין צאָן אויך נישט.

— מע וועט זיי געבן, די קעמפער... — האָט כאַים־יאָסעלע מיט אָנגעבלאָזענע בעק א זאָג געטאָן.

א טייל געזעלן האָבן די אויגן אראָפּגעלאָזט, א טייל האָבן נארישלעך געשמייכלט, קוקנדיק זייערע דריי באַלעדינים אין די אויגן אריין.

זיי ווייסן גוט, אז היינט א ליאדע שאָרך צום נאטשאַלניק איז שוין געגנוג... און כאַים־יאָסעלע סוידעט זיך טאקע אַלעמאָל מיט הערשעלען...

עס קומט, לעמאָשל, פּארנאכט, טוט אים הערשעלע א זאָג:

— זע דיך נאָך דאָרט מיטן הוילן יאַלאג מיטן רויטן שאַלעכל אפן האַלדז...

טרעפט זיך שוין כאַים־יאָסעלע מיט יענעם אפן שולהויף, צווישן מינכע און מיירעוו און גייט אים דאָס רויטע שאַלעכל פון האַלדז אראָפּרייסן, און עס מאכט זיך א געשלעג.

בייזערט זיך דער שווער אף כאַים־יאָסעלען, פּארוואָס ער האָר־געט זיך ארום טאָג מיט נאכט, בלאָזט ער אָן די בעק און קוקט אים אָן:

—אזוי — זאָגט ער, — זיי לאָזן ניט פּארדינען... שטרייקערס!...

און אז דער זשאנדארמסקער קאפּיטאַן האָט אָנגעהויבן אָן אָפּ־טער גאַסט צו ווערן אין שטעטל, פּלעגט מען שוין אין אזא טאָג באגעגענען דאַווידל אדוואָקאַט מיטן זונדל לויפן פּארפּאָכעט אין די שאבעסדיקע קאפּאָטעס!

— וואָס לויפט דיין טאטע אַלץ אינייִנעם צום קאַפּיטאַן? — האָט עמעצער דעם זונדל געפרעגט.

— וואָס דען? — האָט דאָס זונדל ברייטלעך געענטפערט, — נאָך וועמען דען זאָל ער שיקן, דער קאַפּיטאַן! — ס'איז דאָך א שטאָט מיט בידלעס (בעהיימעס)... ער האָט דען מיט וועמען א וואָרט צו רעדן, אז ער קומט?...

די אַרבעטאָרער אין די וואַרשטאַטן פֿלעגן שוין זיצן שטיל, ווי די לעמלעך. און וואָס שטילער זיי זיינען געוואָרן, אַלץ גרעסער איז כאַיִמ־יאָסעלע געוואַקסן — שלאָגט זיך אַלע פּאַרנאַכט מיטן הויכן יאָלאָג און באַגעגנט אַלע אינדערפֿרי אַ „גוט־מאָרגן״ פֿון דאָווידל אַדוואָקאַט, טייל מאָל — נאָך מיט אַ שמייכל...

און איינמאָל אינדערפֿרי, די זון האָט שוין געשייַנט, די ערד איז נאָך געווען מיט פֿייַכטן טוי באַדעקט, און אָפּגעווייַסט זיינען געווען די שפּענדלעך און שטריען, וואָס האָבן זיך אין מאַרק אַרום־געוואַלגערט, איז כאַיִמ־יאָסעלעס שווער געשטאַנען בײַ אַ פֿור אויבס, פֿאַרטאָן מיטן גוי און מיט נאָך אַ צוויי יידן, — פֿאַלט צו אים צו אַ יידענע מיט אַ קלאָג — און באַלד נאָך איר נאָך אַ פּאָר מענטשן:

— סטייַטש, גוואַלד געשריגן, מע האָט דאָך דייַן איידעם צע־בלוטיקט!...

— אוי, ווי, באַלד אינדערפֿרי?... — האָט ער אויסגעשריגן, צע־טומלט ווערנדיק, און לאָזט זיך לויפֿן אין כאַלאַט מיט די צעפֿלוי־גענע פּאָלעס גלייַך צום הויכן יונגס היים.... דאָ איז אַ קופּע מענטשן געשטאַנען קעגנאיבער די פֿענצטער פֿון אַ גאָרן און אַרופֿגעקוקט מיט אופֿגעשטעלטע פּענעמער. דאָווידל אַדוואָקאַט איז פֿונווייַטנס געשטאַ־נען, פֿאַר זיין טיר, און דאָס צוגעזען. אין סאַמע מיטן רעדל שטייט כאַיִמ־יאָסעלע מיט אַ פֿאַרבלוטיקטן קאָפּ און אַ רויט פֿאַרגאָסן גע־זיכט, און אָט קומט אָנצולויפֿן זיין שווער מיט אַן אימפּעט... דאָ־ווידל האָט אַ שמייכעלע געטאָן און איז צוריק אַרייַן אין שטוב.

און אַז כאַיִמ־יאָסעלע האָט דעם שווער דערזען, האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן צום טירל פֿון הויף, און דער שווער, מיט נאָך מער צעטראָגנקייט, האָט אים אַ שלײַדער געטאָן הינטער זיך, און ער איז פֿאָרויס אַרייַן אין טירל, צו די טרעפּ צו... נאָר פֿון דאָרט אַראָפּ זיינען העלצער געפֿלויגן מיט אַן אימפּעט און נישט צוגעלאָזט. דער הויכער יונג און די מוטער, ביידע שרעקלעך צעמישט, שטייען אי־בער אַ וואַרשטע האָלץ און שליידערן אַראָפּ איינס נאָך דעם אַנ־דערן. און פֿון דער אָפֿענער טיר הערט זיך אַ גוואַלד און אַ גע־טומל פֿון קליינע קינדער און אַ בלאַסן טאַטן, וואָס לויפֿט צו צום פֿענצטער מיט ווילד־אויסגעגלאָצטע אויגן און כאַפּט זיך באַלד צוריק צעטומלטערהייט, קומענדיק צו הילף דעם ווייב מיטן זון. די העלצער

פליִען נאָך מיט מער צעמישטקייט, מיט מער טומל, און כאַיִם־יאָסעלעס שווער קוקט ניט, מיט די הענט פארשטעלט איבערן קאָפּ, הייבט ער אָן ארום אפ די טרעפּ. אין דער רעגע איז דער הויכער יונג אריין אין שטוב, געכאפּט עפּעס פון איבערן קוימען, נישט ווינסדיק אליין וואָס, און צוריק ארויס אנטקעגן...

איין צוויק אונטערן הארץ האָט נאָר כאַיִם־יאָסעלעס שווער דערפילט — און אן אָפּגעקאָכטער איז ער געבליבן שטיין מיט אויסגעגלאָצטע, שטארע אויגן, אוןביידע צדאָדים האָבן זיך א רעגע אָנגעקוקט מיט צעמישטקייט אפ די פּנעמער...

אין דער רעגע האָט יענער אָנגעהויבן צו שטאמלען אפ די פיס און, אָנכאפּנדיק זיך אפ די טרעפּן־אָנלען, אָנגעהויבן זיך אראָפּצורוקן אפ די שטיגן, וואקלענדיק און מיט א מידן קאָפּ...

אראָפּקומענדיק, האָט ער צומישט א קוק געטאָן אין הימל אריין, און מיט אן אָפן מויל, הויל, ווי אָן גומען, האָט ער דעם אָטעם א צי געטאָן... א שרעקלעכן בליק האָט ער געוואָרפן ארום זיך און פארצווייפלט האָבן די אויגן געטומלט... און עפּעס ווי א באהאלטענע קראפט האָט אים געטריבן פון דאנען און צום טיר געפירט... ער האָט זיך פארשפארט מיט ביידע הענט אין דער פאָרטקע און, שאָקלענדיק מיטן גאנצן קערפּער און גלאָנצנדיק מיט די אויגן, האָט זיך אָנגעהויבן א פּוס איבערצוהייבן איבערן אונטערשטן ברעטל, און א שטראָם בלוט האָט זיך פון אונטערן שטיוול א גאָס געגעבן...

דער אוילעם פון דרויסן האָט אים דערזען און איז פארגליווערט געוואָרן...

— גוואלד — — — ווי ג־ע־ל!! — האָט איינער, עפראַיִם, אויסגעשריגן און א טריט געמאכט אנטקעגן, בלייבנדיק שטיין מיט אָנגעצויגענע עלנבויגן, אופגעשטעלטע פויסטן און אן אָנגעשטרענגטן קאָפּ צווישן די אַקסלען, מיט פארהאקטע ציין, ווי ער וואָלט געוואָלט עפּעס איינהאלטן... און געקוקט מיט שרעקלעכע ארויסגעזעצטע אויגן...

— גוואלד, גוואלד!! — איז געוואָרן א געטומל.

נאָר יענער האָט זיך שוין אין א פארמישט ראָד געדרייט, גלאָצנדיק ארום זיך, ווי ער וואָלט גאָרנישט געזען, און צוגעצויגן מיט איין זייט צו דער ערד, האָט ער זיך זייטיק געדרייט, און — א פאל אוּם געטאָן!

— געשטאָרבן!... האָט מען אויסגעשריגן.

— דער שטיוול... — האָט נאָך עמעצער א געשריי געטאָן, און דער גאנצער עולם האָט זיך א וואָרף געטאָן צו דעם דאָזיקן שטיוול און — א שלעפּ געטאָן... ווי פון א קובל ארויס, האָט זיך א גאָס געטאָן אפ אײנמאָל א גאנצע קאַליוזשע שווארצ בלוט.

דער געשטאָרבענער האָט נאָך אמאָל א גלאָצ געטאָן מיט אופּגעריסענע אויגן און צוריק אראָפּגעציטערט די ברעמען... אינ סאמע הארצ־גריבל איז א לאָך געווען ווי אַן איי גרויס. דאָס ווארעמע בלוט בלעזלט זיך נאָך אינ דער טיפער שווארצער ווונד און דאָס לייב מיטן אָנטאָן ווייקן זיך אינ בלוט. — — — — — — — — — —

— —

מע האָט אים געכאפּט אפ די הענט. עפראַיִם האָט אונטערגעהאלטן באַם קאָפּ, וואָס האָט זיך נאָכגעשאָקלט, ווי בא א געשאָכטענער גאנדז. דאָס פּאָנעם איז געל ווי וואקס, דאָס מויל — עטוואָס פארקרומט און פארהאקט אינ העפטיקן שמערצ. און די אויגן — האלב־אָפן, שטאר און פארגלייזט.

די, וואָס האָבן אים געטראָגן, האָבן מיט הענט און פיס געשטאמפּט, און מיט א דערשלאָגנקייט אפ די פּענעמער גערוקט זיך, ווי איין צונויפגעוואקסן קופּקעלע, מיט דעם טויטן אפ די הענט, און כאיִם־יאָסעלע האָט אָנגעהויבן נאָכצולויפן מיט האקן זיך אינ קאָפּ און מיט א ריטש:

— מיין טייערער שוו־ע־ע־ר!!

נאָר דאָ איז דער עולם נישט אָפּגעטראָטן פון קעגניבער די פענצטער און ארופגעשריגן מיט אופגעהויבענע קעפּ: אראָפּ! אראָפּ! נעמט זיי אראָפּ!!

און מע האָט אָנגעהויבן לייטערס צוצושטעלן.

און באלד איז עפראַיִם געקומען צוריקצולויפן צעהיצט:

— וואָס טויג מיר שוין צו לעבן, — האָט ער זיך געריסן, — די אָרגאניזאציע האָט געשאָכטן!... נאט אײַך — מענטשן, שעכט! — האָט ער זיך א כאפּ געטון באַם גאָרגל.

— די אָרגאניזאציע... די אָרגאניזאציע... — האָבן אלע ווײַבער מיט א געשטיקט אײַנגעהאלטן קאָל געקלאָגט און געגאָסן מיט טרערן, — א טאטע פון אכט קליינע קינדער...

פלוצלינג האָט זיך דער סטאַרשע באַוויזן, די געלע וואָנצן האָבן געציטערט, די אויגן — שאַרף פאָרויס געבליקט איבערן אוילעמס קעפ און איבער די פענצטער אינדערהייך, דאָס היטל מיט דער קאָ־קאַרדע — פעסט איינגעזעסן איבערן קאָפּ, און די שווערד אין דער שייד האָט ער מיט דער האַנט אונטערגעהאַלטן, נאָר א שפרונג אַרופ צו טון.

דאָס געטומל איז נאָך גרעסער געוואָרן. דער אוילעם האָט נאָך מיט מער פלאַם צו די פענצטער אַרופגעקוקט, און עפּראָ׳ים דער ערשטער, און הינטער אים נאָך עטלעכע, האָבן זיך א וואָרפ געטון אַפ די לייטער אַרופ, אַרופשרײַענדיק מיט בלוט־אָנגעגאָסענע געזיכטער.

דאָס געוואַלד פון שטוב איז געגאַנגען ביז אונטערן הימל. און אָט האָבן שוין עטלעכע הענט אין איין שטיי א ריס געטון א פענצטער: א בראָך פון שויבן האָט זיך דערהערט, און א צעשיטער קלאַנג האָט זיך אין א יאַם מיט קוילעס אויסגעמישט, און שטיקער גלאָז האָבן א בליץ געטון איבער א יאַם צעפלאַמטע פּנעמער, מיט ברענענדיקע אויגן און שוים־שפריצנדיקע מײַלער.

אין די אָפענע פענצטער זעט מען ניט מער, ווי שוואַ... מיט האַסטיקע באַוועגונגען. מע איז שוין אַרײַן אינוויינ... ...יך זיצן נאָך רײַטנדיק איבער די פענצטער, און הינטער זיי ... ...יי לייטערס מיט מענטשן באַקלעפּט... קעפּ איבער קעפּ און ...ייצעס איבער פּלייצעס. און א גאַנצע מאַכנע האָט זיך שוין דורך דעם טירל פונעם הויז א לאָז געטון און געפּאַקט זיך איינער איבערן אַנדערן.

— אַראָפּ!! אַראָפּ!! האָט עס איבערן פלאַנקן פון הויף געהילכט, און א געקלאַפּערײַ פון העלצער אָן העלצער, אויסגעמישט מיט מע־שוגע־ווילדע קוילעס, האָט די לופט מיט מעשוגאַס און בעהאָלע אָנגע־פילט, און באַלד — א שטאַרקער קראַך האָט זיך פון אינוויינעניק מיט די טירן אָנגעשלאָגן. דאָס טירל איז שוין ווײַטעד פול אָנגעשטאָפּט, מע פּאַקט זיך שוין צוריק אַרויס. און אָט — דער פּאָטער. דאָס פּאָנעם בלאַס און צעמישט, פּופּציק הענט שטופּן זיך מיט אים פון טירל אַרויס. דעם זון אויך. מע דערקענט איז שוין קיין פּאָנעם נישט, רויט, פאַרגאָסן. אין גאָלן קאָפּ, און די האָר טונקען זיך אין בלוט. בא דער זײַט טויער פּרעסט מען אים צו דער וואַנט, מיט דעם קאָפּ אַרונטערגעריסן. העלצער הייבן זיך אויף און אָפּ איבער זײַן קאָפּ;

דער אוילעם, ווי איין צונויפגעגאָסענע קופּע מיט טויזנטער, טויזנטער רירעוודיקע אייוורים, גוואלדן, טומלען, און א געשלעגעריי פון העלצער אָן העלצער האָט אלץ ארום און ארום פארכאפּט — ביז דער יונג איז אונטער די קלעפּ איינגעשלונגען געוואָרן. מע זעט אים שוין ניש, נאָר דער אוילעם קוקט אראָפּ מיט איינגעבויגענע קעפּ אין סאמע מיטן רעדל אריין און קנאקט צו מיט די פיס. און דער סטאר־שע אינדערמיט רייסט זיך, די אָדערן אפן האלדז שטעלן זיך אוף, און די אויגן ווערן אים פארגאָסן מיט אן אָנגעצונדנקייט, און ער שטופּט און אמפּערט זיך, ארבעטנדיק מיט די הענט און מיט די אקסלען אפ אלע זייטן. נאָר די קופּע איז ווי צונויפגעגאָסן, איינער אָן אנדערן קלעפּט און אלע אינאיינעם זיינען פארכאפּט אין איין ברען, אין איין ווילדער טייווע, וואָס פלאמט דאָרשטיק אין אלע פּענעמער און שטורעמט אין דער גאנצער קופּע. א גאָלע שווערד האָט פּלוצלינג א בלאנק געטון אין דעם סטארשעס האנט, גלייך אופ־געהויבן איבער די קעפּ. דער אוילעם האָט זיך א רוק געטון הינטער זיך, ווי פון א קאלטן שפּריץ וואסער אפ דעם נאקעדיקן לייב... און גע־קוקט דערשראָקן מיט אן איינגעהאלטענעם אָטעם...

— „אָפּשטופּאט!" — האָט דער סטארשע אויסגעשריגן.

און אז דער אוילעם האָט שוין די בליקן אָפּגעלאָזט פון דער שווערד מיט אָפּגעקילטע געזיכטער, האָט ערשט דער סטארשע אופ־געשטעלט דעם יונג, וואָס איז געלעגן אפ דער ערד און געקרעכצט, באשיצנדיק מיט ביידע הענט דעם צעבלוטיקטן קאָפּ. אונטערהאלטנ־דיק דעם יונג אונטערן אָרעם, האָט ער דעם פאָטער, וואָס ער איז אויך געלעגן אפ דער ערד און געריסן זיך בא די האָר מיט א יע־מערלעך געשריי — געהייסן נאָכפירן נאָך זיך, און ער מיט דעם יונג זיינען געגאנגען פארויס. א פּאָר פארשוין האָבן דעם פאָטער געפירט, און דער אוילעם האָט זיך ווייטער דערוועקט און א לאָז געטאָן זיך נאָך דעם סטארשע מיט דעם יונג, און אלעסאָל האָט זיך אן אנדער פארגאנוועס מיט א קלאפּ איבערן קאָפּ אָדער איבער דער זייט. און שרעקלעך ברענענדיק האָט עפראָים געטשאטעוועט מיט א דראָנג אין דער האנט... דער גאנצער אוילעם איז נאָכגעלאָפן ווי א צעלאָזטע סטאדע, און עפראָים האָט זיך אלץ בא די זייטן געשארט און גע־לאָקערט מיט דעם [illegible]אנג איבערן מויעך... און יעדעס מאָל, ווען ער

האָט אים געגעבנ א הייב אופ איבערנ יונגס קאָפ, האָט דער פאָטער זיכ א ריס געטונ אונ מיט אנ אויסגעשטרעקט פאָנעמ אונ אויסגעזעצטע אויגנ דעמ הייב אונטערגעכאפט, ביז עס האָט א הילכ געטונ, אונ דער דראָנג איז צוריק אָפגעשפרונגענ מיט אימפעט פונעמ קאָפ. צוויי געשרייענ האָבנ זיכ אפ איינ מאָל ארויסגעריסנ, צוויי אָפגעריסענע געשרייענ אונ דערווייטערטע איינס פונעמ אנדערנ, אונ בא יעדנ פארנעמ האָט עפראָימ געזוכט אונ געפינקלט מיט די אויגנ... אונ אָט האָט ער א כאפ געטונ מיטנ שפיצ האָלצ קעגנ אנ אויג, געציפעוועט אונ — א קנאק געטונ!... דער יונג האָט זיכ שרעקלעכ א וואָרפ געטונ מיט א געשריי פונ א הארצ־פלאצ. אונ דער פאָטער איז שוינ געלעגנ איבער אים, מיט ביידע הענט אינ זײַנ קאָפ ארײַנגעקלעפט, אונ ציטערנדיק מיטנ גאנצנ גופ, צוגעדריקט זיכ צו אים, אונ נאָכ יעמערלעכער, נאָכ ביטערער געשריגנ. דער אוילעמ האָט דערפילט, אז ס'איז שוינ גענוג. דער סטארשע האָט נאָכאמאָל געפרווט ארויסכאפנ די שווערד, אונ דער יונג האָט שוינ געזאמלט, געוואקלט זיכ אפ די פיס, געגאנגענ אונ געפאלנ, געפאלנ אונ געגאנגענ. דאָס אויג איז שוינ אָנגעלאָפנ אונטערנ שטערנ, ווי די גרעסטע קארטאָפליע גרויס — שווארצ אונ פארצויגנ. דער קאָפ איז צעשונדנ. שטיקער פעל מיט שטיקער האָר הענגענ נאָכ. דאָס בלוט האָט דעמ קארק געוואשנ אונ איבער די פלייצעס גערונענ — קאמ מע האָט אימ דערפירט, אימ מיטנ פאָטער, צו דער קאנצעליאריע.

אצינד האָט זיכ דער אוילעמ א לאָז געטונ צוריק איבער דער גאס זוכנ „שטרייקערס“. צוזאמענ זײַנענ אזיכ געלאָפנ פארברודיקטע פענעמער מיט אוימגעשמירטע בערד, די ארבלענ פונ די בלויזע העמדער פארשארצט אונ מיט „פראווידלעס“[10] אינ די הענט... אונ געזוכט האָט מענ אינ אזוינע שטיבער, ווו עס איז קיינ שטארקער טאטע נישטאָ, קיינ צו גרויסע מישפאָכע. אונ איינעמ האָט מענ געכאפט אונטער דער בריק, אונ ער האָט זיכ באהאלטנ אינ דער זײַט, ווו דאָס־וואסער איז אויסגעטריקנט אינ די היצנ, האָט מענ אימ שוינ געלאָזט ליגנ אָפ דער־ שווארצער, ווייכער ערד דאָרט, אונ ווייסט גאָט צי האָט ער נאָכ געקענט מיט אנ אייווער רירנ. דאָס פאָנעמ צעהאקט, ברוינ אונ בלאָ, געשוואָלנ, אז מע האָט קויו אויג נישט ארויסגעזענ. די ליפנ פארברענט, אונ מע האָט אימ איבערגעלאָזט, ווי אנ אָפגע־

ריסענעם זאק שעטשקע נאָך א יאריד. און ווידער ווערט א געקאָך: די ברידער דעם געהארגעטנס פּאָרן שוין, זיי פּאָרן... מע האָט געגעבן א דעפּעשע נאָך זיי אַף דער וואַרשעווער ליניע, — וווּ זיי פּאָרן ארום מיט א גאנצער כעוורע שוטפים, שפּילן אין „טשערוואָני־ראז“, „טשערוואָני־דווא“. און דער אוילעם האָט זיי שוין ווי מיט ליכט אויסגעקוקט. דאָ וועט זיך ערשט אפּדאָסנײַ מאכן... און אין האַלבן טאָג האָבן א פּאָר פערד מיט א וועגעלע, פול אָנגעפּאקט מיט פּאַר־שווינע, געזועצט איבערן שאָסיי גלײַך אין שטאָט ארײַן, מע האָט די פערד נישט געקענט אײַנהאלטן, אינמיטן לויפן זײַנען די פארשווינענע אראָפּגעשפּרונגען פון דער פור. קאפּעליושן, און אזוי יונגען אין מאַ־רינארקעס, מיט לאַקירענע שטיוול און גלאַנצנדיקע דאשקעס — די ברידער מיט די שוטפים און נאָך צו עטלעכע פרעמדע, מינסקער פּאָביטניקעס. אין די הענט האָבן א בלישטש געטון בלאַנקע מעסערס מיט רעוואָלווערן און מע האָט זיך געלאָזט לויפן אין מארק ארײַן מיט געשרייען איבער דער גאס: „אונדזער ברודער, אונדזער בלוט!“...

זײַנען זיי דאָס ערשטע ארײַן צום ברודער אין שטוב. אַף דער ערד איז ער געלעגן, מיט א ווייס לײַלעך איבערגעדעקט און מיט ברענענדיקע ליכט צוקאָפּנס, און ארום אים איז געלעגן דאָס ווײַב מיט א פולער פּאָדלאָגע קינדערלעך, אײַנגעטיפט די קעפּלעך בא די זײַטן פון פאָטער. און ווי די ברידער האָבן דאָס דערזען און א דעק אָפּ געטון דאָס פּאָנעם, האָבן זיי זיך א וואָרף געטון אַף דער ערד צווישן די קינדער און גענומען זיך שלאָגן אין די קעפּ ארײַן — „גוואַלד, אונדזער ברודער!“... און די שטוב איז געוואָרן פול מיט גע[illegible] [illegible] הארצרײַסנדיקע קוילעס. האָבן די שוטפים זיך צוגערוקט [illegible] טיר און געוואָלט ארויס מיט די מעסערס אין די הענט, איז [illegible] ווײַב צוגעלאָפן און מיט ביידע הענט פארשטעלט די טיר און יאָמערלעך געוויינט: אז איר וועט שוין אפילו די גאנצע שטאָט אויסשעכטן, וועט מײַן מאן אויך ניט לעבעדיק ווערן...

זיי האָבן זיך אוועקגעדרייט פאר ראכמאָנעס און די מעסערס אין די קעשענעס ארײַנגעלייגט.

נאָר אָפּן הויף האָבן זיי שטעקנס און העלצער געכאַפּט און זײַ־נען ארויס אַף דער גאס.

פון די ווידשטאָטן האָט מען ארבעטער ארויסגענומען. פון די

בוידעמער אראָפּגעשלעפּט און געפירט זיי אונטערן געהילכ פון די שטעקנס. דער גאנצער מאַרק האָט ווי אין א קעסל געקאָכט! מע לויפט ארום צעהיצט מיט אָנגעצונדענע געזיכטער, מיט א בלוט־דורשטיקייט אין די ברענענדיקע אויגן, פֿענעמער פלאַקערן, און בלוט האָט אין דער לופט געשפּריצט, איבער קעפּ אין בלוט איינגעטונקען, די שטיינער האָבן זיך אין בלוט געוואשן. דער הימל גרוילט, די זון איז רויט. אַ שעכטהויז ארום און ארום, און דער גאנצער מאַרק איז פאַרהעמערט און פאַרהאַקט.

אין דער אייגענער צייט האָט זיך איטשעלע איבערן מאַרק באַוויזן מיט אן אייזערנעם פּרענט, וואָס ער האָט ערגעץ פון א לאָדן אָפּגעדרייט, אין דער האַנט. מיט אייזן־שטאָלענע טריט האָט ער זיך איבערן מאַרק אהודכגעשניטן. מענטשן קוקן אים נאָך מיט שרעקלעכע אויגן, און ער האָט זיך שוין אין מאַרק־געסל אריין אראָפּגעלאָזט. פון דאָרט ווייטער אין א גאס אריין, און ער איז צו צו אן אָפן פענצטער פון איינזיק פייגע־ליבעס הויז.

— ווי זיינען זיי, די געזעלן?—האָט ער א פרעג געטון הערשלען, ארומקוקנדיק זיך איבער די ליידיקע ווארשטאַטן...

— וואָס פאר א געזעלן? —איז יענער בלאַס געוואָרן ווי די וואַנט.

— צעלאָפן?...

— צעלאָפן... אָ... אָט ליגן די שוסטער־מעסערס... — איז הערשעלע ערשט צו זיך געקומען, אויסשפּרייטנדיקביידע הענט, ווי אן אומגליק וואָלט אים געשען...

איטשעלען האָט זיך דאָס פּאָנעם פאַרקרימט און, אָפּטרעטנדיק פון פענצטער, האָט ער א שמעטער געטון דאָס אייזן אָן דער ערד!

ער האָט אָנגעהויבן צו אנטלויפן, ווי משוגע, און פון מיטן וועג האָט ער זיך צוריק געכאַפּט — א כאַפּ געטון דאָס אייזן און איז ווייטער אנטלאָפן, ווי עמעצער וואָלט אים בא די האָר געריסן — אזוי ווילד, אזוי צעטראָגן.

אף דער אייגענער גאס האָט ער נאָך אין איין פענצטער אריינגעקוקט און ווייטער נישט געפונען קיינעם.

אצינד איז ער שוין רויק געוואָרן. און מיט אן אראָפּגעלאָזטן

קאָפּ האָט ער ווײַטער געשפּאַנט, טראָט בײַ טראָט, און די הענט מיט דעם אײַזן פאַרלייגט הינטערן רוקן.

אָנקומענדיק אַף אַ גאַס, איז ער פאַרבײַגעגאַנגען פאַר אַ הויז, ווו ער האָט דערהערט אַ געשריי און אַ שרעקלעך געררודער פון הינ־טער דער הויז־טיר. ער איז אַרויף אַף דער שוועל און שטיין גע־בליבן פאַרגליווערט. די גאַנצע באַנדע מיט די שטעקנס און רעוואָל־ווערן אין די הענט זײַנען דאָ געשטאַנען אַף דעם הויף און האָבן געסטראַשעט אין אָפענעם פענצטער אַרײַן... און אָט האָט מען אַ פיר אַרויס געטון איינעם, טעוועלען, אַ יינגל פון אַ יאָר אַכצן, וואָס האָט דאָ געאַרבעט בײַ געריי, פון טיש אוועק האָט מען אים אַרויס־גענומען, נאָך מיט די פאַרשאַרצטע אַרבל. אַ פאַרסאַמטן בליק האָט יענער אין דער אָפענער הויז־טיר געוואָרפן... איטשעלע האָט דאָס דערזען, און באַלד האָט זיך אָנגעהויבן דאָס געקנאַקערײַ איבערן קאָפּ — האָט ער, איטשעלע, מיט אַ ווילדן קרעכץ זיך אָנגעכאַפּט אָן דער טיר, ווי איינער, וואָס האָט די וואָג פאַרלוירן פון אַ שרעק־לעכן שמויס, און געריטשעט האָט ער ווי אַן אָקס. שרעקלעך האָט זיך זײַן געזיכט פאַרקרומט, און די אויגן, ווי צוויי שפּיזן, האָבן אין געשלעג אַרײַן געקוקט... ער האַלט זיך אָן דער טיר מיט פאַר־האַקטע ציין — אַ מריטשען פון אומבאַהאָלפנקייט. אַן אָקס אונטער די שטריק האָט געמריטשעט, ווען מע האָט אים מענאַצייעכט גע־ווען — און באַלד האָט ער זיך אַ כאַפּ געטון און איז אַרויס אַף דער גאַס. דערשלאָגן איז ער און פאַרסאַמט ביז אין לעצטן טראָפּן בלוט!

ער איז אוועק אַהיים און אַ וואָרף זיך געטון אַף זײַן בעטל מיטן פּאָנעם אַראָפּ — דאָס גאַנצע בעטל האָט זיך געוואָרפן מיט אים צוזאַמען, געציטערט, געקרעכצט מיט אים צוזאַמען. פון יעדן קרעכץ, יעדן וואָרף — האָט די שטוב געציטערט, דער בעליק וועט אײַנפאַלן און די ווענט וועלן צעליייגט ווערן. די מאַמע און די שוועסטערלעך מיט די ברידערלעך האָבן נאָך פונדערווײַטנס געקוקט אַף אים, און אַף די שפּיץ נעגל זײַנען זיי געקראָכן מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם אָטעם...

אַזוי איז ער אָפּגעלעגן אַ גאַנצן מעסלעס אַף איין אָרט, קיי־נער האָט אים ניט געטשעפּעט, נישט געפרעגט...

צומאָרגנס, אז ער איז נאָר פון בעט אראָפּ, האָט ער מיט די ערשטע ווערטער געפרעגט, וואָס טעוול מאכט, און אז די מוטער האָט אים געענטפערט, אז מע ווייסט נישט, צי ער וועט לעבן, האָט ער דעם קאָפּ אראָפּגעהאָנגען.

און אים האָט זיך פאָרגעשטעלט טעוולס בליק, וואָס ער האָט געוואָרפן אין הויז אריין: קען דען א לעבעדיקער אזוי קוקן?... — האָט ער געטראכט. דאָס פּאָנעם איז אים שטארק פארענדערט געוואָרן, בלאס און אין די אויגן איז געלעגן דער געוויינלעכער, פייכטער גלאנץ...

ער איז ארויס פאר דער טיר און האָט זיך דערוווסט פון פעלד־שער, אז טעוולען וועט גאָרנישט זיין.

די זון האָט אים גלייך אין פּאָנעם אריין באגעגנט.

א העלע ליכטיקייט איז איבערן מארק אויסגעגאָסן, און איטשע־לע האָט די ברעמען צוגעמרוושעט און נישט געקענט קוקן אין דער ליכטיקייט.

נאָר א שטילקייט עס איז... צו שטיל — האָט זיך אים געדאכט. די געוועלבלעך שטייען אָפן. די קרעמער אין די טירן. פּונקט ווי אמאָל... זיי קוקן אין מארק אריין. נאָר שטיל, צו שטיל... א ריינער, בלאָער הימל, און אויך שטיל... די זון פינקלט און ציטערט צו. א יאם ליכטיקייט האָט זיך צעגאָסן. די אָפּגעווייסטע מויער פון די מארק־געוועלבער בלאנקט. נאָר א שטילקייט... ווי נאָך א לעווייע...

ער האָט זיך פארטראכט, איטשעלע... א פּאָר שניידערלעך מיט מאשינען אף די פּלייצעס — איינגעהויקערט די קעפּלעך מיט די שפּיץ בערדלעך אויסגעשטעקט אונטער דער מאסע, און די עקן פּאָלעס פון די צעלאָזטע כאלאטלעך האָבן זיך וויי־טער און ווייטער נאָכגעווישט אָן דער ערד. איטשעלע האָט דעם קאָפּ אויסגעדרייט — ער האָט זיך דערמאָנט אָן מענאשע אייזנקרעמערס טויט... ווען ער איז נאָך אף דער ערד געלעגן, האָבן שוין די טעכטער געגאנוועט, איינע אונטער דער אנדערערס וויסן — דאָס יאָנטעוודיקע געפּעס פון בוידעם אראָפּ... נאָר אצינד איז ער שוין אף אלץ באשטאנען, אבי טעוולען זאָל גאָר־נישט שאטן...

פארנאכט, ווען איטשעלע איז געזעסן אין שטוב, איבערגעביסן און א גלאָז טיי צוגעטרונקען, — ווייל נאָך א טאָגעס וויל די מאמע,

ער זאָל דאפקע טרינקען א גלאָז טיי, — זיצט ער אזוי, קומט אריין א קליין יינגל מיט פארפלאמטע בעקלעך און לויפט־צו צו איט־שעלען:

— איטשעלע, — רוימט ער אים איין, — װארשעװער זיינען אראָפּ־געקומען, ארבעטער... מיט רעװאָלװערן... אונטער דער שטאָט שטייען זיי!

איטשעלע האָט א װאָרף אנידער געטון דאָס גלאָז אפן טיש און איז אװעק מיטן יינגל.

באלד האָט זיך אין מארק אריין א שיט געטון א ביסל כעװרע, א מאן אכצן, און איטשעלע אינדערמיט, קאפעליושלעך מיט מאָדנע בלאסע פּנעמער און שטילע אויגן. ס'איז נישט היימלעך געװאָרן. דער מארק האָט אָנגעהויבן צו שװייגן און צו קוקן... קרע־מערס און קרעמערקעס שטייען שוין אין די טירן פון די געװעל־בלעך, מיט א רעטעניש אין די אויגן, און האלטן שוין גרייט א פוס פון דער שװעל אראָפּ, נאָר די טירן צו פארקלאפּן.

נאָר דאָס מאָל איז שטיל אריבער. די לעװייע איז נאָך באנאכט געװען, און די שלעגערס זיינען זיך שוין פאנאנדערגעפאָרן. נאָר די ברידער — „זיינען זיי דאָך ברידער" — האָט איטשעלע געזאָגט...

האָט זיך דאָס שטעטל אומזיסט דערשראָקן און פּני די לאָדנס פארמאכט, צומאָרגנס איז שוין זייער געביין נישט געװען. מענטשן האָבן דערציילט, אז זיי האָבן נאָך אויסגעשאָסן אין דער לופט, איי־דער זיי זיינען ארויף אף דער פור...

אין שטעטל איז צוריק שטיל געװאָרן, און אלע האָבן שוין געװוסט, אז פון היינט אָן איז איטשעלע די אָרגאניזאציע...

דאָװידל אדװאָקאט האָט זיך װייטער װי א יאָסעם ארומגעדרייט, און טיילמאָל, פאר בענקלעכקייט, פלעגט ער זיך צורוקן צו װעלכן עס איז פון די אכדעס־לייט און דערציילן אים פון די צייטונגען און לויבן די ביאליסטאָקער שטרייקערס מיט די באקװער סרייפעס — ביז אין טאָג אריין.

גאנץ יאָנטעװ האָט זיך דער הימל נישט אויסגעלייטערט. עס האָט געקאפּעט און געקאפּעט, נאָר סימכעסטוירע איז געװאָרן אביסל פרייליכער. דאָס יונגװארג האָט זיך אף דער גאס ארויסגערירט און

געמאכט א קלאפ אין בעסמעדרעש בא די האקאפעס — וואס קלאפ הייסט... אדער ווי איטשעלע זאגט — א „זבענק".

דאס איז געווען דער אנהייב אפ א גאנצן ווינטער. אין א צייט פון אלגעמיינע שטרייקן, אדער ווי בא אונדז הייסט דאס — „אלטע געמיינע שטרייקן", פארט מען צוריק נישט ארויס. די פאצעטלעך זיינען געבליבן אינדערהיים, און דאס שטעטל האט געמאכט פאר זיך שאבעס: א שטרייקל לויט יעבוילעס 48.

דערנאך האט מען זיך דערוווסט פון די נייס־צייטונגען און פון די פראקלאמאציעס, אז דאס הייסט א „גענעראל־שטרייק"...

האבן זיך אלע טאג געזאמלט אפ דער גאס גאנצע קופעס יונגען, ווי הונגעריקע וועלף, א גאנצן טאג אריין און ארויס פון טשיינע, די טיר רוט נישט, יונגען פון אינווייניק, יונגען פון אויסווייניק, מע דרייט זיך און מע קוקט זיך איינער דעם אנדערן אין די אויגן אריין, עפשער וועט מען קענען דערוויילע עפעס כאפן „גוט־ברודערשאפט", אדער לייען אפ דערוויילע, אבי נישט ארומצוגיין אזוי טויט־הונגעריק... שפעטער, — אז עס וועט זיך מאכן ארבעט, לאכט זיך אזא שטייגער אויס... דערווייל אבער איז נישט גוט. מע מוז געפינען אן אייצע, אנישט איז א סאף פון דער וועלט... גיט מען זיך א לאז איבער דער גאס, א שטיק דרייסיק יונגען, גלייך צו ארג שויכעט.

דערזעט ער די בראכ, רוקט ער זיך אפ אין א ווינקל אריין און קוקט מיט א בלאס פאנעם און דערשראקענע אויגן... דאס ווייב ווידער, א דיקלעך מענטש, קריגט זי באלד דעם שלוקעכץ, הייבט זי אן צו קרייען און כעוורע — נאכ, איז עס געווען ווי א האן, אשטייגער, מיט מעשוירערים, און עס איז געווארן א געקרייעריי אין שטוב, איז מען געקומען פון דער צענטער גאס צו לויפן, און קעפלעך האבן זיך אין די פענצטער באוויזן... דערווייל געפינט א יונג א גרויס ברויט אין א שענקל, ווערט עס צעפליקט ווי א שווארצער האן, און שטייענדיקערהייט, פארפלאמט איז עס געווארן... „עס איז נאך גוט, וואס זיי טוען די היטלען נישט אויס צום עסן" האט זיך דער שויכעט אין זיין ווינקעלע געטראכט... און איז קאם אביסל צו זיך געקומען. ער האט לייכטער אפגעעטעמט און געפרעגט: קינדערלעך, וואס איז אייער באגער ?...

— אונדזער באגער, אונדזער באגער, — האָבן זיך עטלעכע א כאפ געטון, — איר עסט קאָהאָלשע פּופּקעס, דרויבעס, פּיסלעך מיט פליגעלעך, און אונדז ווילן מיר ברויט!...

— אבי נאָר ברויט, און דאָך נאָך נישט אַזא אכזריעס... — האָט דער שויכעט געזאָגט און צוגעשאָקלט מיט די הענט, — הערט זשע, קינדערלעך, — האָט ער זיך נעענטער צוגערוקט, — זאָגט מיר וויפל לעפּיערעך זאָל איך אייך געבן געלט אף ברויט?...

— צען רובל!... האָט זיך איינער א כאפ ארויס געטון.

— צען, צען!! — האָבן אַלע צוגעפּאסעוועט.

— איך קען נישט... איר ווילט מיר ווי טון, — האָט ער גע-ענטפערט.

— וואָס פאר א ווי טון. וואָס פאר א ווי טון, נישט מער ווי אף ברויט מיט א שטיקל הערינג פאר אונדז אַלע!...

און דאָס ווייב איז דערוויל געשטאנען אין א ווינקל באם קוי-מען. דאָס געזיכט אירס האָט זיך מאָדנע געקרימט, די ליפּן האָבן העפּטיק געדרודערט און די ברעמען האָבן געציטערט.

— יויכעוועד. — האָט זיך דער שויכעט אָנגערופן, — מיילע, אז יידן ווילן ברויט, מוז מען זיי געבן... ברענג מיר ארײַן פון שאַכן צען רובל.

זי איז געגאנגען און, שטיין בלייבנדיק א ווײַלע אין דער טיר, האָט זי זיך אומגעדרייט און א צייט לאנג נישט געקענט אָפּרייסן די אויגן פון מאן, דערנאָך האָט זי א בליק געוואָרפן אף דער כעווּ-רע: צווישן וועמען זי לאָזט אים איבער!...

ער וואָלט שויך אפילו געפּונען בא זיך אין שטוב א צען רובל, נאָר גיי, ווייז זיי א וועג...

כעוורע האָט געקריגן די צען רובל אף דער האנט און ארויס אף דער גאס מיט א „הורא!" אז יידן און ווייבער זיינען פון וועג אראָפּגעלאָפן און געשעדיקט זיך לויפנדיק.

דערנאָך האָט זיך ערשט געמאַכט א לעבן אין דער טשיינע. דאָרט איז איטשעלע אויך געווען. איז מען געשפּרונגען איבער טיש און איבער בענק, און איטשעלע האָט געשריען: לעבט, ברידער!! און עטייקט פּעטשלעך אין די פּלייצעס ארײַן: אז איר קענט זיך קערע-ווען, זענט איר יונגעך!...

אזוי האָט עס זיך שוין געפירט טאָג אױף טאָג.

און דאָס שטעטל האָט זיך טאָג אױף טאָג נאָך מער דערוואוּסט, וואָס די נייס־צייטונגען שרייבן, און געהערט אַלץ מער מייסעס און כידושים פון די שטרייקער אין די גרויסע שטעט. פון וויטעס פאָליטיק האָט מען שוין גאָרנישט געוואָלט הערן — קיין רעטעכל וואָלט קיינער נישט געגעבן פאַר איר. מע זעט דאָך, אַז די באַנען אפילע שטרייקן!...

און פלוצלינג קומט אָן אַ יעדיע פון פאָגראָמען... גאַנצע צעטלעך פון שטעט און שטעטלעך... שרעקלעכע מייסעס פון „כוליגאַנעס" און „שוואַרצע מייעס", וואָס האָבן בייכער אויפגעשניטן... זויגנדיקע קינדער די קעפּלעך צעדריקט... אַ שוידער האָט אָנגעכאַפּט. די פּענעמער ווערן גרין און געל, די הויט — געגרינצלט. אַן איימע באַפאַלט דאָס גאַנצע שטעטל פון גרויס ביז קליין. מע שמועסט, אַז די כוליגאַנעס רוקן זיך... זיי זיינען שוין אין וואַרשע. פיר טויזנט שטיק זיינען אָנגעקומען מיט דער טעראַספּאָלער באַן. רעב אַווראָם פיינבערג האָט שוין געלאָזט צומאַכן גראָבע פּרענטן צו די טירן, און דער פּראָסטער אוילעם, וואָס האָט נישט קיין אייגענע טירן און נישט מער, ווי וויַב און קינד און אַ צעבראָכן טישל, קלערט אַ טאָנעס צו מאַכן, גייט אַרום מיט פינצטערע פּנעמער, שוואַרץ ווי די ערד. אפילע איטשעלע האָט שוין דעם קאָפּ אַראָפּגעהאַנגען...

פאַרנאַכט, אױפן בליַערנעם הימל האָבן זיך וואָלקנדלעך, ווי גראָע ערדענע טעפּ אין טריבן וואַסער געטוקט, די פענצטער האָבן געקוקט מיט אַ שטילקייט אין גאַס אַריין, און אומעטיקע ייִדן מיט בלאַסע אַראָפּגעלאָזטע פּנעמער האָבן זיך געדרוקט אין בעסמעדרעש אַריין צו מינכע־מייַרעוו.

דער אוילעם איז פּאַרטיפּט געווען אין שמועסן פון הייַנטיקע צייַטן. דער רויך פון די פּאַפּיראָסן האָט זיך אונטערן בעליק צעלייגט. די ליכט־פלעמלעך האָבן זיך ווי אין נעפּל געטוקט, און דער באַלטפּילע איז געשטאַנען מיט די פלייצעס צום ברעטל און אױפן אוילעם געקוקט. דעמאָלט האָט זיך אין בעסמעדרעש אַרייַן — באַוויזן דער באָד־גוי, מיט דער פוטערנער קוטשמע אױפן קאָפּ, צעקנעפּלט דאָס גראָבע, וואַטענע לייַבל פון אונטער וועלכן עס האָט אַרויסגעקוקט אַ שטיקל „קאַרטשיק" פון ברודיקן העמד. ער איז געבליבן שטיין בא

דער טיר מיט בלישטשענדיקע אויגן, ווי א קאַטער קוקט פון א פּיע־קעליק [49] אַראָפּ און האָט עפּעס געשמאָטשקעט מיט די ליפּן, וואָס האָבן אַזוי אָפּט נאַריש געשמייכלט אונטער די בלאָנדע, אָפּגעלאָזטע וואָנצעס. א פּאָר ייִדן, וואָס זיינען הינטערן בעלעמער געשטאַנען, האָבן אים אָנגעקוקט: צי מיינט ער נישט אַמאָל, אַז היינט איז פּריי־טיק צו נאַכט... און באַלד האָט ער געהאַס א גאַנץ רעדל אַרום זיך. „סטאַכ" אָבער האָט נייס צו דערציילן... און ער דערציילט, אַז די „כוליגאַנעס" זיינען שוין אַפּן וועג, מע האָט זיי געט־אָפּן אַפּן וואַר־שעווער שאָסיי, נאָר א גליק וואָס זיי טרעטן דערווייל אָפּ אין אַנ־דערע, קליינע שטעטלעך... ייִדן האָבן מויל און אויערן אופגעשטעלט, געצאַפּלט, געוואָלט אים אין די אויגן אַריינקריכן, אַפּ די אַקסלען זיך אָנהענגען. געוואָר צו ווערן פון אים דעם גאַנצן טאָך... און סטאַכ פוילט זיך נישט, מיט ייִדן לעבט ער זייער גוט, און דערציילט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, ביז ייִדן זיינען אין אַצוועס אַריינגעפאַלן, געשאָקלט מיט די קעפּ און געזיפצט.

און שפּעטער איז כאַנעלע בערטשעס, די טוקערן, יעקומען צו פאָרן פון א דאָרף בא דער סטאַנציע, וווּהין זי האָט אָפּגעפירט פון מיקווע אין א מאַנס פּעלץ איינגעוויקלטע ייִדענע.. איז זי געקומען און דערציילט פאַר די שאָכנטעס, אַז די ייִדענע אַליין האָט טאַקע געזען אינדערפרי א פּאָר קאַצאַפּן אין רויטע העמדלעך, און אין לייביקעס מיט פאַלבן ביז צו די קני האָבן זיך אַרומגעדרייט אַפּ דער סטאַנציע... דאָס זיינען געווען די „כוליגאַנעס" טאַקע. און מיע־דייע [50], צי זיינען שוין נישטאָ גאַנצע הונדערט אַזוינע...

די שאָכנטעס האָבן אויסגעהערט מיט זיפצן: „גאָט דערבאַרעמ־דיקער", און ווישנדיק די הענט איינע אָן די אַנדערע, האָבן זיי זיך איינציקווייז פון שטוב אַרויסגעשאַרט. זיי זיינען שוין נישט גלייך אַהיים, נאָר אָפּגעטרעטן צו אַנדערע שאָכנטעס. די צווייטע צו די דריטע און אַזוי איינע צו דער אַנדערער, ביז מע האָט עס שוין אין בלענדיוועך שטיבל דערציילט. און דערציילט האָט מען עס, אַז האָר און נעגל האָבן זיך קאַפּויר געשטעלט: הונדערט „כוליגאַנעס" מיט שפּיזן און מעסער זיינען שוין אַפּ דער סטאַנציע — א ליאַדע מינוט קומען זיי אָן...

מע האָט אָנגעהויבן די לאָדן צו פאַרמאַכן, אין גאַס איז כוישעך

שטיל... מע האָט נאָר פּישטשען אונטער די פּאַרמאַכטע לאָדן גע־הערט... און צווישנווײַז האָט מען געקענט טרעפן לויפן א צעטומלטן ייִדן, וואָס האָט זיך מיט שרעק אומגעקוקט בא יעדן געסל, בא יעדן ווינקל און איז ווײַטער געפלויגן מיט פּאָלעס, צעלאָזטע אינדער־לופט, ווי די פליגל פון א וויעטראַק [51] ווּהין לויפט אזא שטייגער ייִד, קען מען נישט וויסן, א כיבא אין באָד אפן בוידעם אַרופ אונ־טער די בעזימלעך אַרונטער...

אין דער טשײַנע זײַנען געזעסן יונגען אפן טיש און אפ די בעטן, נאָר אלע מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ: שטיל, קיינער רעדט נישט א וואָרט...

פּלוצלינג האָט איטשעלע אין שטוב זיך אַרײַנגעבראָכן, ווי א דונער:

— וואָס זיצט איר? — האָט ער א געשריי געטאָן, — איר ווייסט בא וואָס עס האַלט?

דער אוילעם האָט אים אָנגעקוקט.

— און אז מע ווייסט?...

— איר גייט מיט מיר?... ווער גייט נאָך קאָסעס צו עטלען אין אייזן־געוועלב?...

דער אוילעם האָט זיך א הייב געטאָן און געקוקט אפ איטשע־לען איבערגעגעבן.

ער האָט אויסגעקליבן נאָר עטלעכע און איז מיט זיי אוועק.

אין א ווײַלע אַרום איז איטשעלע מיט די אונטערהעלפער געקו־מען צוריק צו לויפן מיט בינטלעך קאָסעס אפ די הענט. מע האָט זיי פאַרנאַנדערגעבונדן און עס איז געוואָרן אָ געכאַפּערײַ, די פּענעמער האָבן זיך אויסגעלייטערט, געשטראַלט פאַר פרייד, און די קאָסעס אין די הענט האָבן געבלאַנקט מיט די אויסגעבויגענע שפּיצן אַרופּ.

— צו ווייניק מענטשן, צו ווייניק... — האָט זיך ערשט דער אוילעם אומגעקוקט און מע האָט געשיקט רופן דעם גאַרבער־פּאַכ.

עס גייט ניט אוועק קיין רעגע, קומען די שילוכים צוריק צו לויפן, און נאָך זיי א מיידל מיט א דערעלע [52] אפן קאָפּ און בלי־שטשענדיקע אויגן פון פרייד.

דאָס איז געווען יעקלס שוועסטער, וואָס האָט די בסורע גע־בראַכט, אז יעקל איז געקומען.

— יעקל איז געקומען, יעקל! — ווערט א געדולע.

און דער אוילעם האָט זיך א לאָז געטאָן אין גאס אריין מיט די קאָסעס אין די הענט, גלייך אריין צו יעקל סטאָליער אין שטוב. האָבן זיי אים דערזען, זיינען זיי אים באפאלן ווי די בינען, מיט א פרייד און געפאטשעריי אין די הענט און קוילעס, אז ער, יעקל, האָט נישט געוווסט, אפ וועלכער וועלט ער איז און איז געשטאנען אינדערמיט ווי צעמישט. זיי האָבן אים שיר אפ שטיקער צעריסן. אז ער האָט ערשט אָנגעהויבן מיט די הענט צו מאכן, איינגעשטילט זיי אביסל, האָט ער זיך ערשט אומגעקוקט צו די קאָסעס זייערע: וואָס איז דאָס? הא? האָט ער געפרעגט. דער אוילעם איז עפעס גע-בליבן ווי צעטומלט. זיי האָבן זיך ערשט דערמאָנט, אז זיי האָבן קאָסעס, און דערציילט אים פון די „בוליגאנעס".

— טפו — האָט ער אויסגעשפיגן — פראָוואָקאציע. ס'איז ליגנט: איך פאָר דאָך ערשט פון דער סטאנציע?...

כעוורע האָט די קאָסעס געלאָזט און יעקלען ארויסגענומען אין מארק אריין מיט געזאנג. א פאָר יונגען האָבן זיך א לאָז געטאָן צו דער כעוורע „האכנאָסעס קאלע" [53] נאָך די גרויסע לאמטערן מיט די רויטע שויבן. מע האָט זיי געגעבן א צינד אָן. און אפ הויכע דרענ-גער זיינען זיי געווען פארזעצט, האָט עס דעם גאנצן מארק פאר-לויכטן. מיט א געזאנג און מיט רויטע, באלויכטענע פענעמער האָט די גאנצע קופע יונגען יעקלען ארום די מארק-געוועלבער געפירט. אפ די ווענט פון דער מויער האָט זיך א רויטע ליכטיקייט צעגאָסן. די שויבן פון די אייבערשטע פענצטער האָבן געבליצט, און אין דער פינצטערער נאכט האָט עס אָפגעשלאָגן, ווי א פייער פון א סרייפע. קוילעס און געזאנג האָבן זיך אינאיינעם צונויפגעמישט און איבערן גאנצן שטעטל פאנאנדערגעטראָגן.

און איידער מע האָט זיך דערוווסט, וואָס דאָ טוט זיך, איז אָס שטעטל שיר פון דער הויט ארויסגעשפרונגען. ערשט שפעטער האָבן זיך א פאָר מענער צוגערוקט צום אוילעם יונגען, יעקלען שאָלעמ-אלייכעם אָפצוגעבן, און אין איינוועגס זיינען זיי געוואָר געוואָרן, אז מיט די בוליגאנעס איז ליגנט די גאנצע מייסע. מע האָט גאָט געדאנקט פאר דעם כעסעד און שלאָפן געגאנגען. נאָר סייוויסיי איז שוין דאָס שטעטל נישט געשלאָפן די גאנצע נאכט.

און באלד אינדערפרי איז שוין יעקל סטאָליער מיט דעם סטארשע סטראַזשניק געשטאנען באַם סלופּ פון דעם מארק־ברונעם און האָבן צווישן זיך א קאַטאָוועסל געפירט... יעקל סטאָליער האָט געקלעפּט פּראָקלאַמאַציעס און דער סטארשע האָט זיי אראָפּגעריסן, ווידער א נעץ איין מיט דער צונג און — א לייג צו צום סלופּ, און ווידער א נעם אראָפּ, און ווידער א קלעפּ אָן און ווידער — א נעם אראָפּ. זיינען זיי זיך ביידע געשטאנען, אזוי האַנט בא האַנט, און געקוקט זיך אין די אויגן אריין, עפּעס ווי אָפּגעשמועסט זיך, ביז וואנען דאָס גאנצע פּעקל פּראָקלאַמאַציעס איז איבערגעגאנגען פון יעקלס אין סטראַזשניקס הענט אריין. און ערשט האָבן זיי זיך אפּדאָכניי אָנגעהויבן צו קוקן אין די אויגן אריין. ווי איינער רעדט: נו... נו...

און יידן און ווייבער זיינען געשטאנען פונוויטנס און האָבן געשמייכלט: „וואָס א יונג קען“... — אפּאָנעם, אז ס'איז טאקע קאָנסטיטוציע...

דערווייל איז דער ראָוו אין קאָלפּעק, מיט די לאנגע פּייעס און אין דער וואטענער אטלאסענער זשיפּיצע, געגאנגען איבער דער גאס מיט זיינס אן אוילעם אין בעסמעדרעש אריין, טילים זאָגן. און ווי יעקל סטאָליער האָט דאָס דערזען, האָט ער ווידער אויך צונויפגעקלאַפּט זיינס אן אוילעם אין בעסמעדרעש אריין.

אינדערהייך איז שוין געווען א געזאָגעריי... „מיזמער לעדאָוויד“ הערט מען דעם באלטפילעס קאָל, וואָס ער שאָקלט זיך פארן אָמעד מיט א רויטער פאטשיילע ארומגעגארטלט. דער גאנצער אוילעם ארום שאָקלט זיך מיט און זאָגט מיט, דעם ראָווס קאָלפּעק שאָקלט זיך אין דער וואנט אריין... און דער אוילעם ארום די טישן, נאָך אין די טאלייסים, זיצן אויך איבער די אָפענע טילימלעך און זינגען זיך וויינענדיק צו, שיר ווי די מיסנאגדים...

איז יעקל ארופּ מיט דער גאנצער כעוורע זיינער אפּן בעלעמער. א גאנצע מאכנע — שווארץ איז אויש געוואָרן. און דער ראָוו מיטן אוילעם האָבן זיך אומגעקוקט צערודערט.

— וואָס פאר א טילים?... האָט יעקל סטאָליער א געשריי געטון און א פּאטש אין שולכן אריין, — היינט איז ניט קיין צייט פון טילים!...

דער אוילעם איז פארשטיינערט געבליבן און אויסגעגלאָצט די אויגן.

— היינט איז א צייט ניט פון קיין טילים, נאָר פון קעמפן מיט „בראָנ"!...

— גוואלד, בראָנ!!... — האָט זיך דער ראָוו אָנ וואָרט אָנגעכאפּט, געריסן זיך בא די שלייפן און געשריגן, און דער גאנצער אוילעם האָט געפינקלט מיט די אויגן — גוואלד, בראָנ... בראָנ!... נישטאָ קיין בראָנ... טילים איז דאָ! טילים!

— נישט קיין טילים, — שרייט יעקל סטאָליער נאָך העכער, — נאָר בראָנ, און טאקע בראָנ! רעוואָלווערן, פּיסטאָלעטן!...

— גוואלד — פּיסטוילן!... — האָט נאָך א הייסער ייִד, מיט טיפע ברעמען און שכונע־ברענענדיקע אויגן אויסגעשריגן, ארופּשפּרינגענ־דיק אפן ראָווס טיש, און דאָס פּאָנעם האָט געפלאמט און די לאנגע באָרד האָט געציטערט פון מעסירעס־נעפעש, שטייענדיק קעגניבער יעקל סטאָליער.

— איר זענט א גאנעוו! — האָט יעקל אויסגעשריגן און געשפּי־לעוועט אים מיטן פינגער אין די אויגן אריין. — איר... א פאלשע וואָג... טרעט אָנ מיטן פוס אפ דער ענגלישער וואָג. איר וועגט „זשעפּיק" די פויערים...

— ייִדן, שעכטס!... ייִדן, „קידעש־האשעמ", — האָט דער ייִד מיט א וויינענדיק, ציטערדיק קאָל אויסגעשריגן און אופגעריסן די מאלבושים אפן הארצ און געקוקט מיט פייערדיקע בליקן.

— אראָפּ, אראָפּ! — איז געוואָרן א געשריי פון איבערן בע־לעמער.

די פענעמער האָבן זיך אָנגעצונדן. פויסטן האָבן זיך איבער די קעפּ געהויבן.

— טילים, טילים! — איז געוואָרן א געליארעם און א צערו־דערטקייט צווישן אוילעם פארן אָמעד. און דער ייִד מיט די טיפע ברעמען האָט אזוי ווי ער שכייט און גייט געגעבן א געשריי ארויס — „מיזמער לעדאָוויד בבר־ר־ר"...

— שא, שא, שא!! — איז געוואָרן א געפּאטשעריי מיט די הענט אפן שולכן, און איינער האָט א וויַז געטאָן א רעוואָלווער.

— גוואלד! — איז א געטומל געוואָרן און א געשטרעקעריי הענט צום ייִדן אפן טיש און מע האָט אים אראָפּגעכאפּט, מיט צע־

מישטע פּענימער און אויסגעגלאָצטע בוילעטע אויגן, קוקנדיק אַפן בעלעמער אַרויף...

די כעוורע אַפן בעלעמער האָט זיך אַ ריר געטאָן צו די טרעפּ־לעך, און דער אוילעם פאַרן אָמעד האָט די פענצטער אופגעריסן און אַרויסגעשפּרונגען — אַרויס, אַרויס!...

ציַיט איינע מינוט איז דאָס בעסמעדרעש אויסגעראַמט געוואָרן, עס זיַינען מער ניט געבליבן, ווי עטלעכע אַלטע ייִדן און דער ראָוו, וואָס איז געזעסן אין זיַין ווינקעלע מיטן פּאָנעם צו דער וואַנט און געוויינט, ווי אַ קליין קינד, אָפּוואַשנדיק זיך מיט טרערן. און עטלעכע ייִדן אין די טאַלייסים, וואָס זיַינען געזעסן בײַ די הינטערשטע טישן, זיַינען געבליבן זיצן ווי פאַרגליווערטע און גע־קוקט מיט דערשראָקענע פּענעמער צום ראָוו.

און אַ ווינט האָט זיך דורך די אָפענע פענצטער אַריַינגעריסן און געפּאָכט מיט דעם פּאָרויכעס פאַרן אָרנקוידעש... געפּאַטשט אין די טירלעך אַריַין, פאַרוואַרפנדיק אַ פּאָלע מיטן אונטערשלאַק אַרויף. און ווידער צעפּאָכעט דאָס פּאָרויכעס אינדערלופטן, און צעפּלעבלט האָט עס זיך און געצויגן, ווי עס וואָלט זיך געוואָלט אָפריַיסן און זיך ערגעץ אַרויספליען דורך אַ פענצטער... און פון דרויסן האָבן זיך געשרייען, אויסגעמישטע קוילעס געהערט: „הוראַ! הוראַ!"...

— דאָס זיַינען די יונגען איבער דער גאַס געפלויגן, ווי אַ צעלאָזטע סטאַדע: הוראַ! הוראַ!... און איטשעלע אַפילע האָט זיי שוין ניט געקענט איינהאַלטן. מיט אופגעשטעלטע הענט האָט ער זיך אַקעגן געשטעלט און געשריגן: גענוג, גענוג! און יעקל אויך דאָס אייגענע — נאָר כעוורע איז געווען צופיל צעהיצט... די געוועל־בער האָבן זיך פאַרקלאַפּט איינס נאָך דאָס אַנדערע, און כאַוורע האָט זיך וויַיטער און וויַיטער געלאָזט מיט קוילעס און געשרייען.

פלוצלינג קומען אָנצולויפן נאָך עטלעכע יונגען, אָפּגעסאַפּעט און מיט פאַרפלאַמטע פּענעמער: כאַוויירים, כאַוויירים, — אַראָפּ אין דער „סאָנד"־גאַס אַריַין, מע טריַיבט אַרויס דעם „סענדזשע"... מיט — די „פּשאָריקעס" און נאָך און נאָך, געשווינד, געשווינד!

— קינדער אַ סאָף! — האָט יעקל סטאָליער אויסגעשריגן!

— אַ סאָף, אַ סאָף!...

— עס לע־בּ־ע — — —

— הורא!! הו־רא־א־א — — —

און דער אוילעמ האָט זיך א לאָז געטאָן. —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און פארן „סאָנד“ האָבן זיי געגעבן א קום אָן, ווי א שווארצע, געדיכטע כמארע. א רעדל מיט גויִים איז שוין פון פריער געשטאַנען דאָרט, און פענעמער מיט פענעמער האָבן זיך איינגעמ צונויפגעמישט, אלע אף איין קופּע און אלע האָבן צו די פענצטער פון „סאָנד“ געקוקט...

פּלוצלינג האָבן זיך עטלעכע א ריר געטאָן פאָרויס, און דער גאנצער אוילעמ איז נאָך אריין אין „סאָנד“ — — — — — — —

באלד איז פון דאָרט ארויס דער סודיא, א צעטומלטער, ווארפנדיק שרעקנדיקע בליקן אף אלע זייטן, נישט ווי סנדיק אָן וואָס זיך אָנכאפּן, און ווי א שטורעמווינט וואָלט אימ א כאַפּ געטאָן, האָט ער זיך א לאָז געטאָן איבער דער גאס מיט צעפלויגענע פּאָלעס פון מאנטל און אין גאָלן קאָפּ...

כעוורע האָט געמאכט א „הורא“, ביז ער איז פארשוואונדן אין עק גאס, ווו דער קאָמאָרניק וווינט...

אין דער אייגענער נאכט נאָך האָט מען זיי פון די בעטן ארויסגענומעג. און באגינען, די דעכלעכ האָבן זיך נאָך אין גראָלעכן נעפּל געהילט, און שטיל איז געווען, נאָר וואָס א קלאנג פון א פּרענט, וואָס איז אָפּגעשפּרונגען אָן א וואנט ערגעץ, האָט מען געקענט הערן, דעמלט האָבן זיך שוין באלעבאטימ פון די שטובן ארויסגערוקט און דערציילט זיך נייַס אייגער דעם אנדערן, וואָס די נאכט איז געשען. מאמעס מיט בלאסע פּענעמער און פארוויינטע אויגן האָבן זיך געוויזן אף דער גאס. און אפן פּלאַץ פאר דער קאנצעלאריע זיינען געבונדענע זין געשטאנען, ארומגערינגלט מיט זעלנער... זעלנער אין גראָע שינעלן און קליינע רייטער־ביקסלעך איבער די פּלייצעס. דאָ זענען איטשעלע און יעקל סטאָליער אויך געווען און קימאט אלע זייערע כאווירימ. נאָר צוויי, וואָס האָבן אהער נישט געפּאסט: איינער א ייִד פון א יאָר פערציק מיט א שווארצער באָרד און ערנסט בלאס געזיכט, וואָס מע האָט אים גלאט אזוי ארעסטירט ווייל ער האָט נישט געלאָזט א סאָלדאט, ער זאָל אָן דעם עלטסטן מאכן א רעוויזיע בא זיך אין שענק, ווו דעם ווייבס ביסל צירונג

איז געלעגן. און דער צווייטער איז א פויער געווען — א פויער אין זײַן גראָען סוקמאַן, מיט זײַן פראָסט געזיכט און אומשולדיקע טאַ־מעוואַטע אויגן. עס האָט זיך אים פארגלוסט שפעט באַנאַכט אין שטאָט צו פארזוימען, און גייענדיק פון א שענק — נאָך א לידל צו זינגען זיך...

— „פאוולע", — האָט אים א לאָבוסל א פרעג געטאָן, ווען דער פאטרול האָט אביסל אָפגעטראָטן, — פאוולע... אי ווי טאָ"?...

— „נו, פאטש־זשע, קאָכאַני" [57] — האָט דער פויער א צעשפרייט געגעבן ביידע הענט און דאָס געזיכט האָט זיך אים העפטיק פאר־קרימט, — „זא סווויִ גראָש וויפיטש — אי טאָ נע וואָלנאָ" [58]

עס זײַנען געקומען אָנצולויפן נאָך עטלעכע צענדליק זעלנער אף די פערד און אן אָפיצער פאָרויס. א פּאָר וועגעלעך מיט פוי־ערשע פורמאַנעס זײַנען צוגעפאָרן, און דער אָפיצער האָט פון פערד אראָפּ א ווײַז געטאָן, אז די כעווריע זאָל אופזיצן.

זיי האָבן זיך אײַנגעזעצט אין די פורן, געדיכט. איינער צום אנדערן. די פערד מיט די רייטנדיקע זעלנער האָבן שוין פאר אומ־געדולד אף קיין אָרט נישט גערוט, געוואָרפן מיט די קעפּ און גע־קלאפּט מיט די קאָפּיטעס אָן דער ערד, ביז' די וועגעלעך האָבן א ריר געטאָן פון אָרט און די זעלנער האָבן זיי א רינגל ארום גע־טאָן, נאָכרייטנדיק.

ארײַנפאָרנדיק אין עק גאַס, האָט דער אָפיצער א מאַך געטאָן מיטן קאָפּ צו די זעלנער. זיי האָבן זיך א כאַפּ געטאָן פאר די שיידלעך — און דאָס געקלאַנג און געבלאַנקעריי פון די גאָלע שווערדן האָט אופגעבליצט... איבער דער שטאָט איז מען געריטן לאַנגזאַם... די געבונדענע זײַנען געזעסן אף די וועגן מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און בלאַסע געזיכטער און די זעלנער ארום זײַנען נאָכגעריטן, טריט בא טריט, קאַם צושאָקלענדיק זיך איבער די זאָטלעך אופ און אָפּ. די גאַס איז פארהאמערט, ווו עס איז שוין א לאָדן אָפן געווען, האָט מען אים געשווינד פארמאַכט, ווו א געוועלבל — פארהאַקט. שטיל איז געווען ווי אין אן אויער, די גאַס האָט דעם אָטעם אײַנ־געהאַלטן... און עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס געקלאַפּעריי פון די פערדס טריט און דאָס געקלאַנג פון די שפּאָרן. עס וואַרפט אן

איימע. די גאס, דאכט זיך, וועט אונטער די פארמאכטע לאָדנס אויס־שטארבן, און דאָ ציט עס זיך אזוי לאנגזאם, ווי בא א לעווייַע.

אפ דער בריק האָבן זיי א נעם געטאָן אביסל גיכער און זייַנען אוועק איבערן שאָסיי...

דער גראָער מאָרגן־נעפל האָט זיי פארהילט און אין זיך אייַנגעזאפט... און פונדערווייַטנס האָט זיך דאָס אויסגעוויזן, ווי א שווארצער וואָגלענדיקער פלעק, וואָס לאָזט זיך ערגעץ וואנדערן אין דער ווייַטער וועלט ארייַן...

א דאָר גייט אוועק, א דאָר קומט
(דויר הוילעכ וועדויר באָ)[69]

אנ אויסגעשטערנטע נאכט. א הייליקע פּאָרכטיקע סליכעס־נאכט. שטילע פינקלדיקע שטערנדלעכ קוקנ אראָפּ פונ הויכנ בלאָענ הימל אפנ האלב אייַנגעשלאָפענעמ שטעטל. אינ מאנכע הייַזער איז מענ נאָכ וואכ. בא זעליק שוסטער איז נאָכ אָפנ טיר אונ פויער, אונ זייַנע געזעלנ זיינענ אזוי־פארטיפט אינ דער ארבעט, אז ...מערקנ נישט די ליכטיקע אייגעלעכ פונ הימל, וואָס האָבנ געוווּנקענ צו זיי דורכ די אָפענע פענצטער. די בליצ־לאָמפּנ אינ שטוב בלענדנ זיי די מידע אויגנ, אינ זיי לאָזנ זיי גערנווילִיק אראָפּ צו דער ארבעט.

פארנומענער פאר אלע איז דער לאנגער נאָטע. ער וויל זיכ פארשלאָגנ מיטנ האמער די געדאנקענ; זיי לאָזנ זיכ אָבער נישט.

„עס גייענ אזעלכע הייליקע טעג. אנ אויִצער געלט דארפ מענ... אונ פונוואנענ? איבערנ זומער האָט ער נישט פאריבעריקט קיינ רובל... פאר זיכ עפּעס צו קויפנ אפ יאָנטעוו, איז קיינ רעדע נישט, זאָל נאָר אינ שטוב זייַנ צו לייַטנ גלייַכ".

„א מאסע הויצאָעס: אפ ראָשעשאָנע — ברוינע פייגל... אפ יאָמ־קיפּער — אויפּעס; כאָטש צו איינציקע קאפּאָרעלעכ פאר יעדנ קינד.

דערנאָכ גייט ערשט סוקעס. מע זיצט מיט מענטשנ אינאיינעמ אינ סוקע, דארפ מענ האָבנ א לעשטשיקל, צוקערבאָבעס גרויסע, — נישט פארשעמט צו ווערנ פאר לייַט. — אונ ער טרייַבט זיכ צו: בעסער ארבעטנ אינ דער נאכט אריינ, אבי צו זיינ א מענטש צווישנ מענטשנ".

אונ ער הייבט אונ לאָזט אראָפּ אלצ האסטיקער אונ האסטיקער דעמ האמער אפ דער הארטער פּאָדאָשווע, ארומפּאָרנדיק מיט איר איבערנ שטיינ, וואָס איז געלעגנ אפ זייַנ אויסגעדארטער, דינער קני.

כאימל, זייַנ אכצניעריק יינגל, וואָס העלפט אימ אונטער אונ

גרייט אים צו ארבעט, זיצט אָן דער זײַט, קימאט הינטער דעם פּאָ־טערס אקסל, און קאָוועט א שטיוול, קלאַפּנדיק שוואכ און לאנגזאמ מיטנ העמערל. די פלעקלעכ האָבנ זיכ דאָס מאָל נישט גלאטיק גע־גליטשט אינ דער געלעכערטער זויל אַרײַנ. טייל צעברעכנ זיכ, טייל שפּרינגענ אינגאנצנ אוועק, גלײַכ זיי וואָלטנ גענארט זייער יונגנ מײַס־טער, שפּילנדיק מיט אים אינ באהעלטעניש, קוימ מאכט ער צו איינ אויג פאר מידקײַט. ווענ די מידקײַט באפאלט אים פונ צײַט צו צײַט, דעמלט טוט ער זיכ א וויג, לאָזט אראָפּ דעם קאָפּ צו דער שויס; נאָר, דערשפּירנדיק דאָס קאלטע אײַזערנע העמערל באמ שטערנ, כאפּט ער זיכ אויפ און קוקט זיכ אומ מיט צוויי אָפענע, דערשראָקענע אויגנ, צי לאכנ נישט פונ אים די געזעלנ. מע האָט עס גראָד נישט באַ־מערקט, נאָר ער בייזערט זיכ אפּ זיכ אליינ: „עס איז קיינ טאכ־לעס נישט צו שלאָפנ". ער ווייסט אַז דער פּאָטער וועט ווארטנ אפנ שטיוול. „פע, א מיִעסע זא[illegible]

אומ מער נישט אײַנצוש[illegible], לייגט ער אוועק דעמ שטיוול און גייט צו צומ קובל וואסער, דערפרישט זיכ מיטנ קאלטנ וואסער דאָס פּאָנעמ מיט די אויגנ און גייט שטאָלצ צוריק צו דער ארבעט.

אפנ וועג ווארפט ער א דרייסטנ בליק צומ וואנט־זייגער: „א־ווא, האלב צוועלפ! מע דארפ זיכ צורירנ". ער אײַלט זיכ צו זײַנ אָרט, און פונ אונטערנ העמערל שיטנ זיכ לעבעדיקע קלעפּ איבער די קעפּלעכ פונ די אומרויִקע שטיפטנ. ווי א האָגל שיטנ זיי זיכ, די קלעפּ, און קלינגענ אָפּ פונ די לערע גרויסע פעסער, וואָס שטייענ אינדרויסנ באמ אָפענעמ פענצטער, אָפּווארטנדיק מע זאָל זיי אָנפּאקנ מיט שוכ־ארג־ און אוועקשיקנ אינ רוסישע גובערניעס.

עלקע, א דיקלעכ ווײַבל, ווי עס פאסט פאר א באלעבאָסטע, איז געשטאנענ באמ קוימענ און געפּרעגלט פעטס אפ א פּאטעלניע. דער־בײַ האָט זי פונ דער וועטשערע אויכ ניט אראָפּגעלאָזט קיינ אויג. זעליק, דער מאנ, דארפ באלד צוריקקומענ פונ גאס, און זי רירט זיכ צו, ער זאָל טרעפנ דאָס עסנ פארטיק. געשיקט טוט זי פּלוצלינג א גאָס נאָכ עטלעכע לעפל פעטס אפ דער פאטעלניע, דער זאָד פונ צאפּלדיקנ פעטס אפ דער קאָכנדיקער פאטעלניע וועקט דעמ לאנגנ נאָ־כענ פונ זײַנע יאָנטעוודיקע דײַגעס.

— אָט אַזוי איז אַ טײַנעג! — טראַכט ער, און אויג וואָרפנדיק צום קוימען, — גרויסע באָבעס מיט ברייטע קלאָרע פּערפל, מיט אַ יויך באַגאָסן, דערנאָך מיט פּעטס... אַ מײַכל! דאָס מעג שוין ראָט־שילד עסן! — דאָס וואַסער קומט אים אין מויל אַרײַן... דערבײַ דער־פילט ער אָבער, אַז דאָס האַרץ ווערט אים אויך וואַסעריק, אַז דער געשמאַק פון „ראָטשילדס מײַכל", וואָס צעגייט זיך אין שטוב, שוואַכט אים וואָס אַמאָל מער אָפּ.

ער קען לענגער שוין ניט זיצן און ער דרייט זיך איבער צו כאַימלען און זאָגט אים:

ווי האַלסטו מיט דער אַרבעט? שוין צייט צו גיין אַהיים.

— באַלד, טאַטע, — ענטפערט כאַימל דערפרייט. און אין אַ ווײַ־לע אַרום האָבן זיי בײדע אַוועקגעלייגט די אַרבעט, אָנגעטון די כאַ־לאַטלעך און געוווּנטשן אַ גוטע נאַכט דער באַלעבאָסטע, דערבײַ האָט נאָטע אַ פרעג געטון, ווי ער, איר מאַן, קען זיך אַצינד געפינען. זי פרעגט: צו וואָס? און ער ענט־ערט, אַז ער דאַרף אַ ביסל געלט. עלקע גיט אַ צי מיט די אַקסלען, אַז זי ווייסט ניט, און נאָטע מיט יינגל האָבן זיך אַ לאָז געטון צו דער טיר, זאָגנדיק נאָכאַמאָל „אַ גוטע נאַכט" צו דער באַלעבאָסטע מיט די איבערגעלאָזטע געזעלן.

אויף יענער זייט שוועל האָט נאָטע דערזען פאַר זיך דעם שײַ־נעם לויטערן הימל מיט די פינקלענדיקע שטערן און האָט דערפילט, אַז זיין האַרץ ווערט פול מיט שטילער פרייד; דעם הונגער האָט ער פאַרגעסן.

— גאָט האָט באַשאַפן אַזאַ שיינע וועלט! — זאָגט ער צו כאַי־מען און טראַכט באַלד, אַז דאָס אַלץ איז נישט פאַר די, וואָס מוזן זיצן און אַרבעטן אין שטוב! דאָס זאָגט ער שוין כאַימלען נישט.

— פאַרנאָסע! — טראַכט ער ווייטער, — מע מוז אַהיים ברענגען כאָטש אַ קערבל...

נישט ווילנדיק טוט ער זיך אַ טאַפּ אין קעשענע און דערצלט אין דעם שטערן. „וואָס זי וועט זאָגן, וועט זי גערעכט זיין" — טראַכט ער — „זונטיק געגעבן איר אַ רובל, נו, איז שוין, געלויבט איז גאָט, דינסטיק באַנאַכט. איר שווער ביטער האַרץ וועט זי, דאַכט זיך, צו אים אויסגיסן".

ער וויל זיך קלאָר מאַכן, צי וועט עס נאָך קענען אויסהאַלטן

דאָס מאָל אהיים צו קומען אָן געלט. ער פּרוּווט זיך טרייסטן: עס איז שוין שפּעט, איצט דאַרף זי דאָך קיין געלט נישט! דעם טאָג איז זי שוין איבערגעקומען, עלע מאָרגן? וועט ער באַלד אינדער־פרי כאַפּן צוויי־דריי רובל און אהיים ברענגען. אָבער נאָכן גאַנצן יישעוו־האַדאַס איז אים דאָך שווער אהיים צו גיין מיט די ליידיקע הענט. „זי ווייסט גאָרנישט, ווי שווער עס קומט אָן דאָס קערבל אַרויסצוקריגן!״ — פאַרענטפערט ער זיך פאַר זיך אַליין. „זי מיינט, איך רעד נישט, מאָן נישט! רעד, אַז ווען מע דאַרף אַ רובל, ווערט ער נעלעם!״. „קום, טאַטע!״, וועקט אים כאַימל, אָנרירנדיק אים באַם אַרבל. נאָטע באַמערקט עס נישט און שפּרייזט נאָך שטילער. ער דערמאָנט זיך, אַז נאָך באַם אָנבייסן האָט זי אים דערמאָנט און ער האָט איר צוגעזאָגט, אַז ער וועט איר שפּעטער שיקן. האָט זי, נעבעך, געמוזט שוואַרצן זיך דאָס פּאָנעם און גיין באָרגן אַפּ וועט־שערע אין קליטל. און עפּשער האָט זי גאָרנישט באַקומען! דאָס וואָלט שוין גאָר שרעקלעך געווען. ניין — באַפעסטיקט ער זיך אין דער דייע — אַזוי גייט מען נישט אהיים!

כאַימל ציט אים באַם אַרבל און ער טראַכט: ווען כאַטש אַ צוויי זילבערנע רובל, גיי איך אַפּ אַן אייזערנער בריק... איך קום אהיים מיט אַ מיילעץ־יושער... וואָס איז געווען איז געווען, נאָר געוווסט וואָלט זי, אַז מאָרגן האָט זי מיט וואָס אַרויסצוגיין אין גאַס אַריין... עס וואָלט געווען ווי בא לייטן... ווי אַמאָל... זי וואָלט אים גאָר אַנדערש מעקאַבל־פּאָנעם געווען... זי וואָלט געווען אַזוי ליב... דאָס טעלערל פון הימל וואָלט זי אים צוגעבויגן.

— הער, כאַימל! — ווענדט ער זיך צום זון, — דו גיי אהיים, און איך וועל אָפּזוכן זעליקן און כאַפּן בא אים אַ ביסל געלט.

— וועסט'ן דען געפינען אַצינד?

— עפּשער. ר'איז אוודאי אין שענק.

כאַימל לאָזט זיך עס צוויי מאָל ניט זאָגן, נעמט זיך אַראָפּ אין אַ זייט גאַס, און זיינע יונגע פלינקע טריט הערן זיך וואָס אַמאָל ווייטער און ווייטער און ווערן באַלד פאַרשטילט.

די געסלעך זיינען שוין שטיל און לער, די קליינע נידעריקע הייזלעך שלאָפן שוין לאַנג מיט פאַרמאַכטע לאָדן, ווי אַראָפּגעלאָזטע

ברעמען אפּ פאַרשמאַכטע אויגן. זעלטן, דורך א שפּאַלט פון אן אײַנ־געטריקנטן לאָדן, ציטערט אַרויס א רויטלעכע שײַן און לייגט זיך איבער דער ברייט געסל, ווי א העל פּאַסיקל. ס'מערט שלאָפט מען שוין, און נאָטעס מידע אויגן און מידע פיס האָבן זיך אויך געבעטן רו. נאָר ער האָט געמוזט שפּאַנען איבער די שטילע געסלעך. די ברעמען זײַנען אים שווער געוואָרן, ווי בלײַ, די פיס הייבן זיך קאַם, אײַנגאַנצן פילט ער זיך, ווי נאָך א לאַנגן שווערן טאָגעס. אזוי דער־גרייכט ער די שול־גאַס.

און ער שפּרײַזט ווײַטער און איז פון דער שול־גאַס אַרײַן אין מאַרק, וווּ ער האָט פונווייטנס דערזען די שענק, צו וועלכער ער איז געגאַנגען. די טיר פון שענק איז שוין צוגעמאַכט. עס איז אָבער נישט מעגלעך! ער גלויבט זײַנע אויגן נישט און -גייט־צו פּרוּוון די טיר. און ער האָט זיך דערפרייט, אז זי איז נישט מער, ווי צוגע־לענט פאַר יויצע זיין. ער האָט דאָך נישט געוווּסט, ווי צו כאַפּן וואָג: „אַרײַנגיין, צי נישט אַרײַנגיין?" ער קלערט, אז גלייך אַרײַנ־קומען, עמעצן זוכן, און גאָר נישט געבן צו לייזן האָט גאָר קיין פּאָנעם נישט. און צוריק גיין מיט וואָס ער איז געקומען ווילט זיך אים אוודאי נישט. וואָס טוט מען?... וואָלט ער געהאַט א פינף קאָ־פּיקעס, טראַכט ער, אומזיסט זוכנדיק אין ביידע [illegible]־קעשענעס,— ווען ער האָט פינף קאָפּיקעס, וואָלט ער אַרײַנגע[illegible]מען טרינקען א גלעזל ביר און וואָלט אַגעוו געוואָרפן א בליק [illegible] אײַנ שטוב, אין דער צווייטער, ביז ער וואָלט דערטאַפּט. נאָר טו עפּעס אָן א גראָשן בא דער נעשאָמע. אזוי פּאַסט נישט... ער וועט זיך אומזיסט נאָך אײַנרייסן דאָס פּאָנעם... איז ער אפילע דאָ, זיצט ער נישט אליין, זיצט ער מיט א גאַרבער, און שמועסט וועגן יוכטן, צי מיט א סויכער, און רעדט וועגן עקספּעדיציע. „נו, — טראַכט ער טרויעריק — וועל איך... נאָטע... צוגיין גלאַט פון דער העלער הויט: זעליק, איך דאַרף געלט... ניין! עס פּאַסט נישט" און נאָך א לאַנגן יישעוו בא דער טיר פון שענק, האָט ער זיך [illegible]בערגעדרייט און צוריק אַהיים געגאַנגען.

[illegible]ידיעם איז נאָך ניט געשלאָפן. אָבוואָל זי איז שוין געלעגן אין בע[illegible] באַימל האָט איר איבערגעגעבן, אז דער טאַטע איז געגאַנגען אופזוכן זעליקן, און זי האָט וואַכנדיק געוואַרט אפן מאַן מיטן געלט.

אין קליינעם נידעריקן שטיבל האָבן געעטעמט אכט נעפּאַשעס: מיי־ריעם מיט צוויי קינדער זיינען געלעגן אין איין בעט, כאַימל אין דער העלפט פון צווייטן; די צווייטע העלפט האָט ער איבערגעלאָזט פארן פאָטער. צופוסנס דעם מענישן בעט אפ א שלאָפבאַנק שלאָפן צוויי קינדער, איבערגעדעקט מיטן פאָטערס אן אלטער קאפּאָטע. נאָך איינס ליגט קעגניבער דער שלאָפבאַנק, אפ אן אלטמאָדישן, פלאכן קאסטן, צוגעדעקט מיט דער מוטערס פאַטשיילע, נישט ווייט פון איר בעט. דאָס בלאסע פענעמל אפן טונקל קליינעם קישעלע, וואָס איז אָנגע־שפּארט אָן קוימען, שימערט פאר בלאסקייט. איבערן קוימען שיינט א קליין לעמפּל און ווארפט זיינע דינע, טרויעריקע שטראלן צום שאָכן,— דעם מעשענעם, פון פליגן געשפּרענקלטן הענגל־לייכטער. דאָס אָרע־מע פייערל האָט אויך אזוי טרויעריק געקוקט אפן גאַנצן קלייבאָיס; דעריקער — אפן קליינעם רויט־געפארבטן טישל מיט דער ווייס־האָלצערנער שטול, מיט דער צעפלאַצטער דעק, וואָס פלעגט זיך אָפּט עפענען, ווי פליגל פון א סוקע. עס הערן זיך טריט אונטערן פענ־צטער, מיריעם דערקענט דעם גאַנג און שטעלט אָן די מאַטע אויגן צו דער טיר, אין וועלכער דער „לאַנגער נאָטע״ האָט זיך באַלד באַ־וויזן. שטיל ווי א גאַנעוו איז ער אריינגעקומען, און געהיט זיך, די טיר זאָל באַם עפענען און פארמאַכן קיין סקריפּ ניט טון. אפ די שפּיץ־נעגל איז ער צוגעגאַנגען צום טישל, אויסמיידנדיק דעם הענגל־לייכטער, פון וועלכן ער האָט שוין ניט איינמאָל געכאַפּט א פּסאק פאר קריכן אים אין וועג אריין. ער ווארפט א פּרווונדיקן בליק אי־בער מיריעמס בעט, צי זי שלאָפט נישט, און דערזעט איר־ע אָפענע אויגן, זי קוקט אפ אים, באַטראַכט זיין אויסגעדאַרטע פיגור, זיין בלאַס געזיכט, און פּלוצלינג דערפילט זי צו אים אזא הארציקע מיט־לייד, אז זי וואָלט אים די נעשאָמע אוועקגעגעבן, אבי ער זאָל באַ־וויזן א פרייערן מוט. זי ווייסט, אז נאָר צוליב איר און די קינ־דער ווערט ער אזוי פארשווארצט און געפּייניקט. זי שטאַרקט זיך און פרעגט שטיל, ווי א שטילע טויב: „נאָטע, האָסטו געפונען?״ ער שאָקלט מיטן קאָפּ: „ניין״! זי פארשטיקט א זיפץ און זאָגט אים: „נעם דיר דאָרט די וועטשערע פון אפן קוימען״. און גיט צו מיט א שווער הארץ: „נאָר וואָס פאר א טאַם וועסטו שוין פילן... באַ־בעלעך מיט פערפל, אז סע שטייט לאַנג״... און ער טראַכט: „באָבע־

לעכ מיט פערפל... טאקע א שאָד, פרישערהייט שמעקט עס גאָר א מײַכל״... ער ווענדט זיך צום קוימען, נעמט ארויס א טעפּל פון קאַלטן אש, און צוריקגייענדיק צום טיש, נעמט ער מיט דאָס לעמפּל מיט דער צווייטער האנט. „געוואָרן א פּאַפּ דערפון, א פּאַפּ צום וואַר־שטאַט״,—זאָגט ער, נעמענדיק דעם לעפל צום מויל. ער דערמאָנט זיך אָן זעליקס ווערטערע: „א שיינער כילעק״—טראַכט ער און בייזערט זיך באַלד אפּ זיך אליין, ווי עס פאַלט אים גאָר איין צו פאַרגלייכן זיך מיט זעליקן. „קאַפּצן־איינער!—טראַכט ער—אויך מיר א מענטש!...״ פיר עסן קען ער דאָך נישט: „פּאַרט א פּאַפּ״, און מער נאָך—פּאַר מידקייט. ער האָט אוועקגעשטעלט דאָס טעפּל און הייבט אָן אָפּן בעט זיצנדיק צו לייענען „קרישמע״. נאָר ער ענדיקט זי אויך נישט און ווערט איינגעשלאָפן אין די קליידער. ביסלעכווייז האָט דער הימל אָנגעהויבן העלער ווערן אין מיזרעך זײַט...

ענדלעך איז טאָג געוואָרן... מיריעם האָט אראָפּגענומען פון קאַסטן דאָס פאַרשלאָפענע קינד און אריבערגעטראָגן עס צו זיך אין בעט אריין. נאָכער האָט זי גענומען די פּאַטשיילע איבערן קאָפּ, און איבערלאָזנדיק דעם מאַן אין שטוב, איז זי אוועק זײַן מאַרק אריין. דאָרט האָט זי זיך אָפּגע־שטעלט נישט ווייט פון די טישלעך מיט געבעקס. „נאָר באָרגן און באָרגן — טראַכט זי—פון אופשטיין ביזן שלאָפן״. עס איז איר שווער אזוי באַגינען צו נעמען אפּ באָרג. „זי געטרויט מיר אפילע, אָבער אזוי פרי! זי האָט נאָך עפּשער קיין „פּאָטשאָנטעק״ נישט געהאַט... און עס קומט איר שוין אזוי אויך צוויי גילדן מיט צוועלף גראָשן״. זי שטעלט זיך אָפּ נישט ווייט פון טישל און קלערט: זאָל זי צוגיין, פּילט זי, אז דאָס בלוט פאַלט איר צו די פּיס פון שרעק, טאָמער זאָגט מען איר אָפּ, און צוריק אהיים גיין מיט ליידיקע הענט איז איר א ווייטעק... זיי (כאימל און דער מאַן) וועלן דאָך אוועקגיין צו דער ארבעט אום איבערגעביסן. איידער זי האָט דעם יישעוו 60 האָט זיך די בעקערן גראָד אומגעקוקט און האָט זי דערזען — „וואָס שטייסטו דאָרט, מיריעם? קום אהער!״ — האָט זי גערופן. מיריעם איז צוגע־גאַנגען, שפּירנדיק, אז אירע אויגן ציען זיך צו דער ערד. נאָר זי האָט זיך געשטאַרקט אָנצוקוקן די בעקערן אין פּנים אריין. „גוט מאָרגן״! גוט מאָרגן!״ „איך האָב קיין הארץ נישט געהאַט צו זאָגן

אייך ?..״ — האָט מיריעם פאַרשעמט ארויסגערעדט. „נו, נו ס׳שאדט ניט״ ! — האָט זי די בעקערן געטרייסט — „זאָל דיר ווייל באקומען, וואָלט איך אזא דייַגע געהאט מיט די כוואַוועס בא די היגע שיינע באַלעבאטים, ווי איך האָב א דייַגע מיט דיינע כוואַוו !״

מיריעמען איז אראָפּ א שטיין פון הארצן. זי הייסט זיך אָפּוועגן צוויי פונט פלעצלעך. „ווייסט, טאָכטערשע, וויפל עס איז שוין ?״ „יאָ, צוויי מיט צוועלף פון פריער, ערשט — פערצן, איז שוין מיט זעקס און צוואנציק״, — האָט מיריעם באַרעכנט און איז אוועק אהיים.

א גליקלעכע איז מיריעם אהיים געקומען. אפ נאָטעס געזיכט האָט זיך אויך באוויזן א שוואַכע שיַין פון א שמייכל, דערזעענדיק, אז זי טראָגט עפּעס אין פאַרטעך, זי ציילט די פלעצלעך ארויס אפן טיש. און ער ווערט צוריק ערנסט און פאַרטראַכט : „זי האָט ניט פאַרמאָגט דערוף, ווייטער זיך דאָס פּאָנעם פאַרשוואַרצט...״ און ער פילט זיך זינדיק קעגן איר. ער האָט זיך געוואַשן און געזעצט צום טישל עסן. זי איז געזעסן אפן בעט און געקוקט אפ אים. זי זעט, ווי בלאַס, ווי „טויט״ ער זעט אויס, און איר הארץ אנטגייט און דערפילט זיך מיט גרויס ראַכמאָנעס אפ איר אויסגעמאַטערטן מאַן. ער דערשפּירט אירע ראַכמאָנעסדיקע אויגן און טראַכט : „א דימיט ! זי קוקט נאָך אפ מיר אזוי גוט... לוי דיַי, וואָס איך גיב איר ניט קיין געלט צו דער צייט און איר דאַרט דער קאָפּ אפ וועטשערע, אפ אָנבייַסן...״ ער ענדיקט דאָס עסן מיט א זיפץ, בענטשט אָפּ און גייט צו דער ארבעט.

ער האָט שוין געטראָפן אייניקע געזעלן בא די ווארשטאטן. דער „זיכער פּייוול״ האָט שוין געהאט „פאַרשנורעוועט״ א פּאָר צום קאָ־ווען. נאָטע זעצט זיך צו, און נישט פיל שפּעטער איז אים כאַימל געקומען צו הילף. א שווערער אומעט ליגט אפ נאָטעס געזיכט. „וואָס זיצסטע עפּעס היינט אזוי ?״ — האָט פּייוול געפרעגט. „עט, גאָרנישט !... סליכעס־טעג... וואָס ? טאַנצן זאָל איך ?״ ענטפערט נאָטע, אָן א בליק צו טאָן צום פרעגער. דערווייל איז זעליק אָנגעקומען פון גאַס. נאָטע האָט געפּאַסט מוט און געבעטן עטלעכע רובל. זעליק האָט אים גע־געבן דרייַ רובל. כאַימלס אויגן האָבן אָנגעהויבן שטראַלן פאַר פרייד, ווען דער פאָטער האָט אים דערלאַנגט דאָך געלט אהיים צו טראָגן

דער מוטער, און איז מיט א רוישנדיקן קלאפּ אין טיר ארויסגעפּויגן פון שטוב. נאָטע וויל זיך אויך פרייען, נאָר ער קען נישט, עפּעס פּילט ער זיך נישט גוט. ער האָט דערפילט ווי א קנויל אונטערן הארץ און באקומען א שרעקלעכן ווייטעק. פאר די אויגן איז אים פינצטער געוואָרן, און די הענט האָבן אים אָנגעהויבן שטארק צו ציטערן. עס מאכן זיך אים די אויגן צו און עס פאלט אים ארויס פון דער האנט: עס ווערט אים הייס אין אלע גלידער. מיט אלע קרעפטן עפנט ער די אויגן און וויל זיך אופהייבן און ארויסגיין זיך אָפּקילן אפ דער לופט, דאָרט וועט אים אויך גרינגער זיין צו אָטעמען; נאָר ער קען נישט. ער שפּירט, אז ער וועט אומפאלן ווי ער וועט זיך נאָר רירן פון אָרט. פּייוול האָט עס באמערקט און פרעגט, וואָס אים איז. ס'איז מיר נישט גוט", — ענטפערט ער מיט א קורצן, שטילן אָטעם און ווייזט אים, אז עס קלעמט אים אונטערן הארץ. די כאַ־ווײרים לויפן צו אים צו, מע האָט אים געוואָלט אָנלענען אפ זעליקס בעט, נאָר נאָטע גיט א צייכן, מע זאָל אים ארויספירן אינדרויסן. מע טוט זיין ווילן, פּייוול נעמט אים אָן בא איינער, נאָך א געזעל בא דער צווייטער האנט און מע פירט אים לאנגזאם ארויס פאר דער טיר. זיי האָבן אים אוועקגעזעצט אפ א שטיין, וואָס איז דאָרט געלעגן, און ער האָט אומעכטיק אָנגעשפּארט דעם קאָפּ אָן דער וואנט מיט א פארשטיקט ברומען פון א פרעסנדיקן ווייטעק. — „ס'איז דיר בע־סער?" — פרעגן די כאווײרים. ער שאָקלט מיטן קאָפּ אפ „ניין"... און קען קאם ארויסברענגען א שטיל געבעט, מע זאָל אים אָפּ־פירן אהיים. פּייוול האָט געהייסן ארויסדערלאנגען פון שטוב די כאלאטלעך; זיי האָבן זיך און נאָטען אָנגעטון און אהיים געפירט אונטער די הענט. נאָטע פּילט זיך אלץ שווערער און שווערער, די פיס האָבן זיך אים נאָר אומעכטיק נאָכגעשלעפּט. פאר דער טיר איז זיי מיריעם, וואָס האָט זיי דורכן פענצטער געזען, אקעגנגעלאָפן מיט א געשריי און פארבראָכענע הענט, נאָך איר — כאימל. „גאָט אין הימל!" — האָט זי פארצווייפלט אויסגעשריען — „וואָס איז מיט אים געשען? ראטעוועט! ראטעוועט א מענטש! א טאטן פון קליינע קינ־דער!" כאימל האָט ביטערלעך געוויינט און געקלאפּט זיך מיט די פויסטן אין קאָפּ. „א ביסל וואסער! קאלט וואסער ברענגט ארויס" — האָט פּייוול געשריגן. כאימל האָט גיך ארויסגעטראָגן א שעפ וואסער

פונ שטוב אונ מיט האסט א גאָס געטאָנ אפנ פאָטערס געזיכט. דער פארכאלעשטער האָט געעפנט די אויגנ אונ געגלאָצט אפ אלע זייטנ, נאָר ער האָט זיי באלד צוריק צוגעמאכט שכיינים זיינענ זיכ דער־ וויל צוזאמענגעלאָפנ, מער געשריגנ, ווי עפעס געטונ, אונ עס האָט נישט געהאָלפנ. מע פירט נאָטענ אינ שטוב ארײנ, מע לייגט אים אפנ בעט, אונ פייוול לויפט נאָכ א דאָקטער. אינ דער לופט פונ קליי־ נעמ שטיבל, וואָס איז אָנגעפילט געוואָרנ נאָכ מיט מענטשנ פונ גאס, האָט נאָטע דעמ רעשט אָטעמ פארלוירנ... דאָס געשריי אונ געוויינ ווערט העכער. דערופ קומט אָנ דער דאָקטער, וואָס האָט שוינ גע־ טראָפנ צוגעלייגטע ווארעמ־פלעשער אונ האָט זיי פארטוישט אפ הייסע קאָמפרעסנ, אויכ האָט ער א רעצעפט פארשריבנ אונ איז אוועקגע־ גאנגענ. נאָטע איז אלצ קימאט ווי אָנ אָטעמ. מיטאמאָל האָבנ זיכ אימ הויכ אופגעריסנ די ברעמענ, די אויגנ האָבנ זיכ פונ קאָפ ארויס־ געזעצט אונ איבערגעקערט זיכ מיט די שווארצאפלענ ארופ אונטערנ שטערנ. ער האָט אָנגעהויבנ כאָרכלענ: ער גויסעסט. מעווינים זאָגנ: קאָנוולסיע. מע האָט געכאפט אנ ערדענעמ טאָפ מיט א מולטער, די מולטער האָט מענ אָנגעשפארט אָנ א קאָפנ־ברעטל פונ נאָטעס בעט אונ גיכ א שטארקנ קלאפ געטונ אָנ איר מיטנ טאָפ. די שערבלעכ זיינענ זיכ צעפלויגנ מיט ראש, אז דאָס בעט האָט געציטערט. דאָס האָט געהייסנ גאווריעל טאָקער, וואָס איז געשטאנענ די גאנצע צייט לעבנ נאָטעס בעט. א סגולע — זאָגט ער — פונ בערדיטשעווער, זיכרוינע לע־ וואָכע! נאָטע איז א ווײלע געבליבנ שטילער, נאָר ניט אפ לאנג. באלד האָט זיכ אימ דאָס געזיכט מעשונע אויסגעקרימט. זיינע אויגנ האָבנ בא אימ שארפ אונ געשווינד אופגעגלאָצט, ווי בא א צאנקנדיק ליכט, אונ האָבנ זיכ באלד צוריק פארשלאָסנ... אונ עס האָט זיכ צו־ ריק געהערט דאָס כאָרכלענ פונ האלדז.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט עמעצ.

— די „טרויעריקע קלעזמער" — ענטפערט פייוול מיט א ביטער־ קייט אינ דער שטימע.

א פאָר מאָל רייסט ער זיכ אונ ווארפט זיכ, זוכנדיק לופט, ווי א פריש געפאנגענע פיש זוכט וואסער. דערנאָכ א שטארקער אונ לעצטער כאָרכל... אונ נאָטענ איז אויסגעגאנגענ די נעשאָמע. מע האָט אָנגעצונדנ א ליכט, א בראָכע געמאכט אונ אראָפגעהויבנ דעמ כויכנ

אפ דער ערד. די ארויסגעשטויסענע מיריעם באַווײנט אים פאַר דער טיר. „לאָזט מיך! — שרײַט זי, — לאָזט מיך נאָך אײנמאָל אָנקוקן מײַן מאַן, רײַסט מיר ניט אַוועק פון אים, לאָזט אויך צו מײַנע שוועל־בעלעך, זאָלן זײ אים באַווײנען... קלאָגט אפ אײער בראָך! — קלאָגט, יונגע יעסוימימלעך, אפ אײַער טאַטן!“ זי האָט זײ געוויזן צום פענצטער אין שטוב אַרײַן: „דאָרט איז אײַער געטרײַער שפּײַזער, אומגליקלעכע פֿײגעלעך...“ כאַימל איז געשטאַנען בײַ דער זײַט און אַלץ געשלאָגן זיך קאָפּ אָן וואַנט. „זאָל שוין זײַן גענוג“ — האָבן אײניקע מאַנסלײַט געשריגן. — „נעמט זי אַוועק װײַטער, װײַט... מע טאָר ניט מעצער זײַן [61] קײן טויטן“. מע האָט זי מיט גוואַלד אַוועק־געפירט צו אַ שכן. פײַוול האָט אַ װוּנק געטאָן צו צוויי פון זײַנע כאַווײרים. — „קומט צו זעליקן, מע מוז נעמען עטלעכע רובל אפ טאַכריכים“ — האָט ער זײ געזאָגט, און אַלע דרײַ זײַנען אַרויס פון שטוב.

זעליקס באַלעבאָסטע האָט שוין דערפון געוווּסט און איז זײ אַקעגן געלאָפן, קלאָגנדיק און מיט פאַרבראָכענע הענט: אַן אומגליק, אַזאַ אומגעריכטער כורבן. קינדער קרוינ! וואָס זאָל איך אײך זאָגן: דער פּינצטע־רער „אונסאַנע טויקעף!“ [62] „נאָך פאַראײאָרן אָנגעכאַסמעט געוואָרן!“

„וווּ איז זעליק?“ — האָט פּײַוול איבערגעריסן די קלאָג. זי ווישט זיך אויס די אויגן און ענטפערט באַלד און באַליידיקט, אַז ער וועט באַלד קומען: „זעצט אײַך! זעליק איז אויך באַלד געקומען און האָט, צוגײענדיק צו זײ, געפרעגט: „איר זײַנט שוין געווען בײַ דעם גאַבע פון כעוורע קאַדישע?“ „נײן, — האָט פּײַוול געענטפערט, — מע דאַרף געלט אפ טאַכריכים, כאָטש אַ רובל זעקס, און איר מוזט די מיצווע טון און געבן, זעליק האָט פּײַוולען אַ צײכן געגעבן, ער זאָל ניט רעדן־אַזוי הויך פאַרן ווײַב. עס איז אָבער שוין צו שפּעט געווען. זי גיט אים אַ צי בײַם אַרבל. זי וויל אים עפּעס זאָגן אָן אַ זײַט. ער מאַכט זיך נישט הערנדיק, גיט פּײַוולען זעקס רובל. פּײַוול מיט די כאַווײרים גײען אַרויס. דעמלט ערשט פרעגט ער, וואָס זי וויל אים זאָגן?

— ווער וועט אָפּאַרבעטן דאָס געלט? — פרעגט זי צאָרנדיק. — דיר כאַלעמט זיך, אַז נאָטע לעבט נאָך?...

— נישט דײַן דײַגע! — ענטפערט ער: — כאַימל וועט אָפּאַרבעטן, דויר הוילעך וועדויר באָ!

פאַרגעבונגען צו ווײַסנבערגס „שטעטל“

1־טע טעמע:

די אַרבעטער־סוויווע בײַ ווײַסנבערגן

1. ווי אַזוי שילדערט ווײַסנבערג דעם אָנוווּקס פֿון רעוואָלוציאָנערן קלאַסן־באַוווּסטזײַן בײַ די שטעטלדיקע האַנטווערקישע פּראָלעטאַריער? (ווי אַזוי אײַנשטעלן אָדער אַנדערע ווערן „בעוורעניקעס“, די ערשטע מאַסאָווקעס אין שטעטל, די אַרבעטער אין די וואַרשטאַטן נאָך די ערשטע מאַסאָווקעס).

2. צי איז כאַראַקטעריסטיש דאָס, וואָס אין ווײַסנבערגס שטעטל הייבט זיך אָן דער קאַמף מיט יעקל סטאָליערס פּראָטעסט אין שול קעגן דעם כּירעם אַפֿ אַרײַנגעפֿירטן פּייסעכדיקן מעל, דעם כּירעם „מידאַאַס האָראַוו אומידאַאַס האַקאָהאָל“?

3. ווי אַזוי ברעכן אויס די שטרײַקן אין שטעטל, זייער פֿאַרנעם, וואָס פֿאַר אַ פּאָדערונגען שטעלן אַרויס ווײַסנבערגס שטרײַקער, און ווי אַזוי שילדערט ווײַסנבערג דעם פּאָרטרעט פֿון אַ שטרײַקער, די „עקספּראָפּריאַציעס“ פֿון די שטרײַקער?

2־טע טעמע:

די אונטערנעמערישע וועלט בײַ ווײַסנבערגן

1. גיט אַ כאַראַקטעריסטיק דעם אונטערנעמער רעב אויזער (נוצט אויס אויזערס דיאַלאָג מיט יעקלען וועגן דעם „אומרעכט“, וואָס די שטרײַקער באַגייען קעגן אים). וואָס פֿאַר אַ מיטלען נעמט אָן דער אונטערנעמער, כּדי צו הייבן די פּראָדוקטיווקייט פֿון אַרבעט בײַ די אַרבעטער?

2. לייענט דורך די דערציילונג „דויר הוילעך וועדויר באָ“ און כאַראַקטעריזירט דעם אונטערנעמער זעליק (זײַן „סיסטעם“ פֿון אויס־

צאָלן געהאַלט די אַרבעטער. זײַן פּראָטעסטירן אַף רעכט פון אײבי־קער עקספּלואַטאַציע).

3. לײענט אויך דורך (פּרײַוויליק) די דערצײלונג „צום אײדעם אַף קעסט" און כאַראַקטעריזירט דעם פאַבריקאַנט מאָטל — זײַן דיאַלאָג מיט מענאַכעמען — זײַן „זאָרגן זיך" וועגן געזונט פון זײַנע אַרבעטער („צום אײדעם צ.פ קעסט" איז אָפּגעדרוקט אין ווײַסנבערגס געקליבע־נע ווערק. אויסג. קולטור־ליגע, קיעוו, 1930 יאָר, אָדער אין צווײטן באַנד פון ווײַסנבערגס ווערק „רעאַלע קרעפטן". אויסג. פאַרלאַג „ווײַסנבערג" וואַרשע, 1925 יאָר).

4. די אויפירונג פון די אונטערנעמער („אין שטעטל") פאַרן אַרעסט און נאָכן אַרעסט פון די אַרבעטער. באַשרײַבט די הײמישע קאָנטררעוואָליוציע אין שטעטל, כאַראַקטעריזירט דעם אונטערנעמע־רישן אגיט־פּראָפּ דאָווידל ראָזענצווײַג.

3־טע טעמע:

די רעוואָליוציאָנערע סוויווע בײַ ווײַסנבערגן

1. צי פאַרמאָגן ווײַסנבערגס „כעווריניקעס" אַ רעוואָליוציאָנערע פּראָלעטאַרישע אידעאָלאָגיע? (צי שטעלן זיך פאַר זײַנע „כעווריניקעס" די צילן און צוועקן פון פּראָלעטאַרישן קאַמף? פּרוּווט זיך פאָרשטעלן לויט די מאַטעריאַלן פון „שטעטל" די פּראָגראַם פון די „כעווריני־קעס". און וואָס פאַר אַ מײנונג האָט וועגן דעם גופא דער שרײַבער? צי מײנט ער, אַז די כעווריניקעס פעלט עפּעס צו זײַן פולשטענדיקע רעוואָליוציאָנערן?).

2. צי פילט זיך אין ווײַסנבערגס „שטעטל" דער אָטעם פון דער רעוואָליוציאָנערער פּראָלעטאַרישער באַוועגונג אין לאַנד? צי שעפּט דאָס שטעטלדיקע רעוואָליוציאָנערן מוט און גלויבן פון דער באַוועגונג אין לאַנד? (זוכט אויף אין „שטעטל" ערטער, וואָס מאָלן דעם קאַמף אין לאַנד, די עקאָנאָמישע פאַרבינדונג פון שטעטלדיקע מיט שטאָט).

3. וויאַזוי פאַרענדיקט ווײַסנבערג זײַן „שטעטל", צי גיט ער פּערספּעקטיוון דער אַרבעטער־באַוועגונג? פאַרטראַכט זיך אַפן בילד פונעם צווײטן אַרעסט. דערקלערט פאַרוואָס מאָלט דער שרײַבער אַזאַ בילד? צי וואָלט יעדער שרײַבער אַזוי פאַרענדיקט? (די טעמע דאַרף מען געבן מער צוגעגרײטע שילער).

פלאנ פונ בוכ, אלגעמיינע כאראקטעריסטיק

1. צי דריקט אויס דער נאָמענ „שטעטל" די געשעענישנ, וואָס ווערנ געשילדערט אינעם דאָזיקנ ווערק? וואָס פאר א נאָמענ, מער צוגעפאסטנ עפשער, וואָלט איר צוגעטראכט?

2. פארטיילט דאָס ווערק אפ קאפיטלענ אונ טראכט צו צו יעדנ קאפיטל א קעפל. מאָטיווירט אומעטום: פארוואָס גיט איר אזא נאָמענ דעם גאנצנ ווערק, אונ אזעלכע נעמענ די איינצלנע קאפיטלענ.

3. צו וואָס פאר א גרופע שרײַבער קענט איר צורעכענענ ווײַסנבערגנ. פראָלעטארישער? מיטגייערישער? קלייןבירגערלעכ־רעאקציאָנערער? צי בורזשואזער? פאָרמולירט אינ קורצע טעזיסנ אײַער אויספיר (די טעזיסנ דארפנ בלויז פאָרמולירנ ווײַסנבערגס באציִונג צו די גרונט־פראגנ, וואָס ער באריִרט אינ זײַנ ווערק „שטעטל" (מע קענ אויכ צוציִענ אנדערע ווערק). (אויכ די טעמע דארפ מענ געבנ מער צוגעגרייטע שילער).

אלגעמיינע פארסאכאקלונג־טעמעס

אָרדנט אײַנ אפ דער קאָנפערענצ א דיסקוסיע־באהאנדלונג פונ די פאָלגנדיקע טעמעס:

1. דער טיפ האנטווערקער־געזעל (נאָטע, מענאכעם) אונ דער טיפ רעוואָליוציאָנער־פראָלעטאריער (יעקל סטאָליער, איטשעלע קאמאשנ־מאכער) אינ ווײַסנבערגס שאפונג. צי האָט ווײַסנבערג אליינ דורכגעמאכט די רעוואָליוציע פונ נאָטענ־מענאכעם צו דעם רעוואָליוציאָנערנ פראָלעטאריער? אונ וואָס פאר א באטײַט האָט עס געהאט פאר זײַנ קינסטלערישער שאפונג?

2. אונטערנעמער אונ פראָלעטאריער אינ ווײַסנבערגס שאפנ. דאָס שילדערנ אונטערדריקונג, עקספלואטאציע, אונטערנעמערישע גענארערײַ אונ דאָס שילדערנ רעוואָליוציאָנערנ קאמפ, רעוואָליוציאָנערע טיפנ. וועלכע ליניע איז דעם שרײַבער קלאָר אונ וועלכע פארנעפלט? דער באטײַט פונעם דאָזיקנ פאקט פאר ווײַסנבערגס שאפונג.

3. וואָס איז אונדז נאָענט אונ וואָס איז אונדז פרעמד אינ ווײַסנבערגס שאפונג. די פארבינדונג פונ ווײַסנבערגס אידייִשער באגרענעצטקײַט מיט זײַנ קינסטלערישנ מעטאָד. די דאָזיקע דיסקוסיע־באהאנדלונג קאָנ דורכגעפירט ווערנ אינ אָרדענונג פונ געוועט צווישנ די שילער.

קורצע ביבליאָגראפיע

פון קריטישן מאטעריאל וועגן ווייסנבערגס און אשז „שטעטלעך“ (פאר די לערער).

1. פון אונדזוערדיקער קריטיק

1. ליטוואקאָוו — י. מ. ווייסנבערג (פאָרעדע צו ווייסנבערגס געקליבענע ווערק. אויסג. קאָאָפּ. פארלאג קולטור־ליגע קיעוו, 1930 יאָר).
2. ליטוואקאָוו — „א קלאפ אין טיש און א לעק דעם שטיוול אין בוך „אף צוויי פראָנטן“ אויסג. צענטערפארלאג, 1931.
3. מאקס עריק — „פון שטעטל“ ביז „שלוימע נאָגיד“ אין בוך „ש. אש“ מינסק 1931 יאָר. אין דער פאָרעדע צו דער אויסגאבע.
4. י. נוסינאָוו — ש. אש, — ליטעראַרישע ענציקלאָפּעדיע 1 באנד (פור־לער אין וועסטניק אינסט. ליטעראט. נומ. 6 פארנ 1926 יאָר).

2. פון דער בורזשואזער און קליינבירגערלעכער קריטיק.

1. באלמאכשאָוועס — III באנד „דריי שטעטלעך“, צווייטע אופלאגע. ווילנער פארלאג.
2. באלמאכשאָוועס — I באנד י. מ. ווייסנבערג פערטע אופלאַגע פארלאג שרעבערק.
3. ניגער — וועגן ווייסנבערגן I באנד וועגן שאָלעם אשנ (אין די ערשטע צוויי בענדער).
4. „ליטעראַרישע וואָכנשריפטן“ ווארשע, מארט 1932 יאָר פארנ 25. 18. 11. 4. וועגן ווייסנבערגן.
5. „צוקונפט“ ניויאָרק, יונ 1932 יאָר — וועגן ווייסנבערגן.

באמערקונגענ

1. בעליק — סטעליע.
2. ספראווינקעלעכ — געשעפטלעכ.
3. „אָגולניקעס" — וואָס ארבעטנ אפ הורט.
4. א „רוימ" — אויסראמענ.
5. „פסאָכימ" — געמאָרע.
6. מעסיכטע — א געמאָרע.
7. מידאס האראוו אומידאס האקאָהאָל — פונ ראָווס אונ קאָהאָלס נאָמענ, וויסנ.
8. קיינ העכשער — קיינ דערלויבעניש.
9. מאָעסכיטנ — נעדאָוועס קלוימערשט פאר אָרעמעלייט אפ מא־צע, פאקטיש — אנ אומדירעקטע־ שטייער. בוכשטעבלעכ — ווייצי געלט.
10. שולכאָנ — טיש.
11. ארצי מעכוצעס־פאָנעמ — גרויסער באלהאָזעניק.
12. שטראָלקעלעכ — שטיינדלעכ (צייכנ).
13. „סטעמפע" — אזא שטויסל אפ צעמאָלנ מאצע.
14. „גראָכאָווינעס — ארבעס־שטרוי.
15. אכרענ שעל פייסעכ — דער לעצטער טאָג פייסעכ.
16. „פאָטשינע" — פריזבע.
17. בענימעס — געמיטלעכ, רויִק („שאבעסדיק" אינ דעמ קאָנטעקסט).
18. „אכדעס" — אייניקייט, אינ דעמ קאָנטעקסט באטייט עס אר־בעטער־אָרגאניזאציע.
19. כעווערמאנ — א מיטגליד פונ אָרגאניזאציע.
20. האשגאָכע — גיט אכטונג.
21. ביידע פסאָקימ — ביידע אורטיילנ.
22. טקיעס־קאפ — א האנט געבנ, אָפריידנ.
23. א מאראָכע — דאָ באטייט עס: גוט, הייסט עס, וואָס עס האָט זיכ אזוי אויסגעלאָזט.
24. כאָמיקל — אויסוווּרפ — אינעמ קאָנטעקסט.
25. „סיבירניק" — אנ אונטערדריקער, א קאטאָרזשניק, ניט דער

געווינלעכער באטייט פונ וואָרט קאטאָרשניק — ער שאפט פאר יענעם א קאטאָרגע.

26. אטאָרע — קרוינ. אינ דעם קאָנטעקסט — זילבערנע׳ געוועב צ.פנ אויבערשטנ ראנד פונ טאלעס.

27. קוטל הויז — שעכט הויז.

28. „האצפירא״ — עלטערע העברייִש־ציוניסטישע צייטונג אונטער סאָקאָלאָווס רעדאקציע.

29. מייִמעד — צושטאנד, לאגע.

30. נויגעש — אונטערדריקער.

31. שיער — יעשיוועשער טערמינ, באטייט א שטיק געמאָרע (פּאָרציע).

32. אייל אָדוינ — גאָט, האר — אזא ספילע.

33. „צמענטאזש״ — קריסטלעכער בעסוילעם.

34. רייקים — פוסטעפּאסניקעס, ליידיקגייער.

35. נישט פונ היגעדיקנ רייסטער — ניט דאָ פארשריבענע.

36. קראנט — די זאכ איז פארזיכערט.

37. „טשיסטא — טריסטא סאָראָק פּיאט״ דרייהונדערט פינפ אינ פערציק.

38. פשיסטאוועצ״ — א צושטעלער.

39. „אפּאָפּלעקסיא — הארצשלאָג.

40. „פּאראפּיעס״ — יעשוּוים, וואָס האָבנ זיכ אָנגעהערט צום קלויסטער.

41. מאָוועּ — א רעדע.

42. ווארשעווער פּעפּעעסאָוועצ — מיטגליד פונ דער פּוילישער סאָציאליסטישער פּארטיי. איצט אנ אויסגעשפּראָכענע סאָציאל־פאשיסטישע פּארטיי, גייט אריינ אינ צווייטנ אינטערנאציאָנאל.

43. בורמישטש — גאָרטנ פונעם שטאָט־הויפּט (שטעטל־הויפּט).

44. „זאָלמעזשי ידאָנ, זאָלמעזשי״ — סאָלדאטנ גייענ, סאָלדאטנ. ריכטיק דארפ זיינ: זאָלניעזשע ידאָנ, זאָלניעזשע.

45. כעווּרע קענעגעד — קעגנ־אָרגאניזאציע. אינ דער קאָנטעקסט — אָרגאניזירנ אנ אונטערנעמערישע אָרגאניזאציעס.

46. „פּראווידלעס״ — שפּארהעלצער צו שטיוול.

47. מענאצייעכ געוועג — באזיגט.

48. יעכוילעס — לויט דער מעגלעכקייט.

49. פיעקעליק — דער אויבן פון אויוון.

50. מיעדייע — וועי ווייס.

51. וויעטראק — ווינטמיל.

52. א דערעלע — א קאָפּ־טיכל.

53. „האכנאָסעס קאלע״ — געזעלשאפט אפ קלייבן נעדאָוועס אפ נאדן געבן אָרעמע מיידלעך (רעליגיעז־פילאנטראָפישע געזעלשאפט).

54. מיזמער לעדאָוויד — א טפילע פון טילים — דאָווידס געזאנג.

55. „קידעש האשעם״ — אומקומען אין גאָטס נאָמען.

56. „סאָנד״, „סענדזע״, „פשאָריקעס״ — געריכט, ריכטער, באאמטע.

57. „גו פאטש־זשע, קאָכאני — נו זע, ליבער מיינער.

58. „זא מווזי גראָש וויפיטש — אי טאָ נע וואָלנאָ״ — פאר אן אייגענעם גראָשן אויסטרינקען — טאָר מען אויך ניט.

59. „דויר הוילעך ועדויר באָ״ — איינ דאָר גייט אוועק און דער אנדערער קומט.

60. יישעוו — אייצע.

61. מעצאר זיין — פארשאפן הארצווייטעק.

62. „אונסאנע טויקעף״ — א טפילע, וו עס רעדט זיך, אז יעדנס גוירל ווערט „אָנגעכאסמעט״. עס ווערט אָנגעכאסמעט דער אויפן פון אומקומען: דורך דערטרינקען ווערן, פארברענט ווערן, דורכן שווערד אומקומען א. אז. וו. א. ד. גל.

עס זיינען מיסטאָמע פארבליבן אין טעקסט אזוינע ווערטער, וואָס פאר די קינדער וועלן זיי אוודע זיין אומפארשטענדלעך און מיר האָבן זיי ניט דערקלערט. — מע דארף אפ דעם אומשטאנד ווענדן גרויסע אופמערקזאמקייט. עס איז א פארשפרייטע דערשיינונג, אז קינדער (און אפילע עלטערע, מיר ווייסן עס פון אייגענער פעדאגאָגישער ארבעט) לאָזן געוויינלעך דורך שווערע ווערטער און דאָס איז דאָס שעדלעכסטע אין פעדאגאָגישן פראָצעס, ווייל די געווינשאפט פארבייגיין באציט זיך אויך צו בילדער, באגריפן, געדאנקען.

דער לערער דארפ אויכ האָבנ אינ זינענ, אז אינ טעקסט זיינענ דאָ אזעלכע שטייגער־דערציילונגענ, וואָס פאר פיל קינדער, (אפילע פונ דער 7־טער גרופּע) וועלנ זיי אינגאנצנ זיינ אומפארשטענדלעכ. לעמאָשל, די מייסע מיט ניט קענענ נעמענ א געט איבער דעם, וואָס „אינ שטעטל איז ניטאָ קיינ טייכ, וואָס זאָל האָבנ א נאָמענ" דער אויסדריק „האקאָפּעס געמאכט ארומ קלויסטער" א. א. וו., א. ד. גל. מע דארפ די דאָזיקע אלע דערשיינונגענ דערקלערנ.

אינהאלט

זײַט

1. ש. קליטעניק — וועגנ י. מ. ווײַסנבערגס „שטעטל“ (פאָרוואָרט) 3
2. י. מ. ווײַסנבערג — א שטעטל 25
3. י. מ. ווײַסנבערג — א דאָר גײט אוועק, א דאָר קומט 91
4. פארגעבונגענ 102
5. ביבליאָגראפיע 105
6. באמערקונגענ 106

Сдано в производство 20/I—33. Подписано к печати 23/III—33
Формат бумаги 82×110¹/₁₆. 7 печ. л. 72.000 п. зн. в п. л.
«Эмес» 189. Тираж 5.000. Уп. Главлита В—43438
Редактор И. Гринберг, Техред. И. Тененбаум.

Тип. изд-ва «Дер-Эмес», Москва, Покровка, 9.

ЦЕНА [illegible]

[illegible] 287 [illegible] КОП.

ШКОЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА

Серия дооктябрьской литературы

И. М. ВАЙСНБЕРГ

ГОРОДОК

Изд-во „[illegible]", Москва, Старопанский пер., 1.